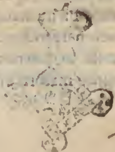

NAZIONALE
R. BIBLIOTECA
CENTRALE V. E. II
ROMA
M 8
41 B
8

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI PRO RELIGIONE CHRISTIANA ADVERSVS LVTERANOS, QVO OPERE HAEC CONTINENTVR.

Explicatio et Descriptio totius hæreseos.
Causæ a quibus sit profecta.
De unitate religionis ab uno capite.
De duplici cultu, siue duplici religione, idest interiore et exteriore.
De his, ex quibus exterior constat religio.
De cultu Dei ex hymnis et laudibus in eum.
De cultu Dei ex confessione.
De cultu Dei ex abstinentia, a uoluptatibus.
De cultu Dei per imagines.

Ste Marie de Scala
Cornelio Franciscano.

Reuerendissimo Dño. D. Alexandro Fernesio Episcopo Hostiẽsi, ac primo Cardinali Augustinus Eugubinus Can. R. S.P.D.

Ogitanti mihi amplissime P. ac præterita tempora cũ nostris cõferenti, illa prope beata, hæc aũt miserrima semper uideri solent. Nã ut omittã quantũ oĩum Christianarum gentium mores deprauati sint, q̃ uetus pietas conciderit, quis sine lachrymis aut cogitare, aut referre possit, quas clades hoc tempore omne genus christianũ sit perpessum! Neq; uero ad luctũ tam mala corporis, quæ et ipsa maxima fuerunt, cõmouent, q̃ animi, e quibus incommoda corporis soleãt proficisci. In his primũ habere locũ facile crediderim pestem Luteranã, quã qui diffinire uelit, non alio modo diffiniat, q̃ contemptũ pietatis, ruinam atq; occasum, siue oppugnationem religionis. Hoc enim in moribus ac uita multoꝝ eã pestem sequentium animaduertimus, qui religionem nihil aliud esse putant, q̃ ut Epicurus dicere solebat, iugũ ac molestiã humanæ uitæ. Itaq; hanc opinionem si q̃s recte perpendat, oĩum impietatum fontem inueniet fuisse. In quo non tã præsentiũ scelerũ, sed futuroꝝ multo maiorũ uis in sit. Venietq; dies nisi Deus opi

tolletur, cum superstructis huic ueluti fundamento, multo grauioribus malis, omni pietate cultuq; diui no genus humanum remaneat destitutum. Heu igi tur sortem infandam nostrorum temporum, quan do et grauissimis bellis exagitati, pestilétia cõfecti, obsessi fame fuimus, animi autem pessimis opinio nibus sunt corrupti. Quod eo quoque est acer bius, q cum manifestam ante oculos ruinam habea mus, pauci ab erroribus resipiscant, nec superioris uitæ cursum immutent, sed pertinaces hæreant eo dem, et quod dictu quoq; miserius est, addamus ad priora mala semper aliquid, nec intelligamus hoc ip sum hæreses et suscitare atque alere. Cum nulla sit alia earum destruendarum ratio, q optimum ac ue re Christianum uitæ genus. In sacerdotibus uero si pariter cum modestia, recõdita quoq; ac uetus esset eruditio, hæc et aliæ huiusce modi pestes facile pos sent aut minui, aut sopiri. Sed raro inuenias utrũq;, q alii malis litteris, alii penitus nullis dediti sunt. Atq; a principibus aiunt nonnulli hoc malum profici sci, q eorum admodum pauci aut philosophentur, aut faueant philosophiæ. Hincq; aiunt eos facilius maledictis Luteranorum, aliorumq; patuisse, qui bus soleant inscitiam præcipue ac soccordiam obii cere. Quæ culpa tantum abest a te præsul amplissi me, ut magnam ante omnes laudem promerearis, q et a pueris omni litterarum generi deditus fuisti, et

ea tua est humanitas, ea pietas ut unus oibus exempio esse possis, quem imitentur multi, assequantur pauci. Scripsi igitur quædam non ex professo contra Luterum, sed contra eos qui aut eadem opinentur, quæ et ille, aut opinari possint. Neque uero omnia quibus hæresis illa cōstat complecti uoluimus, q non adeo sit necessarium propter magnam eorū qui eam redarguerunt multitudinem, sed communiora tantum, et quæ ad omnes prope gentes pertineant attigimus. Neq; etiam me hoc opere, quisq̃ putet uniuersam Germaniam uoluisse reprehendere, in qua ut semper olim, sic nunc optimi ac doctissimi florent Christiani, sed eos tantum, qui ibi nati dissimiles bonis atq; maioribus suis esse uoluerunt. Quod opus qualecunq; est tibi sapientissime Antistes inscribitur, ut meæ erga te pietatis sit perpetuū monimentum. Vale.

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI CANO. REGV. S. SALVATORIS ADVERSVS LVTERANOS Liber Primus: quo prauitas illius Hæreseos explicatur.

I quis omnium temporũ casus, ex quo condita est christiana religio, secũ prudẽter perpenderit, omnemq; ab eius origine progressum, hæresesq;, atq; clades quę ex hæresibus acciderũt euoluerit, nihil accidisse puersius, & ad destruendã ueritatẽ, ueramq; pietatẽ accommodatius inueniet, ea hæresi quæ Luteri quidẽ appellari meruit, sed cuius nõ ille solus author fuerit. Sed quia is, et apertius, quam reliqui, et barbarica quadã immanitate percitus, eã suscepit, defendit, et auxit, omnẽ sibi eius repertæ authoritatẽ usurpauit. Huius eo fuit crudelius, et efficacius detrimẽtũ, quo sub prætextu tollẽdarũ supstitionũ quæ ad Christianã religionẽ iam lõgo tempore adhæsissẽt, tacita nullũq; de sua malignitate prebens indicium irrepsit, quousq; lachrymosissimas, et funestissimas animorũ & corporũ strages dedisse cognita ẽ. Neq; enim animis solum attulit teterrimã labẽ, sed infinita propemodũ homicidia ea tãq̃ sæuissima Erynni concitãte, perpetrata sũt. Ex hac dissidia totius humani generis proruperunt bella quoq;, et urbiũ, multarumq; gentiũ excidia, & infinita sanguinis humani effusio. Adulteria, et fornicationes, sacrilegia, et in

cestus ueluti leuiora prætereo, nec cõmemoro quan tã omni lumini caliginẽ offuderit, quam omnes leges resciderit, quã deformarit formosissima, quã optima reddiderit pessima, Et quos a supstitiõe se liberare promiserat, quã omni religione spoliarit, et ad extremam impietatẽ protraxerit. Hoc enim habuit ista fœdissima, et sine dubio pestilẽtissima factio, ut quę per totum orbẽ christianum famam uulgasset purgãdæ a superstitione pietatis, fidemq; omnibus hominibus fecerat id unũ se agere, ut scelera, & uitia corrigerenꝫ, emendarenꝫ prauitates, inescatũ ea promissione genus humanũ, et a religione remouerit & pessimis erroribus imbuerit, quod a nobis nõ sine multis lachrymis refertur. Iam enim p istos effectũ ẽ: ut Cristũ credere crucifixũ pene supstitio sit, neq; tã sanctũ sit quicq̃, quod nõ supstitionis labe pollutum cẽseatur. Sicq; et fugata est religio, et impietati totus patuit locus. Neq; imperitissimorũ est apud eos quisq̃, cui non ludibrio sit christiana religio, eã potius supestitionem appellant. Iamq; pistoribus, agricolis, nautis, et omni hominum colluuie in res sacras dicteria, et cauilla dictitantur, cotemnuntur fama, altaria negliguntur, ritus, cærimoniæ, cõsuetudines omnia dicuntur. Tantaq; fuit authorum huius hæreseos impietas, ut fædissime, ac sceleratissime in exitium religionis mentiri non erubuerint, cum omnia dicunt quæstus gratia fuisse reperta, cum uetustatem subtrahunt, nouaq; esse mentiuntur. Et quo

non prouexit eos Erynnis? Quo furor non animauit? Non uocauit audacia? Quid crudelitatis in eorũ pectore ẽ derelictũ, quod nõ euomuerint? Quẽ lacẽrãdi, atq; maledicẽdi locũ intactum omiserũt? Quæ aræ, Qui foci, quæ sanctitas nõ est eorũ maledictis ꝓfanata? Quas literas præterea tũ sãctas, tũ alienas nõ euerterũt, quas in sua placita torquerentur? Vidimus earũ rerum exẽpla nuper in Italia, & quod eorũ præceptores scribẽdo fecissẽt, factũ esse re ab ĩperitis eius factionis, cognouimus. Vidimus inq̃ bestias sãguinarias, et quas uera pietas lẽire quõdã potuerat, nunc erroribus imbutas, pristina pietate nudatas, ad priorem crudelitatem, & quidem maiorem reuersas, omnibus feris seuiores, sed in tẽpla præcipue, in religionem, in omnem, quam a deo, & a ueteribus accepimus sãctitatem. Nec iniuria quidem, Vt enim pietate efficimur mites, atq; humani, omniq; morũ barbarie exuimur, Sic rapimur in contrarium ab impietate. Atq; eam omnium corruptorum dogmatum naturam, uimq; fuisse scimus, quod qui ea fuissent amplexi, in oẽ flagitiũ breui prolapsi fuerint, suaq; placita & armis, & facibus, ac saxis defensarint, & qui cõtraria sentirent aggressi ferro uiolẽter fuerint. Cum uera pietas contra, & ad mansuetudinem nos cohortetũ, & iubeat, si quis opinionibus nostris repugnet, nullã propterea uim inferre, sed benigne, atq; humane, quæ ueritas sit exponere. Sed quid istorum admiramur crudelitatẽ, cum in alia innumera

flagitia hæresi concitate / deuenerint! Admirari desinemus si Arrianorum / si Manichæorum, aliorūq; hæreses perspexerimus / quarū perditæ ac deploratæ opiniones in eorum rebus gerendis cernebātur, q̄ eas sequerētur. Hæc igitur hæresis eo fuit omnib. crudelior/ & in omni genere calamitatū fœcundior, quod, cum esset pestilentissima/ nihil tamen indicii dedit in principio/ sed christianorum principū: Pontificum, Cardinalium, atq; Episcoporum, monachorumq; errores/ & peccata emendare pollicita/ fecit se hac promissione probabilē / aperuitq; sibi omnium ad aures aditum, Nullum errorem/ nullam impietatem/ nihil pestilens præseferebat, sed humanitatem, sed commiseratione͂, quod in tantis peccatis uersaremur omnes. Hac pollicitatione allexit maxime imperitos, omnemq; plebē/ quippe quibus semper īfensa fuerit religio/ & ecclesiasticorum peccata plurima uiderent/ & inuiderent eorum opibus. Itaq; nihil potuit eorum auribus fieri gratius, quam si eorum dānari uitā audirent/ quos peccantes esse non ignorarent, & in eorum taxandis moribus, atq; accusandis delectabiliter uersarent. Exosculati sunt omnes, tādemq; cœlitus uenisse ferebant/ qui Christianorum uulnera curaret/ rēpub. nostram in pristinum decorē restitueret/ sublatis multis superstitiōibus/ quas/ aut hominū imperitia/ aut quæstus auiditas (ut ipsi prædicabāt) attulisset. Hæc fuit prima huius hæreseos ostentatio. Illius igitur principes/ siue sua imperitia

siue(quod est uerisimilius)sua impietate potius hāc professionē aggressi,admouerunt arbori securim, & ut(quod optabant consequerentur,radices ipsas amputare cæperunt, & qui lolium se purgaturos fuissēt professi,triticum pariter euulserunt. Cœperunt autē a prioribus,quibus ueluti fundamentis reliqua niterenť,primumq; caput ipsum religionis petierunt: in quo cæterorū membrorum uigor,& robur contineretur,Huc suæ nefariæ impugnationis arietem intorserunt. Huc omnia Diaboli iacula,omnem apparatum bellicum contulerunt,arbitrati si possent illud prosternere,reliqua sine dubio ruitura,conseruaturosq; se ut deiecto pastore,omnis ad oues sibi,ceu lupis aditus pateret:impūeq; grassari liceret.qua expectatione ne frustrati quidē fuissent,nisi eorū profana mens cognita celeriter fuisset, & auxilium cælitus attulisset deus. Itaq; authoritatem adimere ipsi capiti cœperunt,eā neq; a deo ꝑfectam ostendētes, neq; confirmatam,et collaudatā ab imperatoribus omnē historiam corrumpentes,ac uiolentissime in suas opiniones nihil nō trahentes,summouentes autem uel artificiose occultantes;quæ illorum prauitati aduersarentur:aut parum quadrarent. Neq; satis certum est an cōmiseranda eorum in ea re impietas, uel stultitia potius ridenda sit,qui suos errores probabiles facere conati,ex causis,neq; congruis,neq; ulla parte uerisimilibus id fecerunt. Et posthabitis ueterrimis monimentis,sordidos quosdam,& recē-

tes scriptores amplexi sint. Sed hæc postea. Post hunc conatũ, utcũq; illis successisset, reliquos ordines aggressi sunt, ansam semp sumẽtes ex peccatis nostris, ut quia male diuinis institutis, & legibus uteremur, probarent ex eo pessime leges sancitas fuisse, abolendumq; esse qcqd optimi, ac sanctissimi uiri condidissent: immo quod cõdidisset deus, quia nos praue uiueremus, & parũ quę fuissemus professi, adimpleremus. In qua re licet eorũ admirari crudelitatẽ. Vt enim religionẽ euerterent, eãq; apud multitudinẽ infamẽ redderẽt, quicqd delinquit̃ apud monachos, & religiosos, id in exemplum assumpserũt, & quod ĩmanitati, & barbariei illorum erat consentaneũ, maledictis etiã amplificauerũt. Nullũ probrũ, Nullã calumniã omittentes, quã nõ intorquerent. Expertiq; eorũ mores sumus, qui, ut in agendo crudelissimi sunt & præcipiti furore ad cædes, ad incendia, leuissima de causa rapiunt̃, Sic scribendo crudelitatẽ, & sæuitiã, ac barbariẽ exercẽt. O genus hominum immane, omniq; humanitate, & pietate destitutum. Cur cum religiosæ uitæ infamiã producere conarentur, cur inq̃ tot bona tacuerunt, quæ ex ea, & profecta sunt, & singulis diebus proficisci noscuntur? Vbi enim ueteris modestiæ, christianæq; uitæ forma remansit? Vbi uirtutes exercent̃, ac uigent tantopere? iustitia scilicet, innocentia, modestia, castitas, creberrimæ orationes: assiduaq; ieiunia: quæ tãto in pretio apud ueteres habebant̃? Obiicient mihi

ſcio,(qui eſt improborũ mos)ſcelera paucorũ, atq; ex his colligent totũ genus eſſe profanum. Neq; genus ſolum: uerũ etiã ipſa inſtituta, ipſas leges, ipſam ſanctitatem: quo quid deteſtabilius dici poteſt? Ac ſicut apud barbaras nationes fit, ut cum quis peccauerit, in ultionem totam domum extinguat: ædes etiam incendant: ſic etiam iſti uenerabiles Germaniæ præceptores, propter improbos aliquot, infinitum optimorum uirorum numerum ſub eandẽ impietatis cenſuram barbarice traxerunt: eandemq; petulantiam in omnes exercuerunt. In eos inquã, qui eis pietate, & omni uirtutum genere longe præſtarent. At peccatur in his cœtibus. Quis neget? Vtinãque eſſemus ueterũ illorũ ſimiles: aut ab eorũ inſtitutis nõ receſſiſſemus potius, a quibus et noſtra culpa plurimũ abſumus: & natura eſt quoq; comparatum, ut omnia orta aliquando occidant: & legum obſeruandarũ feruor paulatim extinguat̃: & primi, atq; medii, & nouiſſimi maxime ſint uirtutibus diſſimiles. Idq; eſt cõmune oĩum humanarũ rerũ uitiũ. Tam uita monachorũ hoc paſſa eſt, quã tota in uniuerſum chriſtiana reſpu. Optimi quoq; cuiuſq; gentis mores eadem ratiõe ĩmutati ſunt. Sed num propterea uera ſunt quæ furibundi illi iactitant? plurimũ abeſt. Suã potius barbariẽ, ſuã feritatẽ ſecuti, uirus euomuerũt: dẽtes ſãguinarios deuorãdiq; auidiſſimos ĩfixerũt. Odiũq;, qđ ex priuatis inimicitiis cõtraxerãt, inhũaniſſime ꝑſecuti ſũt. Et tãdiu ꝑdu

uit,quandiu eius incendio illi conflagrarunt. Vitã igitur monachorum aggreſſi,eam uária,ac multipli ci petulantia dilacerarunt: In moribus: habitu: inſti tutis. In moribus luxuriam, ſocordiã; ingluuiẽ no tabãt,in hæc peſſimis,& barbara crudelitate digniſſimis cõtumeliis ſunt inuecti nulla falſa,et improba calumnia prætermiſſa/quaſi alieni ab his ſceleribus ipſi eſſent. In habitu uero tantam uarietatem ſtomachati ſunt. O ſapientiſſimam gentẽ:& cui omnia tẽ pora ſeſe accommodare debuerint: ut religionũ rep tores/qui uariis tẽporibus nati ſunt,perſpicere quæ tã mõſtroſis ingeniis quadrarent, debuerint. quaſi in tanta tẽporũ,& inuentorum diuerſitate/ res aliter cadere potuerit / & religionis, ac pietatis chriſtianæ ueritas inde pẽdeat,aut offendatur aliquo modo ea uarietate. Nõ hoc pietati attulit exitium,ſed eorum propagãdi nominis libido: eorũ ſuperbia,eorum iactãtia,eorũ infinita,& prodigioſa peruerſitas. Hæc orbẽ chriſtianũ miſerabiliter perturbauit, homines adeo diuulſit,& eos a ſe inuicem. Hæc fecit,ut tẽpla; aræ,ociiqueq; ſancta etiã apud gentes habita ſunt; non modo nõ uenerationi fuerint,ſed abominationi,quia ab his orbis terrarum impiis euerſoribus ſuꝑſtitioſa huiuſmodi eſſe dicta ſunt. Per omnes terrarum partes diabolica ſcripta miſerunt,iactãtes nihil ĩ his eſſe pietatis,ſed ſuperſtitionẽm cuncta repe riſſe. Neq; minus deiecta:& ꝓfanata ſunt hæc his tẽ poribus, quam Iuliano apoſtata imperante: ſed ex

uariis causis,uarioq; prætextu: illo apte christianos execrante,his sub habitu christianorum, christianã pietatẽ euertentibus. Eoq; facilius quæ moliebant̃, perfecerunt, cũ post tot tantaq; sacrilegia multis ad huc sit persuasum,eos nõ esse malos. Hæc eorũ per uersitas fecit,ut infinitus pene illorum numerus qui suã castitatem deo uouissent, eamq; promissionem sacramento confirmassent,ab his hominibus persua si,uel peruersi potius,ruptis uiolatisq; fœderibus in omnem incæstum proruperint. Videq; mirabiles or bis terrarũ præceptores: qui nunc uitã monachorũ uelut incæstam infamantes,ut omnes ab ea suscipiẽ da absterrerent,nunc eorum castitatem impetentes: quasi iure seruare non possent,ominibus modis de, disse operam coniuncti sunt,ut sanctissimum uitæ genus perfringerẽt. Ad hæc etiã laicos incẽderunt, diuitias, eis: atque opulentiam ecclesiarum ostendẽ tes,erripiẽdasq; ex eorum manibus prædicãtes. Ex quo miserabiles tumultus,& cædes infinitæ,& pessi mæ discordię cõsecutę sunt. Id qđ eorũ præceptor Diabolus optabat ac sitiebat maxime: qui nostris se ditionibus ueluti suauissimo pabulo pascit̃,finemq; omniũ uotorũ,omniũ machinarũ: molitionũq; prę stituit: ut charitatẽ,& amicitias dissoluat, qđ ex eo cũctas miserias ĩtelligit manare. Quã rẽ p istos,prę ter omnes hæreticos cõsecutus est. Eadẽ ratione im petebant deo sacratas uirgines,eas ad matrimonia multis ratiõibus uocãtes,quod neq; iure: neq; natu

taliter uirginitatẽ ſeruare poſſent. Iure quidẽ, quod ex ea re ſterilitas cõſequeretur: quæ humano generi perniciem afferret. Naturaliter uero, q̃d id fieret etiam repugnante natura: ideo ſumma cũ difficultate, atq; id paucis daretur aſſequi. Ac corporis etiã ex eo morbi prouenirẽt. Hæ ratiões multis placuerũt, quippe quæ ad uoluptates, quas ſuapte natura q́ſq; appetit, uocabant. Ex eo & fœdera cum deo pacta multę ruperunt, & alię quæ permanſiſſent, pudoris & continẽtiæ habenas relaxarunt. Hæc diabolus p iſtos adeptus eſt. Sed ut omnia inter ſe probe cõſẽtirẽt, ac nuſq̃ tartareę furiæ nõ a Diabolo miſſę uiderẽtur, factis quaſi primis gradibus, & ad animos iã omni aditu impetrato, ad ea quæ propoſuerant proceſſerunt. Poſtq̃ enim abunde omnẽ, quo religio ſuſtinet̃ ordinẽ, triſti atq; abominiabili fama defœdaſſent, ad diuos ipſos ueniendũ ſtatuerunt, eos nõ apte quidẽ oblatrãtes, Sed ita caute, ut neq; ipſi uiderẽtur impii, neq; maieſtas illa tamẽ nõ infringeret̃. Primũq; ea diruere aggreſſi ſunt, quæ aut deo cõciliãt homines, aut diſiunctos reuocant in gratiã, orationes ſcilicet, ac pœnitentiã, quã ꝯfeſſionẽ dicũt. Neq; ullæ tam duræ, & inhumanæ aures ſũt, & audiẽdis rebus iniquiſſimis tã attritæ, quæ nõ abominaturæ, ac deteſtaturæ ſint ea, quę ex illa teterrima hominũ cloaca uerborũ fœditas effundebat̃. Halitũ peſtilẽtiſſimũ cũ oratione peſtilẽti cõmiſtũ, quo tãq̃ draco ille, homines furioſi deũ in rebus ſuis appetebãt. Dii

ĩmortales,quas cõtumelias. Quę probra in sanctos psalmos atq; hymnos:omnẽq; orationẽ,quã a uetu stissimis accepimus iactarunt? Quam ea deriserunt? Quibus nominibus appellarunt? Quis audiẽdo nõ exhorreat? Confessionẽ uero quãtis, quibus ue pro bris insecuti sunt? Immo quibus calumniis,atq; im piis mẽdaciis? Animaduertite quæso uiri christiani furorem barbaricũ. Oĩum,quę uel a deo,uel ab ho minibus deo quamproximis instituta reperta sunt, nihil ad hominũ salutẽ accommodatius,ad scelera expianda,eadẽq; rursum non admittẽda salutarius præcipi potuit,quã ut sacerdotibus modo ꝓbis pec cata exponerẽtur. Ex quo & crimina expiantur, & nemo ẽ,qui nõ summã utilitatẽ ex sacerdote repor tet,dum multis rationibus ad bene uiuendum indu citur. Scelerum quãta sit magnitudo edocetur, dũ inter peccata quid intersit eruditur,& in his,quæ ne sciendo ꝑpetrarat, in posterũ ne labatur,sit pruden tior. Quæ odia. Quę inimicitiæ nõ deponũtur,cũ eo uentũ fuerit? Quis porro nõ diligentius abstinet a peccatis,cũ intelligit homini sua esse pãdenda pec cata? Quis ex ea confessione nõ efficitur clemẽtior, ad pietatẽ propẽsior,ad eleemosynã,i.dest misericor diã effusior? Cui non accedit uitiorũ maius odium? Maior in deũ pietas? Procliuior,ac cõiunctior in ho minẽ charitas? Quot porro fuerũt,qui cũ aliena in uasissẽt,eaq; multis annis apud se defossa tenuissẽt, reddere per confessionem coacti sint? Quantum au

ri pondus singulis annis apud optimos sacerdotes deponitur: quod clam restituant quibus fuisset sub latũ! At uero istæ furiæ, diabolicæq; Harpyæ, quarum contractu tota est fœdata religio, qui sanctitatẽ omnibus modis uexarunt, turpissimeq; affecerunt: quo astu, quibus technis, tam salutare institutũ hominibus adimere conati sunt! Primum negarunt esse uetus institutum, & a priscis christianæ religionis authoribus repertum, repertu m autem superioribus annis. Nõ fuisse præterea eius reperiendi ullã honestã causam, sed auaritiã sacerdotum, qui retia quasi ubiq; tetẽdissẽt, qbus pecunias caperẽt. Itaq; per multis etiã, quæ dixissent ueri quamsimillima uisa sunt, abiecerũtq; salutarem illã expiationẽ. Sic illa orbis christiani portẽta omnia deuastabãt, pectora q; religione uacua reddebant. Tu uero deus optime, atq; maxime, cuius mens p omnẽ, & priorem: et posteriorẽ æternitatem porrigitur: qui tẽpora, qui mores, qui omnẽ & ueritatem & falsitatẽ optime nosti: Tu inq̃, huius sceleratæ hæreseos interitu, quæ ĩ exitium tuæ religionis coniurauit, eorũ impia maledicta: sæuasq; calumĩnas falsas ostẽde. Et qui tuam religionẽ tã inhumaniter acceperunt, tot insidiis circircunuẽtã pene oppresserũt, qui hominibus christianis impiissimæ falsitatis præceptores fuerunt; cõuersa illa funesta clade, quam cæteris moliti sunt, in eorum caput, doce num tu, tuique sacerdotes, auaritia impellente, instituta sanctissima condiderint.

Et qui Arrium digna suis flagitiis, ac mēdaciis morte multasti, sic ora nefanda mētita cœlitus ostende. Sed ad eorum prauitates reuertor. Id fuit clarissimum malignitatis eorum testimonium, cum sacerdotum auaritia repertam cōfessionem dixerunt, id quod paulo post addiderunt. Mox enim, et arbitrio ademerunt libertatem, & quod prius natura, & deo docente liberum arbitrium uocabatur, ii cœperunt uocare seruum arbitrium. Vt ablata, & benefaciendi, & peccādi libertate, ostenderent, neq; peccatorum pœnas esse luendas, quia inuiti, & contra arbitrium peccaremus, neque benefactorum fore ulla merita, quia nō de nostra uoluntate fluxissent. Atq; ita duplici ruina pietatem impetebāt, eius interitum sitientes semper. Scelus quoq; quod additū est fuit hæresi uniuersa cōsentaneum. Cum enim ex sacris libris, tum ueteris, nouiq; testamenti, tum sanctissimis scriptoribus, crebra ī eorum hæresim testimonia depromerētur: imitati omnium hæreticorum prauitatem, alia uocarunt ī dubium an eorum essent, quorū existimarētur, alia etiam si ipsorum essent dicta sanctorum, nō multi se facere dicebāt. Potuisse siquidē, & illos, sicut reliquos peccare. A maledictis quoq;, ac cauillis in eos nō abhorrebāt, tū sanctitati, tū doctrinæ detrahentes, & luminibus christianæ Reipub. ut possent, caliginem offundentes. Vix enim estimari potest, qua insolentia, qua superbia intumuerunt, ut sibi aliquid homines tribuere preceperunt. qua cen

ſura omnes taxabāt,quo faſtu pōtificē, epiſcopos: omneſq; ordines īceſſebāt. In cœlū etiā linguā ſuā ponere auſi ſūt. Ex iis autē,quæ ī dubiū uocabātur. fuit maxime Dioniſius Areopagita,& Apocalypſis beati Ioānis. Quanq̄ nō eorū inuentū. Nā & apud græcos cūplures de Dionyſio dubitarūt,respōſūq; eſt eorū maledictis. Apocalypſim quoq; refert Auguſtinus quosdam hæreticos Ioannis negaſſe. Sed hi,omnes hæreticorū ſordes in lucē reuocare cōati ſunt. Verū hoc loco hæreſim explicamus,nō refellimus:ut ſit omnib. euidētiſſimū: quas machinas ad euertēdā religionē hi excogitarint,in cuius excidiū ſine dubio cōiuraſſe cernūtur. Quicquid enim eā īnixā ſuſtineret,ſunt latēter eruere conati:ut his deiectis,quibus uocabamur ad pietatē:ipſa quoq; pietas corrueret:& ex hominū memoria pelleret̄. Nō pelleretur tantū:ſed obliuione ſēpiterna extingueretur. Sed deteſtabiliſſimā tragædiā denudātes ꝓſequamur. Vērū erat ad impietatis apicē,& maius aliquid erat audēdū,quo digno tāta cōiuratio fine clauderetur:in Euchariſtia inſolētes gladiatores chriſtianos uehemēter falli aſſeruerūt: q̄d panē illū corpus eſſe dominicū crederēt. Quid exhorruiſtis chriſtiani quaſi aliud quæſierit cætus impiiſſimus,quā hoc ipſū:quā quicq̄d ī terris diuinū ē defœdare,omneq; ad cœlū iter ītercludere, ſalutē nobis cœleſtē adimere:et amorē illū:quo tāto ī genus humanū deflagrauit deus: infructuoſū,atq; ianē reddere. His igit̄ mi

niſtris diabolus uſus:ímo illorũ cupiditatibus uſus facinus omniũ memoria ſæuiſſimũ in genus huma nũ molitus eſt:nõ minus q̃ cũ primis deceptis parẽ tibus,p totũ gẽus calamitatẽ deduxit. Eorũ inq̃ cu piditatib. ueluti miniſtris uſus ẽ:quorũ animos ſcie bat acerrimus hoſtis íaudita honoris,& famæ cupi ditate deflagrare. Inſitã quoq; mẽtibus illis quãdã crudelitatẽ:quæ facile irritata:ueluti rapidiſſimæ,be ſtię ad ultionẽ cõuolarẽt. Quãobrẽ eos hac ratione inſtigare ẽ aggreſſus. Perpeſſi fuerãt aliq d ab oĩbus prope eccleſiaſticis. A ſũmis quidẽ : quod ad eum quẽ ſe mereri putabãt:nõ fuiſſẽt honorẽ prouecti. Atq; hinc exordiũ execrãdæ tragædiæ fecerunt : ſi mulãtes noſtris ſe peccatis cõmotos reprhẽſionẽ cõ ſcribere uoluiſſe. A maledictis autẽ:ut eorũ erat na turæ cõſẽtaneũ íchoarũt. Sed nõ tã ſæuiebãt ĩ prin cipio. cũ uero ĩ iis ipſis quæ iactaſſẽt priuatim ac pu blice ab eccleſiaſticis argui cœpiſſẽt: tũc tũc acerbiſ ſime irritati,cruẽtarũ more beluarũ proruerunt, ac unũquenque obuium dẽtibus arripientes crudeli ter diſcepſerunt. atq; ſub hoc ĩpetu tota tragœdia peragebatur. erat quoq; eruditionis ſuæ illis maxĩ ma opinio,qua ſe præ ceteris plurimum ualere per ſuadebãt. gloriã quoq; apud oẽs affectantes, ſunt autem gloriæ preſertim de literis auidiſſimi,omnia ea ſuſceperunt, e quibus nominis,atque famæ plu rimũ poſſent adipiſci. Tribus igitur malis irritati, hæreſim cõdere ſunt aggreſſi. Inſita illorũ animis

crudelitate, Affectatæ gloriæ,repulsa: eruditionis suæ ostendandæ incredibili cupiditate. Neq; enim adeo uerum est ex peccatis totius ecclesiæ hãc hæresim esse suscitatam. Nam, & superioribus annis eadem uiguere peccata,atq; uitia, et hi si uoluissent diligenter attendere,non erat cur tam crudeliter incesserent omnes. Scire quoq; debuerant:in ecclesia/si mali episcopi,& cardinales inuenirentur/inueniri etiam bonos/literarũ, ac probitatis studiosissimos: in pauperes maxime misericordes: omnis iustitiæ: atq; æquitatis amantissimos:quorum quamplurimi: & omnibus noti sunt: & alii inueniũtur: quorum obscurior sit fama. Verum:ut hanc partem penitus nõ defendimus:& paucos uere dici posse christiãos putamus:sic detestamur eorum immanitatem,qui omnes ordines,ferinis & hæreticis uocibus allatrarunt; uocibus inquam:quæ uiam ad euertendum mundum affectabant. Fuit quidem ista simulatio:quod nostris improbitatibus indignarentur: uerum euentus sceleratissimas mentes enundauit. Quid enim attinebat religionis: nunc unã:nunc alteram radicem succidere: si castigandi mundi prouinciam suscepissent? An prius euertẽdum esse statuerunt:ut eorũ sanctitate dehinc restitueretur? Qua porro fræti pietate tantum ausi sunt facinus? Quid tãdem in ipsis erat,quo ad tantã rem excitarentur? An nõ sola barbaries:sola sitis ampliandi nominis:et præsumpta iam in omnes maledicendi consuetudo:et (ut expressius

pressius dicatur) illarum mentium impietas domestica ad scelus amplexandum impulit? Quæ natio fuit audacior unq̃, & quæ de suis uiribus maiorem opinionem ac spem concepisset? per plebem incedebant execrabiles præceptores, superbiam, ac iactantiam, & feritatem anhelantes, pessimos de tota religione rumores spargentes: uitia, ac peccata ecclesiasticorum detonantes. Emerunt apud uulgus imperitum probitatis opinionē, quod tā acriter uitia obiurgare uiderentur. O miserā igitur Germaniā quę ad furorem, ad amentiā se uocari non cognosceret, quam exitus comprobauit. In quo totius a principio in finē usq; fraudis, atq; īprobitatis imago se se monstrauit, & digno exitu nefanda tragœdia conclusa est. Hanc igitur tā uastam hęresim, uel potius tyrānidem, quę religionē, superstitionem uocauit, quæ probos ad improbitatem, pios ad impietatem traxit, ad intemperātiā modestos, quę omne genus sanctitatis in honestissimis nominibus defœdauit, quę castitatē, quę orationes, quæ ieiunia detestata est, quę quicquid fuit sancti hominibus, uel eripuit, uel eripere conata est, quę facilitatem omnibus sceleribus prębuit, quę peccantibus maiora suasit, eisq; recipiendi sese, ac pœnitendi copiam substraxit, quę pronū in illicita semp populū, ruptis religionis uinculis, ablato pietatis timore propensiorē ad peccandū reddidit: quę res infames laudauit, laudabiles autem uituperauit: quę pessime cū de toto, orbe chri-

ſtianorũ de ſua Germania: quæ olim optimos ede bat chriſtianos: merita eſt: quæ infiniti mali chriſtia nis fuit cauſa. Ex qua: bella: cædes: diſcordiæ: om- nis in deum: & in res diuinas contemptus proceſſit: quæ crudeliſſime uiros optimos apud plebem dila cerauit: non lacerauit tantum: ſed ſeuiſſime in illos accendit, ob quam infinitus ſanctiſſimorum uiro- rum numerus neci datus eſt: hanc inquã tã nefan- dam: tam luce indignam hæreſim quis non auerſa bitur? non refugiet? quis omnium ſcelerum uora- ginem: flagitiorum omnium colluuiem non aſper- nabitur? quæ uoces in ea confutanda: reprobandaq; tacere poterunt? quæ manus erit tam impia: quæ la- pidem: quæ telum in hoſtem generis humani: ini- micam diuinitatis non coniiciat? Bonorum uiro rum uituperatricem: imo dei contemptricem, ac bla ſphemam? Cui unum fuit ſtudium diſiungendi a mutua charitate populi chriſtiani, & quod crude- lius eſt ab amicitia diuina remouendi. Hanc igitur peſtem noſtris temporibus ortam, ne ſine omni mi- ſeriarum genere eſſemus: quando & bella, & fames, & peſtilentia fuere. Eaq; acciderũt, quæ uix ulla ma iorum noſtrorum memoria accidiſſe noſcũtur, hãc inquam ex omnibus portẽtis conflatam beſtiam ui dimus: uaſtamq; in populo chriſtiano ſtragem edi diſſe, cognouimus. Amouerat enim ex animis oẽm pietatem, ac religionem, latiſſimamq; ad peccãdum uiam aperuerat, eoq; maximam populi partem ſibi

conciliarat. Nam castitatem, ac ieiunia, quæ solent mortalibus uideri grauissima subtraxerat. Confitẽdi quoq; sua scelera, quod & ipsum ad non peccandum, quasi repagines, atq; obices erant, præceptum damnauerat. Omnes sacerdotes inuisos populo red diderat, aliaq; ĩnumera erant dedecora, quæ corpus infandi monstri perficerent. Scripserunt igitur contra exitialem hæresim ex omni genere complures, alii aliã eius partẽ amplexi. Quidã ẽt in uniuersam. Horũq; alii & docti & eloquẽtes, quidã utraq; carẽtes facultate. Horũq; maximus numerus. Siquidem hoc negotiũ proprie monachorũ uidebatᷣ esse, qui neque eloquentiã multifaciũt, & eruditionis præsertim ueteris penitus sunt expertes. Linguarũ nullam tenent peritiã, græcæ pręsertim, qua maxime gloriatur Luterus ac sequaces. Itaq; cum hostibus, qui & eloquẽdi uim hẽrent, & qui uaria rerũ, & linguarũ cognitiõe iuuarentᷣ, cõgressi, cũ ineptissime in refellẽdo se habuisse uiderentᷣ, errorẽ plerisq; addiderũt, ut Luteri dogmata refelli nõ posse putarẽt. Cũ alioqui essent ad cõfutandũ maxime exposita, & pręter summã, & apertã ĩpietatẽ essent adeo puerilia, nullaq; prudẽtia cõscripta, ut manichæorũ, ophianorumq; monstra essent pene credibiliora. Sed quoniã acumine quodã dicebantᷣ, & oĩa ea uidebantᷣ tollere, quæ grauia sunt hoĩbus, & quia ad uoluptates inuitarẽt quas libenter omnes amplectimur, abundare rationibus, superioresq; in demostrando Luterani crede

bant. Adde qđ ex moribus praue uiuētiū religionē delere conabantur; quæ ratio non mediocriter ualebat apud imperitos. Si quid enim uerbi causa in cōfessione pessimus quis sacerdos grauiter peccasset; mox exposito apud plebem facinore, confessionē uti rem pestilentem esse tollendam prædicabant, & ab omnibus acclamabatur. Si quis etiam romanus Pontifex auarę agere uideretur, non in priuatā personam, sed in sacrosanctam sedem inuehebantur, illius authoritatem sitientes opprimere. Atq; hac ratiōe, optimi, ac sanctissimi Pōtifices, & qui fuissent, & qui futuri essent, barbarico furori subiiciebantur. Episcopoꝶ quoq; ac monachorū criminandoꝶ eadem rō: in exēplū perditoꝶ quorūdam uita ꝓducebāt, duoq; ex his pestilentissimæ mētis suę mala illi colligebāt: tum q in omnes exemplum accomodabant: tum q ipse ordo: ipse gradus: ac sanctissimus magistratus infringebatur. Vili autem plebecula quid stultius? quid mobilius? Assentiebant igitur; suorūmq; præceptorum sapientiam laudabant. Illi laudibus allecti, atq; incensi maiora in dies moliebātur. Quicquid truculentissimæ bestiæ, & sanguinis humani nunq̄ saturæ scriberent, totum in uituperādo Romano Pontifice, in lacerandis Episcopis, in dehonestanda monachorum uita uersabatur, in appellanda religione christiana superstitione, in uituperandis aris, ac templis, nunq̄ ab hoc genere feuissimi gladiatores cessabant. Illaq; truculentia, quam

illi genti tribuunt ſcriptores, nuſq̃ nõ apparebat, ut uiderentur perpetua quadam rabie conflictari, nullasq; litteras his ſuis maledictis non conſpurcarunt. Ac mihi quidem uidenrur illi optime intellexiſſe; qui litteras in animo peſſimis opinionibus imbuto, eſſe quaſi gladium in manu furioſi dixerunt. Quid uero diſtat a furore, deteſtabilis eorum crudelitas, qui philoſophia, & litteris, quibus ad excolendam humanitatem, & ferocitatem, quæ ex cœli rigore cõtrahitur, mitigandam, uti debebant, ad lacerandos omnes homines, profligandamq; omnem pietatem ſunt abuſi! O rem crudelitate barbaricam, ſcelere inauditam, grauitate inuſitatam. Quam utilius & ad ſalutem ſuæ patriæ, & ad uniuerſam religionẽ chriſtianam fuiſſet: ſi nullas unquam litteras tenuiſſent, & a religione nullam rerum diuinarum cognitionẽ accepiſſent, quandoquidem ad omniũ exitiũ quales quales ſint, eis utuntur. Sed finem tandem queſtibus faciamus, ac ſecundũ librum, quem inſtituimus aggrediamur.

Libri primi finis

Incipit Liber secundus de Vnitate religionis christianæ, quæ ex uno capite, unaq; sede Romana pendeat.

Vteranæ igitur hæreseos, cũ multa sunt tãquã unius Hydræ capita, tũ unũ ẽ uel maxime cœteris fæcundius, a quo reliquorum sine dubio origo manauit errorum. Vnũ ẽ enim ut Cyprianus ait totius Ecclesiæ caput ĩ terris, representans eum qui caput est cœlestis Ecclesiæ. Hoc igitur qui tollit, innumerabilibus aditum aperit erroribus. Omne dissidium, omnem discordiam inuehit, Serit quoddam per omnium mentes contagium. Iacit fundamenta ominum hæreseon. Nam factiones quæ græcę hæreses appellantur, tunc oriũtur, cum sublata est ea, quæ ab uno capite pendebat unitas. Tunc tunc membra inter se dissident, Tunc audacissimus & arrogantissimus quisq; omnia audet cominisci. Fanda & nefanda in populos profundit. Ipsæ quoq; factiones Hæreticorum inter se digladiantur, dum quisq; propriæ fauet gloriæ. Dũ suum nomen cupit fieri celebrius. Hæc tum ex memoria præteritarum & ueterum Hæreseon sunt manifesta, tum ex his quæ hac tempestate acciderũt. Cum pessimus quisque uituperata prius & apud populos producta Romanæ sedis unde pendet unitas autoritate, nefarios passim errores disseminarunt. Hæreticorũq; ab eis examina emerserũt. Miserosq;

populos in diuersos errores impulerunt. Omnibus autem scelenbus, tanq̃ fundamentum ac basis subii cebatur capitis Ecclesiæ eiectio ac reprobatio. Id quod & alios complures Hæreticos fecisse est notis simum. Vnitas igitur hæc, cũ generatim omnibus in rebus est: tũ uero in his, quæ uel natura constant, uel cœlitus instituũtur. Vt ubi maior ẽ ordo, maiusq; consilium, id quoq; sit maius, quod æquitatem pa- rit atq; ordinẽ. Igitur Luteranorũ Hæresis præter omnes impietates, quas inuexit in orbẽ Christianũ, in primis unitatẽ, religionis Christianæ tollere cona ta est. Idq; non modo Barbarico quodam furore, & natiua quadã immanitate correpti fecerũt, sed fastu etiã & arrogãtia, qua sibi scientiã sacrarũ & profana rũ literarũ ante omnes tribuebant. Per quã sibi om nia licere, & nec tam mortales, q̃ ipsos superos ab se appeti posse putauerunt. Cumq; & scientia essent im periti, & insitam haberent propagandæ famæ cupi- ditatem, ea dixerunt, quæ ne infantissimi quidem di xissent in producendis autem ex sacris scripturis. te stimonis, mirabilis apparuit eorũ peruersitas, quod cum infinita ex altera parte starent contra opiniones eorum testimonia, ea uel deprauarunt, uel siluerunt uel ne ab ullis legerentur, operam dederunt. Lucem atq; aspectum ueritati eripientes, ne cognita eorum dogmata nefaria corruerẽt, & impietatem ac menda cia genus humanum docuisse uiderẽtur. Quædam uero, eo furore, ea quam dixi propagandæ laudis

cupiditate, sic effuderunt, ut postea turpissimæ falsitatis conuicti, reuocare se ipsos sine maximo dedecore non potuerint. Consultiusq; sibi esse duxerũt, si quæ scripsissent pertinaciter potius defenderent, quam recantarent. Huiusq; generis malorũ omnes eorum libri pleni sunt, quos nefariis illis suis opinionibus referserunt. Possemq; hoc loco, multa id genus proferre, quæ primo cogitationum suarum calore illi euomuerint, neq; uariis scriptoribus cõsultis, neq; consulta ipsa ueritate, sed ab Hæresi in omnem insaniam raptati. Incredibile si quidem est, quam iactabundum sit illud genus, ubi se gloriæ aliquid adipisci posse arbitrantur. Neq; retinent imperium cum succurrit aliquid, maxime cum se uera dicturos existimant. Hanc gloriam præter modum affectant in litteris. Vt quoniam res per se gloriosa est, & magnifica, & quia Barbari uocati atque habiti prius sunt, alterum acquirerent philosophando, alterum propulsarent. Honore uidelicet adepto, dedecore deiecto. Vnaq; ea re se barbaros a scriptoribus uocatos arbitrantur, quod imperiti literarum essent, cum tamẽ non ad literas illi, sed mores potius respicerent. Vbi igitur literas attigisse cœperũt, mirabili sunt omnes ardore accensi ad scribendum, repleuerunt q; cõscriptionibus orbem uniuersum, cum ad editionem propere cõuolarent, alterq; alterum præcurreret. Et barbariẽ quidem linguæ fortasse deterserũt, sed pectoris Barbariem nõ deposuerunt. Nam quod olim im

petu corporis atq; armis faciebant, ruentes scilicet ac sine ulla humanitate uiuentes, ob quod Barbari uocabantur, hoc faciunt nunc scribendo. Raroq; eorum eorum scripta uideas, non suam gentem, suosque scriptores redolentia. Susceptis igitur literarũ studiis, duæ affectiones, in illis hominibus inter se commistæ sunt, feritas illa pristina; & opinio adeptæ sapientiæ. Additumq; feris ingeniũ est. ex hisq; duobus effectibus, iactantiam & crudelitatem pepererunt. Ex quo non tam ecclesiam, fœdissimis & barbarie sua dignissimas contumeliis affecere, sed in alios etiam scriptores inuecti sunt. Vna ea re quod optabãt maxime, gratiã se & famã eruditionis adipisci apud omnes arbitrantes. Ex eadem etiã causa profectum: ut hiisce temporibus, antea inauditum, censurã grauissimã arripientes, & quasi homines essent cœlitus missi, omni sanctitate, ac pietate condecorati, casti, continentes, sobrii, non ebriosi, non ingluuie; & luxui dediti, disputare de religione cœperint. Eam omnem castigare, & renouare, uetera instituta abolere, abolere cœrimonias conati fuerint. Quicquid scriptum sancitumq; a maximis sanctitate & eruditione uiris esset, uilissimo loco habuerint. Nullus gradus, nullæ leges, nulla instituta, nulla sanctitas, nulli nõ homines illis displicuerint. Antiquissimorum, celeberrimorumq; scriptorum autoritatẽ nihili facientes, suã illis autoritatem præferri maluerint. Vt siquid diuini illi ac cœlestes

uiri dixissent,& in oppositum starent hi meliores, illorum repudiare, suam comprobare sentētiā optarint. Vt relicta tota uetustate,reiectis antiquissimis monimentis, contempta ab Apostolis usq;, omni scriptorū celebritate, unis istis fidem habeat genus humanum. Nihil sit antiquioribus credendum, si cō tra persuadeamur ab istis. Nulli standum, Nihil asserendum, nisi sit horum autoritate comprobatum. Imo neq; hac uel illa lege uiuendum: non philosophandum, nulla religio suscipienda nulla: instituta, nullæ leges, nisi illorum cœlesti sapientia consulta. Nam tāquam cœli & terræ momi exorti sunt. Omnium sunt contemptores ac derisores, sed præcipue sacrarum rerū, & quicquid habeat ullam religionis speciem. Omnibus detrahunt, omnibus maledicunt, calumniantur omnia, uexant, ac proscindunt. Ingenium enim sibi & sapientiam ante omnes tribuunt, ut nullam opinionum suarum falsam esse posse putent. Aiunt tyberin liquisse Romam, Athenas Mineruam, & ad sese conuolasse. Italiam, ingeniū, sapientiam, eloquentiam, amisisse, se solos infusæ cœlitus sapientiæ patuisse. Cœteros esse tanquam humi reptantes pecudes. Religionem esse superstitionem, Omnes magnis & infinitis erroribus detineri. Hæc igitur tanta præsumptio, tam inaudita ubique terrarum audacia ex eo processit, quod genti per se prius iactabundæ & gloriosæ,

additum sit id,ex quo nasci posset maior iactantia. Cumque sint admodum pauci, qui ob eruditionem;& scientiam non inflentur,quem tandem hunc affectum in eis futurum credimus, qui sint natura insolentiores?quare nemini mirum uideri quod tanta sit illorum ingeniorum procacitas ,cum omnium bonorum uirorum,bonarumque rerum contemptu. Est autem risu dignissimum,quod frigidi & tardi a stupidis uocemur. quod caritatē nos doceant,& modestiam in nobis christianā desyderēt,qui seditionū pessimarum autores fuissent,quod luxus, intemperantiæ & gulæ, Episcopos & monachos arguant qui omni modestiæ nuntio remisso, in ea uitia ruant precipites. quod monachi, uentres & ingluuiosi ab edacissimis & ebriosissimis uocentur. Quod reiiciātur,antiquissima instituta,ueternimæ leges aboleantur sanctissimi scriptores a despicatissimis quibusdā sordidissimisq; hominibus, & qui precario gloriolam apud plebem mēdicarent,exautorentur:quibus nullæ uirtutes eam audaciam iniicere potuissent. Tāta uero fuit ostētationis libido,ut perspicere non potuerint, fore ut omnibus gentibus Christianorum, essent derisui?ac solis uulgaribus quæ dicerent fore probabilia? Sed rapiebat eos transuersos æstus gloriæ, ac nominis comparandi, & domestica illa feritas, & odium quo deferuebant in religionem.

Adiuti quoq; sunt culparum nostrarum multitudine, quę ordinem premunt Ecclesiasticum. Quas tamen non erat cur illi tā petulanter reprēderēt, quos nulla sanctitas in taxādis uitiis alienis, audaces posset efficere. Sed qui sibi suorum criminum essent cōscii, aut a mordēdis aliis abstinere penitus debuerāt, aut humaniores esse in reprendendo, aut sine impietate erat id faciendum, ut uitiis castigatis, religio defenderetur, non eadem cum illis plaga feriretur. Quod summæ improbitatis eorum fuit testimonium. Nos igitur expositiuri causā cur quidā Germani hoc tēpore sedis Romanæ dignitatē & principatum, cui totus terrarum orbis a Deo & uetustissimis imperatoribus subiectus est tollere conati fuerint, & in defensionem huius impietatis quid aggressi fuerint, exitium scilicet & euersionē totius religionis, hæc diximus. Aliam quoque causam non minus fortasse ueram proferemus.

Si quis enim secum reputauerit, cur præter omnes christianas nationes, nō solum nunc sed sæpe alias solæ illæ nationes dissidium cum Ecclesia fecerint, ac tam crudeli odio in eam accensi fuerint, & errorē præceptores eorum defendentes, omnes propemodum scripturas extorserint, eam quoq; causam inueniet fuisse. Vt enim Germani præter omnes exteras nationes, ægre ac summis cum difficultatibus olim sub imperio Romano continebantur, iniquissimo ferentes animo, ut qui sibi fortitu-

dinem ante omnes gentes tribuerēt, & corporis atq; animi uiribus se cæteris præstare cognoscerent, alio rum iugo premerentur, & non ipsi potius eorum domini essent, maxime cum sibi bellicam gloriam uendicarent, & assueti prius essent cuidam uagę liberta- ti, sic postq̄ imperii sedes ad eos translata est, quæ esset ante Romanorum, etiam eam dignitatem semper inuidisse Romanis & Italis cogniti sunt, quæ & omniū esset maxima, & omnia terrestria, etiā ipsum terrenum imperium esset illi subiectum. Quod nos & a Deo, & ab ipsis etiam imperatoribus institutum paulopost ostēdemus. Quæ quia eorum neq; esset, neq; iure esse posset, eam & reiecerunt, & uituperare & infringere atq; īminuere nunq̄ destiterūt. Ideoq; non tam hoc tempore q̄ olim, sæpe ab ipsa Ecclesia defecerunt. Neq; enim noui quicq̄ attulere Luterani, sed partim uetustas, partim recentes hereses suscitarunt. Sed hæc eo fortasse sunt nunc pestilentiora, quod litteris & doctrinis adiuuantur. Sic & dissidiū istud, hoc omnium præteritorum sit fortasse pessimū, q; diserte & adhibitis scripturis licet perperam interpretatis confirmatur. Fuisse uero illis dissidia cum Romana Ecclesia, & quidem maxima, maximeq; diuturna, multa docent testimonia, quorum cæteris pretermissis, unum tantum proferemus. Idoneum certe ad rem ostendendam, & dignum, quod ab omnibus Christianis obseruet̄: ut cognoscant uitio ipsius gētis esse factum, ut sese ab Ecclesia disso

ciarent, non uitio religionis sicut ipsi calumniātur, aut eorum qui i religionem administrent. Hoc autē eo maxime citare uoluimus, ꝙ uideatur horum temporum imaginem repræsentare. Iuo sanctissimus ac doctissimus ut ea tempora ferebant, Ecclesiæ, Carnotensis quæ est in Galiis, Episcopus, cum ad paschalem secundum summum Pontificem scriberet, hæc ait. Domino & patri suo paschali summo pontifici Iuo humilis, Carnotēsis Ecclesiæ minister, filialis obedientiæ famulatum. Nouit uestra paternitas, quia regnū francorū, præ cæteris regnis Dei, sedi Apostolicæ semꝑ fuit obnoxium. Idcirco quantū ad ipsas regias personas pertinuit, nulla diuisio fuit īter regnū & sūmū sacerdotiū, quod ergo hactenus cū pace & utilitate ecclesiæ obseruatū est, humiliter petimus ut de cętero obseruetur, et regni francorū pax & sūmi sacerdotii, nulla surreptione dissoluatur. Q đ idcirco prælibauimus, quia audiuimus clericos Tornacēses ad Apostolicā sedē uenisse petituros, ut Apostolica ꝓceptione ꝓpriū possint habere Episcopū, & Nouionēsis Ecclesiæ frustrari priuilegiū, qđ ne fiat sicut filii & fideles & rogamus & cōsulimus. Vt statū Ecclesiarū, qui quadringentis fere annis durauit, incōcussum manere concedatis. Ne hac occasione schisma qđ est in Germanico regno aduersus sedē Apostolicā, in Galliarū regno suscitetis. Et quę secunť in libro suarū epistolarū ꝗ est in bibliotheca doctissimi ac sūmi uiri. D. D. Dñi

ci Grimani cardinalis,quã poſt eius obitũ,ad chri-
ſtianæ religionis decus,& utilitatẽ ſtudioſorũ,Mari
nus,eius ex fratre nepos & ipſe cardinalis, litterarũ
patronus,Venetiis in nr̃o cænobio ſcti Antonii ere
xit. Audiſtis igit̃ ſchiſma Germanoꝶ id tp̃is aduer
ſus Eccleſiã! Fluxere ab eo tp̃e quadringẽti duo an
ni. Ex quo apparet, Germanos q ea tẽpeſtate,qua
religio chriſtiana erat incolumior,& Eccleſia maio-
ri erat ueneratiõi,rebelles fuerunt,ſciſſuráq; fecerũt,
facilius id eos auſuros fuiſſe hac tẽpeſtate,non tam
ꝙ peccata in Eccleſia creuerũt, q̃ ꝙ ab omni pietate
& ueneratiõe paulatim recedit̃,& quia ſunt nũc eru
ditiores. Hunc enĩ fructũ ex lr̃is conſecuti ſunt,ut
eas in exitiũ religionis didiciſſe uideant̃. Q đ nõ de
oĩbus dico. qd igit̃ eos facturos cõtra pietatẽ,cõtra
diuinas leges par erat,qui in ipſa prope recenti con-
uerſione calcitrabãt! Simul uero in hac epiſtola quę
uetuſtiſſima eſt,obſerua regnũ Francorũ & cætera
regna appellari regna Dei, eaq; omnia ſummo ſa-
cerdotio eſſe ſubiecta demonſtrari. Et regnum fran
corum illi præ cæteris ſemper paruiſſe! Ex quo col
ligitur ab eo tempore: quo franci (ut eius utar uo-
cabulo) religionem chriſtianã ſuſcepiſſent,ſemper
Romanæ ſedi paruiſſe. Eorũq; eccleſias ad nutum
ipſorum Pontificũ fuiſſe adminiſtratas,ut ẽt ex re-
liqs eius libri epiſtolis colligit̃. Eſt aũt eius tp̃is ſpa
tiũ uſq; ad hãc ętatẽ,ſupra octingẽtos annos. Illud
quoq; obſeruatiõe dignũ,ꝙ Romanũ rogat Pon-

tificem, ne admissis tornacensibus esset causa discor
diæ quæ esset & in Germania. Ex quo ex affectibus
hominũ, nõ uera & legittima causa, ea discordia in
Germania surrexisse cognoscitur. Sed reuertor un-
de digressus sum. Si quis igitur ipsorum Luterano
rum naturam causam fuisse dixerit, ut Ecclesiã hoc
tempore non solum aspernati fuerint, uerum etiam
illi crudeliter detraxerint, ac maledixerint, fortasse
nõ falletur. Credimus ne igitur eos id facturos fuis
se, si sũma dignitas apud eos fuisset? Fuisse uero ex-
teras natiões dignitatis huius appetẽtissimas, optas
seq; semper ut ad se transferrẽt, relinqueret Romã,
atq; Italiã, declarat etiam factum Clemẽtis quinti,
qui cum esset Gallus, sedem in Galliam transtulit,
ubi & eum numerũ cardinalium ex Gallis creauit,
ut optasse uideretur omnem futurum Pontificem
esse Gallum. Quod sæpe, & ab aliis ex aliis genti-
bus est attentatum. Sed peccarunt in eo supra om-
nes Luterani non tam sua ipsorum culpa, q̃ culpa
suorum præceptorum, qui eis persuaserunt non esse
tanti faciendum Romanum Pontificem, quanti fie
ret ab omnibus. Eamq; maiestatem non illi diuini-
tus collatam, neq; ab antiquis imperatoribus fuisse
confirmatã, sed ipsum sibi eam usurpasse. Atq; hæc
cum dicerent, duas uel tres extortas scripturarũ in-
terpretationes proferebant, siue astu id faciẽtes, siue
tanto, quanto ingenio ualerent, præcipitãtes scilicet
suas cogitationes, easq; ad maturitatẽ peruenire nõ
permittẽtes

permittentem. ex qua causa fiebat, ut siquid priori sententiæ contrarium libros legendo postea reperissent, prudenter occultarent, ne tã turpiter hallucinati prius uiderentur. Sola enim libido eos detinebat, atq; illuc tantum intentos habebant alos ut Romanum Pontificem: qualis qualis esset, siue bonus, siue malus, totis conatibus lacerarent, omnemq; Ecclesiam maledicentia et procacia dehonestarent. Proferam uero paulopost impietatis huius euidentissimum testimonium. Et iuniores quidem suorum maiorum, et eorum qui celebriores apud eos essent morem sequuntur, ut si quid scribant, totũ Germanæ procacitatis sit plenũ, moxq; impressioni, quarum est apud eos maxima copia traditur, perq; omnem Germaniam, uno temporis momento deuolat, doctiq; et indocti scribunt poemata passim. Eam ob causam inflammantur odio quotidiano, uenenumq; sibi inuicem suggerunt sicut aspides, ut neq; sacrarum literarũ adiuuet eos lectio, neq; præceptis ullis propellant ex animo uirus: sed inde potius sumunt detrimẽtum, unde capiendum fuerat remedium. Nullusq; esset tam sanctus scriptor, tam eloquens, tam e mediis cœli penetralibus demissus qui psuaderet eis, nõ esse christianam religionem superstitionem. Et Episcopos atq; monachos quales quales sint, non esse extremis suppliciis deputandos, ppter improborum aliquot exemplum, quibus reliquos omnes cẽsent

esse similes. Atq; hæc non de bonis et uere Christianis, qui apud eos plurimi sunt, etiam mihi notissimi, dico, sed uulgaribus, et his literatis, qui uulgaribus esse similes uoluerunt, & qui Luteranam Barbariem amplexi sunt. Quo igitur erant natura prius in dissensionem ab Ecclesia Romana propēsiores, hoc sunt facilius a suis præceptoribus, ad pristinum odium exasperati. Nunc aliam causam si placet, audite. Etenim accurate et diligenter perspiciētibus cur in Germania crebriores q̃ tota Europa exortæ fuerint hæreses, diutiusq; uiguerint, ea causa est existimata, ꝙ sit ea gens simplicior, ac minime ad fraudes & dolos euigilans, sed cui facile possint, quæ dicuntur, fieri probabilia. Cũq; omnis multitudinis errare, teste Aristotele, proprium sit, tum hoc illis accidere crebrius et fortius necesse est, qui moribus sint simpliciores. Facile igitur eorum animi impelluntur, & ad persuasionem aures habēt accõmodatissimas, modo quis sit paulo eloquentior. Eamq; ob causam euenit, ut Martinus atq; impietatis eius comites, quasi per gradus sensim procedentes, nunc unam, nunc alteram Hæresim iuexerint, donec in eas fabulas, ac nefaria dogmata sint ꝓgressi, quæ Turcæ difficilius omnesq; religionis Christianæ hostes credidissent. Ea tamen populi Germaniæ et crediderunt et comprobarunt. Neq; populi solum, uerumetiam eruditiores, et qui minime uulgares essent habendi. Nam

Martinus primum maledicere Pontifici Romano cœpit, tum eius autoritatem imminuit, postea negauit eum reliquis Episcopis esse maiorem, sed æqualem esse omnibus dixit, Processit ulterius, dignitatem, autoritatemq́ omnem abstulit. Tandem Petri successorem esse negauit. Negauit Petrum Romam aliquando uenisse: imo Italiam unquam uidisse. Miror cur non Petrum dixerit nunquam fuisse. Sed hoc contra Romanum Pontificem nihil erat. Per eosdem gradus in euertenda religione processit. Primum, secũdum Euãgelium dixit esse uiuendum, proiiciendasq́ e medio tot cerimonias. Hucusq́ bene habet. progreditur, tollit confessionem quia pariat scandalũ. Tollit imagines, quia fit idolatria in eis adorãdis, Tollit ieiunium, quia inuentum est ab hominibus, et his qui decernere talia non possent, Romani uidelicet Pontifices. Tollit cœlibatum, quia contra iura naturæ, et in perniciem generis humani. Serpit ulterius, gratisque auditoribus sese accommodat. Destruit monachatum: quia in monasteriis seipsos sepeliunt, et ea deuouent, quæ non possunt. Idem in uirgines decernit. Atque hic ueluti in medio itinere requieuit, ut maiores essent in progressu uires. Rursum igitur inchoat Tragœdiam. Dubitat aliquid de Eucharistia, Negat septem sacramenta. Dubitat rursum de Baptismo. Liberũ arbitrium uocat seruũ arbitriũ. Negat

omnes ſcripturas præter utrunq; teſtamentū. Fal-
luntur hiſtoriæ, Sanctiſſimi patres decipiūtur, de-
lirant uetuſtiſſimi ſcriptores. Tandem omnis reli
gio eſt illi ſuperſtitio. Non ſunt inferi, Non eſt pur
gatorium, omnia fabulæ ac ſomnia. Hæc igitur in
conuentu totius Germaniæ improbus ille dicebat
et audiebatur, Nihil mali illis dicere uidebatur, nō
uociferabantur: non lapides iactabant: non os im-
pium coercebant, ſed erant ad auſcultandū aures
attentæ, et quia ab homine uerſipelli, et fraudu
lento, et furioſo ea dicebantur, facillime credeban-
tur. Hæc quidem in Gallia, Hiſpania, Italia, reli-
quis ue Chriſtianorū prouinciis nūq̄ accidiſſent.
Permiſſa ſunt, ut dicerentur, et credita in Germa-
nia, propter hominum ſimplicitatē: propter odiū,
quo in Romanam eccleſiam, quæ caput totius eſt
religionis eſſent incenſi. Non enim Hiſpani, non
Galli, non Itali paſſi hominem fuiſſent: ſed in ipſis
eū conatibus īterrupiſſent, et e medio luē execrabi
lē ſuſtuliſſent, princeps aūt et magiſtratus germa
niç quoq; īterérat īpietatē extinguere, libēter audie
āt, qcqd aduerſus eccleſiā diceret, tātū erat inimi
citiarū in eorū animis, cōtra Pōtifices, et eccleſiaſti
cos oēs conflatum. Ideo quarto loco hanc cauſam
ponamus. Siquidem et illud hanc hæreſim apud
Germanos ſuſcitaſſe creditur: quod forte primo
loco fuerat ponendum, multiplices ſcilicet corru-
ptelas: quas ſcelerati: et imperiti ſacerdotes repere-
runt,

runt, et ad ipsam purã, ac sanctã religionẽ adiũxe rũt. Vt.n. apud Hebræos, legi sanctissimæ ab auaris sacerdotibus corruptelæ additæ fuerãt: sic ĩ nõ nullis locis factũ ẽ in religione christiana. Verũ si cut corruptelæ sunt suo noĩe uocandæ, sic quicqd est religio nõ debet inter eas corruptelas cẽseri, qd factũ ẽ a nõnullis Germanis. Est.n. pura, ac sacrosancta religio, quã a Iesu Christo, et Apostolis, eorũq; sanctissimis successoribus accepimus. sunt et nõnulla, q̃ neq; religionis noĩe, nec religio eorum noĩe debet appellari. Fieri igit̃ secus nõ poterat, ut quoniã est natura cõparatũ, ut oĩs optima resp. oĩs sanctus, atq; laudatissimus status sensim recidat in cõtrariũ, pristinũq; decus amittat, qn et christiana religio idipsũ pateret̃, et ab ĩperitis, et prauis homi nibus aliqua pte lęderet̃. Sed nõ erat cur destruere tur ipsa religio, sicut neq; obliteranda erat lex diui na pp sacerdotũ illoꝝ improbitatẽ. Nõ confessio tollẽda, nõ imagines auferẽdæ, nõ uita, quã monasticã uocãt, tã execrabiliter uituperãda. Nõ oĩbus pcacitatibus, oĩ petulãtia, oĩ barbarie, in ipsam san ctitatẽ, et modestiss. uiros utendũ. Quoniã igit̃ fa ciles erãt Germani ad psuadẽdũ, simplices ad ĩdu cẽdũ, facile quoq; sunt ĩ religionẽ eoꝝ plures a suis præceptorib. irritati, ppositis qbusdã corruptelis, q̃rũ auxilio religionẽ extinguere illi conabant̃. Et qui p se in odiũ erãt ppẽsi, nulla sunt difficultate: ad maiores: acerbioresq; inimicitias concitati. Ge nus quoq; est hoĩum irãcũdiæ: et furori subiectũ:

et quo plus habēt audaciæ, eo minus rōis, neqꝫ ītel
ligūt cū incanduerunt ꝙd faciāt: sed ferarū more
ruūt. Nihilqꝫ illis piculosius, ubi paulū fuerit ꝓuo
cati. Frenādus igit̄ īpetus fuerat, agēdūqꝫ rōnabi-
liter, ut si ꝙ auare, et īpie peccassent, eoꝶ uitā tantū
mō īsectarēt̄, nō ēt ꝓbos, eidē petulātiæ subderēt.
Q đ certe faciūt illi dū ī uniuersū oībus uitupādis
īcūbūt. Aut ipsæ seorsū corruptelæ fuerāt detestā
dæ, nō una cū illis, religio tollēda. Quarto igit̄ lo-
co, ex quo tātū īcēdiū ꝓcesserit, nō dubiū ē, qn sa
cerdotū auaritia, eorūqꝫ æterna cupiditas fuerit, ꝙ
tāꝙ exactores ac uectigales tributis eēnt præfecti.
Qui īfinita mala, scelerata īflāmāte auaritia ꝑpetra
rūt, uitupabileqꝫ Ro. sedē fecerūt, ꝙa crederent̄ ea
nō sine pōtificū uolūtate fieri, Q đ certe nō erat, ni
hilqꝫ eorū illi rescisceбāt: sed eoꝶ libido cūcta con
fundebat, oēmqꝫ sctītatē uenalē faciebat. Ex quo
execrabilissimo ac teterrimo facinore, execrabile &
teterrimū scādalū nasci fuit necesse. Vt.n. īprobita
te et auaritia īperatorū, & ꝑpetuis exactionib. ꝙbus
populos uexabāt, olim Maumethēsiū secta exorta
est, sic ex hac īprobitate sacerdotum, fœda hęresis,
sęuūqꝫ dissidiū ē suscitatū. Sed hęc īpii exactores,
īprobiqꝫ sacerdotes fecerūt, cū alioꝶ īnumerabilis
multitudo nō mō a tāto piaculo insons fuerit: sed
uehemēter ēt execrata fuerit. Nō sunt pręterea tot
mala, quot iactāt Luterani, odii & īuidię ꝓpriū ē:
exaggerare calūnias: exaggerat̄ scelera. Describūt
hi oīum flagitioꝶ Idæā, eāqꝫ uni Episcopo tū, alio

rũq; sacerdotũ affigũt: sed uix unũ repias, ĩ quẽ tot pbra ꝯueniãt, nisi sit pditissimus: et ab oĩ penitꝰ pietate remotissimus. Q đ ĩ tãta sacerdotũ multitudĩe nõ ẽ ĩpossibile. Vnũ igiẽ hmõi assumpserũt, cuius mores atq; neqtiã oĩbus uellẽt eẽ cõem. Respuẽdæ itaq; fuerãt et excutiẽdę corruptelæ e tota Germania, retinẽda uero religio, q̃ cultu Dei ĩteriore et exteriore ꝯtineẽ. Qui si ĩteriorẽ illũ approbarint, exteriorẽ abiecerint: breui ad pristinã illã barbariẽ reuertenẽ. Satis fortasse ẽ sapiẽtibus: si Deũ ĩterius colãt, sed uulgares nisi extrinsecus cerimoniis et diuinis ĩstitutis puocẽẽ, amittent tũc pietatẽ, cũ supstitionẽ effugere docebunẽ. Q đ certe iã ppe accidisse uidemus. Sũt ĩ Italia Germani, q ieiuniũ et a carnibus ĩ q̃dragesima abstineẽ supstitionẽ eẽ putẽt. ið ne ĩ parasceue, qdẽ abstinẽt: sed hoc leuius: si cũ aliis multis malis cõpareẽ. Quid memorẽ militũ Germanorũ ĩ Italia crudelitatẽ, q erãt ĩfecti hac hæresi? Quot sctõs uiros trucidarũt, qa putarẽt sacrilegiũ qcq̃d ullã hẽret pietatis spẽm? quot sacras uirgines discerpserũt? Diuoꝶ reliqas ac memorias Romę et aliis locis turpissime cõspurcarũt! Quas eoꝶ maiores tot terraꝶ spacia trãsmittebãt ueneraturi. Et cũ ppria sit militũ crudelitas, et ĩpietas, hoꝶ fuit multo maior ac detestabilior pp hęresim. Digni igiẽ sunt quos oẽs christianę gẽtes execrẽẽ, ac ueluti furiosos, tartareos spũs refugiãt. Hoc.n. emolumẽti peperit plurimis eoꝶ hęc hęresis, ut uulgares qdẽ ac rusticos reddiderit truciores, oẽmq; eis hũanitatẽ detraxerit, ut

ad antiq̃ illã barbariẽ reuersi pene uideanť, ciuilio-res aũt et qui lr̃is incũbũt, alio genere crudelitatis ef-fecerit imites, ut scribãt. s. p̄caciſſime, o ẽq; scriptorũ genus calũniis et maledictis: et iactãtia et oſtẽtatio-ne repleant. Principes fuere Eraſmus et Martinus, quorũ poſtremi qui ſcripta legent, illico barbaricã mentẽ agnoſcet. Hoiem ſuriis exagitatũ, iactãtem ſuas minas, et uerius exprimã, ſentiet aliquã e feris quæ penitiſſimas incolũt ſyluas, ſua uerba loquen-tẽ, uerba dico nõ humana, ſed ferina. Vt ſi Leones rabidiq; canes poſſent loqui nõ alia lingua, alio ſo-no ſint locuturi. Poſtremo tãti incẽdii, atq; ruinę cã referť aliqua ex parte in quædam monachorũ, ſiue religioſorũ genera, in quibus cũ bonarũ lr̃arũ iperi-ti; malarũ aũt peritiſſimi pleriq; inueniantur ex eo duæ affectiones in animis eorũ naſcũtur, ut tum bo-nas cõtemnãt lr̃as, ac uera, et digniſſima ſtudia de-teſtẽtur, tũ ob illã malã philoſophiã cui dediti ſũt, cuius eſt p̄priũ hoiem glorioſum et arrogãtẽ efficei-re, omnes bene eruditos et contemnant: et in eos ſæpe crudeliſſime iuehanť. Cũq; ſeipſos religionis chriſtianæ colũnas arbitrenť, ſui iuris eẽ putãt hęre-ticos pquirere, eoſq; e tenebris extractos publico in-cẽdio cõcremare. Itaq; tãta ẽ eorũ arrogantia, tantũ ſupciliũ ut ferri ſæpenumero nõ poſſint. Leuiſſimis de cauſis crimẽ hæreſeos intẽtãt, et i manifeſtũ peri-culum etiam bonos uiros ſæpiſſime adducunt: ſed eos iuadũt pręcipue: qui aut cõtra ſua dogmata ali-qd iuexerũt: aut qui nouũ aliqđ eruditiõis genus

ꝑdiderũt. Sicut ſupiorıbus annis accidit pp noua
q̃dã et iſtis theologis icognita, nobiliſſimo principi
Ioãni Pico Mirãdulano, quẽ nihil tale mererẽ uene
rãdi q̃dã pr̃es hæreticũ ꝓnũciarũt. Quãta uero tra
gędia iſtis ãnis Ioãni Reuchlino uiro bono et eru
dito pp eruditionẽ hebraicã, ab his de q̃b. agimus,
excitata ẽ! Hæc igĩ et hm̃ôi multa, irritarũt oẽs do
ctos uiros: et eo adegerũt ut ſe ſcribẽdo ulciſci cura
rint. Vt libros cõtumeliis eorũ repleuerint: fanda et
nefanda aduerſus oẽm religionẽ ꝓtulerint. Quis. n.
etiã cui recta mẽs ẽ, nõ ſtomachet, cũ eos audit ſuas
illas nugas, indoctã illã ac diſputatricẽ theologiam
ueræ ac ſynceræ philoſophiæ præferre! Hoc ẽ cum
cœnũ nitẽti auro, cũ tenebræ luci præferũtur! Cum
ueteres theologos, humaniſtas et grãmaticos appel
lãt! eoſq; theologo℞ nõie: q̃a ſophiſtæ non fuerint,
dedignãt. Alii præter hæc q̃ modo enumerauimus
mala, ẽt id habẽt peculiare ſtomachoſum, inuiſum,
atq; odioſum, q̃ eorũ pleriq; ſe uehemẽter in cõlor
tium et amicitiã principũ ac nobiliũ coniiciũt: ſecre
torũ q̃ nihil ad ſe ptinẽt, ſunt cõſcii: q̃ queſtus gr̃a
eorũ nõnulli oẽm angulũ irrepũt, oĩa conanĩ: q̃ ni
miũ hypocritæ ſint, q̃ nimium ſe in negocia ſæcula
riũ immiſceãt. Ex quo grauiſſima ſępe mala oriri ne
ceſſe ẽ. Quæ cum ab aliquibus improbis emerſerũt
aliq̃n, totũ dehoneſtarũt ordinẽ, odioſumq; apud
plebẽ: et eruditos fecerũt. Fecerũt ut tales oẽs eẽ cre
derenĩ. ex quo execratio et ꝯtẽptus totius religiõis
cõſequutus ẽ. Oĩum cerimonia℞, oĩum diuino℞ in

ſtitutorũ abhõinatio, pp peſſima rarũ quorũdã exẽpla. Ineptã igiẽ illã et cõtẽptiſſimã ac faſtuoſã theologiã, malãq; uiuẽdi rõnẽ q̃ bona ſui parte ex falſa iſta theologia ꝓfecta ẽ: hãc hæreſim, hoc incẽdium excitaſſe certiſſimũ ẽ. Nõ mõ .n. ad bene uiuẽdũ p illã eruditionẽ nihil ꝓmouemus, ueꝝ ea magis infatuat mẽtẽ humanã, adimitq; ſenſum ac guſtũ ſctãꝝ ſcripturaꝝ, totũq; peſtifera quadã cõtagione inficit aĩum. Vt niſi qs ſecũ attulerit ab ĩcunabilis bonitatẽ naturæ, ab ea ĩ multos errores adducaẽ. Eſt.n. impura theologia.i. erroribus et ambitiõe philoſophorũ cõtaminata. Nec in ea præter nomen et gloriã et oſtationẽ, quæriẽ q̃cq̃. Quia igiẽ hi quos memorauimus huic ſupra cæteros addicti ſunt, factũ eſt, ut ea tales eos reddiderit, qui et ĩ ſe et in totã religionẽ multos cõcitarint. Igiẽ poſtq̃ eo ſe crimine cõmaculaſſent Luterani: ꝙ ſedi Apoſtolicæ detrahere, maledicere eãq; calũniari cœperũt, oẽs illico mirabilis inceſſit ardor totius a fundamẽtis cõuellẽdę religionis, ĩuaſitq; una oẽs opinio: ut quemadmodũ fictã nõ uerã, recentẽ nõ ueterẽ, hũanitus non diuinitus acq̃ſitã ſedis Romanę autoritatẽ ſe repiſſe putabãt, ſic cætera in ipſa tota religione arbitraria dicerent & prędicarent. Partim et ĩ ipſius ſedis odiũ id factũ ẽ, ut q̃a cerimoniæ atq; ĩſtituta fere oĩa a Põtificibus Ro. eſſent ꝓfecta, ĩ eoꝝ inuidiã etiã illa tollerentur. Quicq̃d igiẽ a põtificibus eſſet natũ putarũt eẽ tollendũ, æq; hoĩum memoria penitus oblitterãdum. Quãobrẽ nõ eſt dubiũ, q̃n ĩ hac hæreſi ſit illud peſ

simũ/qđ summi capitis tollit autoritatẽ. Tunc.n. totius religionis cõtẽptus seqtur: cũ qđ in ea ẽ præcipuũ dãnaẽ id qđ Cyprianus ille illustri uoce ꝓclamat. Neq; uero ignorabamus ipsi inumerabiles ꝑpe fuisse, q hãc ꝓuinciã suscepissent: defendẽde a latratibus feraꝝ/sedis apostolicę: ĩprudẽterq; iure merito/me ab oĩbus iudicãdũ: q rẽ testatissimã, oĩque sapiẽti certissimã uelim cõfirmare: ĩ tãta præsertim eoꝝ/qui de ea scripserũt multitudine. sed quoniã ea sumus allaturi: q̃ nemo hucusq; in huius rei defensionẽ attulerit: ꝓbaturiq; euidẽtissimis testimoniis sumus, Romanũ Põtificẽ/idẽ eẽ in moderãda religione, qđ sit impator ĩ regno terreno/ac multo quoq; maius/eo ꝙ nõ tã ab hoĩbus: sed ẽt adeo, inuẽta sit tãta dignitas/q̃tã hõ mortalis posset capere/hoc nõ erubuimus breuiter de his scribere. Sed sicut pauloante oñdimus/aliqñ Germanos ab ecclesia Roma. dissensisse: ut cõstaret: q̃ in id eẽnt ꝓpẽsi sic oñdamus nũc: nõ primũ Luterũ ausum/ huius autoritatis auferẽdæ facinus: sed ꝑmultos ẽt ante ipsũ/maximeq; apud græcos. Mitto primũ cõmemorare maximã gręcoꝝ supbiã: q ut Cõstãtinopolim, nouã Romã uocabãt: sic ipsius urbis ꝑiarchã ęqlẽ Romę ueteris Põtifici eẽ uolebãt. quã supbiã ut ꝯpescerẽt sapiẽtissimi Impatores: sæpe decreto sanxerũt Põtificẽ Ro. oĩum eẽ primũ: id qđ euidẽtissime ꝓbaturi sumus. Aggrediamur igiẽ: ipsaq; ex quocũq; scriptore uerba ꝓferamus: maximeq; græca, ut, q a Greci Romanis sunt uetustiores: eoꝝ

autoritate:hāc rē euidētissime cōprobemus. Fuisse
igit̄ apud illos: q̄ hāc autoritatē tollere eisdē frā̄ti
tōnibus,quibus & Luterus sint ausi:declarat̄ ī cō
scriptionibus Nicephoræ Grigoræ qui liber ē ī Bi
bliotheca diui Ant.canonicoꝝ regulariū Venetiis,
quā Dominicus Grimanus et Marinus eius ex fra
tre nepos Reuerē.Card.ibidē erexerunt : ibi hæc
scribit Barlahā Græcus monachus : qui et ipse po
stea hæresim cōdidit. Nā cū de pcessu spū scti falli
latinos:eorūq; Pōtificē diceret: sic scripsit ad Nico
laū archiepiscopū μὴ τοῦτο οἴου σεβάσμιε πάτερ, ὅτι τοῦ
πάπα τῶν ὀρθῶν ἐκπέσαντος δογμάτων, τὸ πᾶν ἀπώλετο τῆς
ἐκκλησίας, καὶ ἡ τοῦ θείου πέτρου πίστις ἐξέλιπεν, καὶ οὐκ ἔτι βι
κάριος τοῦ χριστοῦ ἔσται ἐν τῇ γῇ· ἕκαστος γὰρ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων
βικάριος ἐστὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων διάδοχος· ὥστε κἂν ἅπαν
τες οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπίσκοποι τῆς ὀρθῆς ἐκπέσωσι πίστε
ως, εἷς δὲ μόνος τοῖς ὀρθοῖς ἐμμένῃ δόγμασι, οὗτος ἐστὶν ἐν τῇ γῇ
τοῦ χριστοῦ βικάριος καὶ ποιμὴν τῶν ἀπολειφθέντων ὀρθοδόξων
προβάτων καὶ ἐν τούτῳ ἡ τοῦ θείου πέτρου σωθήσεται πίστις μεῖζον
γὰρ ἀξίωμα, ἢ τὸ τοῦ ἐπισκόπου, παρὰ τῶν θείων ἀποστόλων οὐκ ἐγέ
νετο· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων γραφαῖς μνεία ἢ μητροπο
λίτου, ἢ ἀρχιεπισκόπου, ἢ πάπα, ἢ πατριάρχου, οὐδὲ πάλιν ἐπί
σκοπον ἐπισκόπου ἄρχειν ἐθέσπισαν· οὐ γὰρ ἂν ἔχοι τις τοῦτο δεῖξαι
ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων νομοθεσίας, ἀλλ᾽ ἅπαντες οἱ ὑπ᾽ αὐτῶν χει
ροτονηθέντες ἐπίσκοποι ἰσότιμοι ἀλλήλοις καὶ ὁμοταγεῖς ἐγένον
το. διὸ καὶ ὁ ἅγιος κλήμης οὐκ ἐπὶ τὸ ἄρχειν τῶν κατὰ τὴν οἰκουμέ
νην ἐπισκόπων, ὑπὸ τοῦ θείου πέτρου προεβλήθη, ἀλλὰ μόνον ἐπίσκο
πος ῥώμης ἐγένετο. καὶ ὅσον γε ἐκ τῆς τοῦ κορυφαίου χειροθεσίας,
οὐκ ἄλλο ἔχει ὁ πάπας, ἢ τὸ εἶναι ῥώμης ἐπίσκοπος. οὐκ ἄρχων τῶν
ἄλλων γενόμενος ἀλλὰ ὁμοταγής, οὐ γὰρ ἐπειδὴ πάπας εἴωθεν ὀνομά
ζεσθαι, ἤδη τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπεροχῆς τινός, ἢ ἀξιώματος δηλωτι
κόν ἐστιν. καὶ γὰρ καὶ τὸν ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, παπᾶν εἰώθασιν
ὀνομάζειν, καὶ παρ᾽ ἡμῖν ἕκαστος τῶν ἱερέων, παπᾶς ὀνομάζεται.
παπᾶς γὰρ λέγεται πατήρ. ὥστε καὶ ἕκαστος ἐπισκόπων, εἰ καὶ μὴ ὀνό
ματι, ἀλλά γε πράγματι πάπας ἐστὶν τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ποιμαινομένων,

Quorum is sensus est. Non est ꝙ arbitreris Reuerende pater, idcirco uniuersam Ecclesiam concidisse Petriq́ꝫ fidē defecisse ꝙ Papa a rectis dogmatis deuiarit, neq́ꝫ ꝙ non sit amplius Vicarius Christi in terra. Quilibet enim Orthodoxus Episcopus, Vicarius Christi est, et Apostolorū successor. Quare etiam si omnes orbis terrarum Episcopi, e recta fide cecidissent, unus super esset, ille Vicarius esset Christi, & legitimus Pastor relictarum in recta fide pecudū, in eoq́ꝫ uno fides Petri seruaretur. Nulla enim dignitas maior est ab Apostolis constituta, q̄ episcopatus. Neq́ꝫ in scripturis Apostolorum inuenies unq̄ nomen Metropolitani, uel Archiepiscopi, uel Papæ, seu Patriarchæ. Neq́ꝫ ut Episcopus alteri Episcopo imperaret, illos decreuisse: neque quicq̄ huiusmodi eos unq̄ statuisse. Sed omnes qui ab illis electi fuissent Episcopi, æquales inter se erant, unaq́ꝫ omnium authoritas. Ideo et sanctus Clemens non est præfectus a Petro, ut omnibus orbis terrarum Episcopis esset maior: sed solū Episcopus Romæ creatus est. Atq́ꝫ ex eo ꝙ ei manus imposuerit supremus Apostolorum, nihil est aliud assecutus, q̄ ꝙ Episcopus Romæ est effectus non ꝙ aliis sit præfectus. Neq́ꝫ enim, ꝙ Papa uocatur eo aliqua excellētissima dignitas significatur. Nam et Episcopum Alexandriæ, soliti sumus uocare Papam, & omnes Sacerdotes apud nos eo nomine solent uocari. Papa enim patrem significat.

Quamobrem quilibet episcoporum, si non nomine, saltem re est Papa suarum pecudum. Hæc quidem ille. Vidistis igitur Luteranæ prauitatis imaginem, et ad amussim expressum ex officina eius hominis hæreticum, uel potius præceptorē et antesignanum. Hoc differunt, ꝙ Martinus natus ad Oceanũ, iactantius loquitur, ut quasi gladiatorē, uel thrasonē quēdam sua facinora iactantem, prodigiosasq; minas intentãtem audias. Is aliquanto agit modestius. Sed ad eius uerba, nos aliquid respondeamus. Homo ad hæreses suscitandas et ipse natus et factus non potuit: et hæc ex eadē sentina non proferre. Fuit enim is Balaham bifariam hæreticus primum ꝙ processum spiritus sancti ex filio negauit, qui fuit Græcis olim cõmunis error. In eoq; dicit Romanum errare Pontificem, quasi sentiret cum omnibus Italis, quos illi putabant hæreticos. Qua de re sæpe sæpius disputatum est. Altera eius hæresis est, et quidem fœdissima: quæ per sua capita digeritur apud Græcos, ut in eodē libro uidere licet, et inter alia ὅτι ὁ θεὸσ χριστιανῶν, οὐ ἐστὶν ἁγία τριὰσ, οὐκ ἐστὶ τριὰ πρόσωπα, ἀλλα μία ἐστὶν ὑπόστασισ, ἓν πρόσωπον. hoc est: ꝙ deus Christianorum, non sit sancta trinitas: neq; tres personæ, sed una hypostasis, unaq; persona. contra quē coegit synodum Philotheus patriarcha Constantinopolis, eumq; in ipsa synodo hæreticum pronũciauit. Mirabor igitur hominē, talia de Romano dixisse Pon

tifice,qui etiam: quæ ſunt aptiſſima et maxima in noſtra religione negare nõ erubuit? Et qui ſummo deo maledixit, non fuit difficile, ut de homine a deo cõſtituto ea diceret. Vides igitur eos,qui ſum mi capitis autoritatem,uel dignitatẽ abſtuliſſent: etiam aliarum hæreſeωn autores fuiſſe. Ex eadem quippe mente oĩa fluũt. Fuit igitur undiq; Marti/no ſimilis. Vterq; enim ſedi Apoſtolicæ detraxe/runt:non ſua ipſius gratia:ſed gratia aliarum hæ reſeωn: quæ ſuſcitari: aut ſuſtentari non poterãt, niſi ſublata illius primi:cuius intereſt, omne uene num extinguere,ſibiloſque ſerpentium ſopire,au toritate. Hæc igitur / quæ ab eo dicta ſunt, par tim eſſe falſa noſcuntur, q̧ ab homine hæretico: et in aliis facinoribus deprehenſo fluxere, par/tim q̧ fuerit Græcus. qui ſemper inuiderunt eam ſedem Romanis: deinde q̧ ea:quæ dicun tur: ſine ulla ratione dicuntur. Poſtremo q̧ ipſe ſe ipſum uidetur pene refellere. Primumq; et ſecun/dum ſunt apertiſſima. Oſtenſum enim eſt eum fuiſſe hæreticum. Dictum quoque / Græcos præ ſertim recentiores / minuſque probos, ſæpe id eſſe conatos. Reſtat ut alia duo comprobemus. Primum non negat Petrum fuiſſe coryphæum, ideſt ſupremum: et quaſi altiorem omnibus Apo/ſtolis. Quod a Luteranis non ita conceditur, et in eius rei gratiam nihil non moliuntur, nullas nõ ſcripturas extorquent, eoq; paucis ante diebus et

Oecolãpadius quidam, Theophylactum euangelii Ioannis interpretem fœdissime corrupit omittens q̃ interpres ille de excellẽtia Petri disseruisset. finxitq; sibi eo loci ipsum contextum defuisse de qua re paulopost. Deinde fatetur ipsum petrũ Romæ fuisse Episcopum, & successorem sibi Clementem reliquisse, quæ a Lutheranis hominibus, qui nihil non negant, facile non concederentur. Putarunt enim hi Germani, id abunde testari excellentiam Romani Pontificis, si Petrus primus omniũ fuisset Apostolorũ. Atq; ideo hoc improbare, ut tolleretur illud, conati sunt. Itaq; quoniã huius etiã testimonio: talem inter se gradum habere debent Episcopi qui Apostolis successerunt qualẽ habuerunt ipsi Apostoli, non est dubium, quin Petri successor sit cæteris maior. Quoniam igitur Petrus maximus fuit apostolorum, ad omnium maximã Vrbem missus est: ut ubi caput eẽt imperii, ibi etiã caput et fons religionis. Vt inde tãq̃ ex corde, cœlestis fidei uigor in uniuersum orbẽ effunderetur. Quo igitur consilio factum dixerimus, ut princeps Apostolorũ, ad reginam Vrbinm accederet, alii Apostoli non accederent. Duo igitur inter se diuinitus consensere ut et Petrus eã sedẽ, nõ alius Apostolorum constitueret, et ibi constitueret: ubi totius orbis contineretur imperium. Quod sapientissimi imperatores uidentes sequentesq; diuinum consilium: edicto cõfirmarunt eam esse sedẽ Christianæ

ſtianæ religionis. Quid enim Conſtantinũ et Iuſtinianũ, et Phocam, alioſq; induxit, ut talia de primatu religionis ſanciret, præcipue uero Conſtantinum, qui cognoſcens Petri ſucceſſorem eſſe Pontificem Romanum, et ibi ſucceſſorem, ubi ſummũ eſſet Imperium, intellexit ſapiẽtiſſimus Imperator ibi fundamentũ religionis totius mũdi a Deo fuiſſe poſitum. Quid enim eum mouit aliud, ut paulo poſt, in eius decreto uidebimus? Nõne igitur ſcipſum refellit iſte Ballaham, tum ꝙ Petrum dicat ſupremum Apoſtolorum, Romanumq; fuiſſe pontificem, deinde ꝙ confirmatum, ſancitumque ab imperatoribus ait fuiſſe, ut is eſſet omnium primus, ſic enim proſequitur. Τὸν γε εἶναι πρῶτον ἀδελφὸν πάντων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἱεραρχῶν ὑπὸ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων, κωνσταντίνου τε, καὶ ἰουστινιανοῦ, καὶ τῶν θείων συνόδων, τῷ πάπᾳ δεδώρηται διὰ τὸ βασιλεύουσαν εἶναι πόλιν τὴν ῥώμην. εὔλογον γὰρ ἡγήσαντο τοῦτον εἶναι τῶν ἱεραρχῶν πρῶτον, ὃς ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κατοικεῖ, ἣ πάντων προτιμᾶται βασιλίδι. Hoc eſt, eum autem primum fratrem omniũ orbis terrarum Epiſcoporum eſſe a piiſſimis imperatoribus, Conſtantino et Iuſtiniano, et ſanctis ſynodis Papæ eſt conceſſum, propter reginam urbium Romam. Rationabile ſiquidem exiſtimarũt, eum eſſe primum Epiſcoporum, qui in urbe regia, et omnium maxima præſideret. Hæc ille. Sed attendite obſecro Græcorum inuidiam, ac ſuperbiam, quæ hic et ubiq; ſit manifeſta. Primũ dicit hunc primũ

fratrē aliorū Episcoporū ab Imparoribus fuisse cō stitutū. quanq̄. n. reuera Pōtifex frater et pī oīum sit, sicut et Christus Apostolos fratres uocauit, tn̄ nō hoc iste īnuit: sed quādā æqualitatē, ut nihilo sit maior, q̄ reliq fratres. eū igitur mendacii accuse mus. Nō. n. uel Cōstantinus, uel Iustinianus, fratrē aliorū Episcoporū eū noiarunt, sicut fingit iste. Et de Cōstantini decreto paulo post uidebimus. Nūc ipsius Iustiniani proferamus, quod et ab ipso ad- uersario citatur. Sic enim centesimo trigesimo capi te ait. Θεσπίζομεν κατα τουσ τῶν αγιων συνόδων ὅρουσ, τὸν ἁγιωτατον τῆσ πρεσβυτέρασ ῥώμησ ἐπισκοπον πρῶτον εἶναι παντων των ιερεων, idest decernimus secundū san ctarū synodorū definitiōes, sanctissimū ueteris Ro mæ Episcopū primū eē oīum sacerdotū. Nō ergo fratrē eū appellauit. Deinde quero quid prātis eēt Imparoribus, eū uel eū Episcopū efficiendi primū nisi diuinitus sciƺēt id fuisse decretū, alias certe ma xima fuisset præsumptio. Sed uidebimus ī decreto Cōstātini, quid eū impulerit, ut Ro. Pontificē præ ferret cæteris, omniūq; principem pronunciaret. tū mirabimur hunc græculū, qui hæc nō ignorabat, qua rōne potuerit, his cōmentis adduci, ut de re tā manifesta mentiretur, ueritatiq; tenebras offunde- ret. Facile igitur intelligitur quid hunc induxerit, ut religionis caput Romæ nollet esse, idem scilicet, quod et Luterum, et quosdam alios Germanos, in uidia inq̄ et superbia, idq; ex reliqua eius tota rōne

apparet. Siquidem Patriarcham Constantinopolitanũ ait,nũc esse primũ omniũ, quia cũ Pontifex Romanus a recta fide deuiasset,et is ab Imperatoribus secũdo loco post ipsum fuerit constitutus relinqueretur,ut primus omniũ ipse esset. Hoc autẽ ea gratia fuerat dictũ,ut Põtifex Romanus nõ solus Vicarius Christi esse monstraretur. Sic.n. sequitur ὥςε ἐπεὶ ἐκεῖνοσ τῶν ὀρθῶν ἐξωκελλε δογμάτων, καταλείπεται πρῶτοσ εἶναι τῶν ἄλλων πάντων, ὁ ἡμέτεροσ πατριάρχησ. Hoc est. Quapp quoniã ille, Romanus.s. Põtifex,e rectis dogmatis excidit,relinquit̃, ut oĩum primus, sit noster patriarcha. Huc ergo tẽdebat oĩs eius conatus,ut suo pr̃iarchę,sublata Episcopi Ro. dignitate,adularet̃. Finxit ergo solũ ab Impatoribus,nõ ẽt a deo primatũ Ro.sedis fuisse cõstitutũ ne eẽt inferior suus Pr̃iarcha, de quo neq; ab ipso deo,neq; ab Apostolis, quicq̃ fuerat constitutum, sed ab Imperatoribus solũ. Atq; hæc quidẽ in istũ græculũ dicta sint,ut cõmostraremus, nõ eẽ mirũ, si quidã ex Germanis caput religiõis ĩminuere sint conati,qñ alię quoq; natiões,eisdẽ malis affectibus ĩpulsę idẽ attẽrarit. Vt cõstaret ẽt,nõ eos hoc eẽ ausos:q a q̃libet alia hæresi eẽnt ĩtacti,sed q ex eodẽ fõte et hãc et alias ꝓtulissent,et q̃ pectus aliis quoq; pestibus haberẽt ĩfectũ:et hoc facinus,tanq̃ fundamẽtũ reliquoꝶ sceleꝶ eos primũ fecisse. Apparet.n. hoc potissimũ ĩ ipso Lutero. Cuius tũc fortasse autoritatẽ admisissemus: si hoc rãtũ fuisset ausus,aut

Qui Iudæis in placitis suis pertinaciores sunt, sed ad eos, quibus plus rationis est, et qui pestilentissimis eorum scriptis fidem fortasse adhibuerunt, nõ alio uitio, q̃ quia nescirent aliud, scribemus, et utrũque, quod Luterani negatunt, cõprobabimus. Primo uero appellatum non solum ab ipso Iesu Christo, uerumetiam ab omnibus postea Christianis, Petrum Apostolorum principem demonstrãdum est. Secundo uetustissimorum etiam sanctorum autoritate, soli Petro totius orbis terrarum curã atq; administrationem fuisse cõmissam, reliquis uero Apostolis priuatas nationes, ac particulares Ecclesias, comprobandũ. Ac primum adeo mihi certum atq; exploratum uidetur, ut eum qui neget hebetissimum, qui comprobare uelit imprudentissimũ iudicem. Plena sunt omnia Græcorum monimenta, plenæ litteræ Latinorum, nihil offertur crebrius, nihil tam ubiq; occurrit. Huiusq; rei uel id sit maximum indicium, ꝙ solus Petrus cum alio Christianæ religionis lumine, Romã missus sit. prima mundi sydera, ad primam rerum sedem, ad imperatorẽ ipsum. Ac de Paulo quidem satis constat ex Actis Apostolorum, de Petro uero quod Luteranorum impudentissimi quidam negare ausi sunt, præter infinita propemodum testimonia, est uox ipsius magni Constantini, quam in suo decreto audiemus, est Clementis, Eusebii, Egesippi, Cypriani, Tertulliani, Lactantii, qui proximi temporibus il-

lis fuerint, testimonium. Sed maxime Lactantii citare uolui, qui et oraculum de capiendis a Vespasiano et Tito Hierosolymis ab ipsis Apostolis prolatum, seruatum Romę usque ad sua tempora, scribit. Cuius hæc sunt uerba libro diuinarum institutionum quarto, capite uigesimo. Sed et futura aperuit illis omnia, quæ Petrus et Paulus Romæ prædicauerunt, et ea prædicatio in memoriam scripta remãsit, in qua cum multa alia mira, tum etiam hoc futurum esse dixerunt, ut post breue tempus immitteret Deus regem, qui expugnaret Iudæos, et Ciuitates eorum solo adæquaret. Ipsos autem, fame, sitique confectos obsideret. Tum fore ut corporibus suorum uescerentur, et consumerent se inuicem. Postremo ut capti uenirent in manus hostium, et in conspectu suo acerbissime cõiuges suas uexari cernerent, uiolari ac prostitui uirgines, dirripi pueros, allidi paruulos, omnia denique ferro ignique uastari, Captiuos in perpetuum terris suis exterminari, Eo quod exultauerunt super amantissimum et probatissimum Dei filium. itaque post illorum obitum, cum eos Nero interemisset, Iudæorum gentem et nomẽ Vespasianus extinxit, fecitque omnia, quæ illi futura prædixerant. Audis Petrum et Paulum Romam uenisse, atque ibi prædicasse, eorum prædicationem in memoriam seruatam fuisse? Audis Hierosolymorum et Iudaicæ gentis excidium eos prædixisse! Et quod maius est, eos a Nerone pe-

rem ptos fuisse? Atque hæc quidem dicuntur ab illo, qui fere audisse potuit ab his, qui ipsos Apostolos audissent. Non aliter quoque Suidas refert Philonem Iudæum, cum Romæ legatione gentis suæ fungeretur, habuisse sermonem cum diuo Petro, amicitiamque fecisse, in hunc modum. λέγουσι δὲ τοῦτον ἐπὶ γαΐου καλλιγόλα ἐν τῇ ῥώμῃ κινδυνεῦσαι, ἡνίκα πρεσβευτὴς τοῦ οἰκείου ἔθνους ἀπεστάλη, καὶ ὅτε τὸ δεύτερον ἦλθε πρὸς κλαύδιον ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. διαλεχθῆναι τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ πέτρῳ, καὶ τούτου ἐσχηκέναι φιλίαν. καὶ διὰ τοῦτο τοὺς σπουδαστὰς μάρκου τοῦ μαθητοῦ πέτρου ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἔπεσι κεκοσμηκέναι. Fertur inquit, sub Caio Calligola hunc Philonem Romæ obiisse, dum gentis suæ eo loci legatione fungeretur. Rursumq; cum ad Claudium esset missus, aiunt eum in eadẽ urbe, sermonem cum diuo Apostolo Petro habuisse, amicitiamq; fecisse, ob eamque causam uersibus eos exornasse apud Alexandriam, qui Marcum sequerentur, quem sciebat discipulum Petri fuisse. Sic ille. Irenæus quoque scriptor uetustissimus sæpe aduentum Petri ad Vrbem commemorat, quẽ una cum Paulo ait ibi fuisse peremptum, sed ipsum cruci affixum fuisse. Idem Eusebius in Historia Ecclesiastica. Egesippus scribit suo tempore uiam qua ad martyrium ducti Apostoli fuissent, ostendi solitam, Ostendi ipsorum Apostolorum Trophœa. Videmusque hic passim non solum de aduentu ipsius Apostoli mentio-

uobis ſedem principis ac maximi Apoſtolorũ cre-
didit. In ſecunda quoq; ſynodo Petrus uocatus ẽ
κεφαλὴ πίστεως καὶ τῶν ἀποστόλων, caput fidei et Apoſto-
lorum, ibidem et θεμέλιον et κίων. Fundamentum et
columna fidei. Synodus autem tertia, ſic ait. ὁ κορυ-
φαῖος ἀποστόλων πέτρος ὁ ἐπὶ τῆς μεγάλης ῥώμης θρόνῳ
καθεζόμενος. Supremus ille Apoſtolorum Petrus qui
in throno magnæ Romæ ſedit. In eadem quoque
ſynodo τὴν τῶν ἀποστόλων διαδοχήν, Apoſtolorum ſuc-
ceſſionem uocarunt Romanam ſedem. In eadem
quinta ſynodo dicitur ꝙ quemadmodum Petrus
ad profligandũ Simonẽ Magũ Romã miſſus fue-
rat, ſic beatus Papa Agapetus aduerſus Anthimũ
Hæreticum contra quem ſynodus collecta fuerat.
In eadem Græcorum etiam ſuperbia, fatetur ſe Ro-
manæ ſedi eſſe ſubiectã. Nam Patriarcha Conſtan-
tinopolitanus ait, ἡμεῖς ὡς ὑμετέρα ἀγάπη ἐπίσταται τῷ
ἀποστολικῷ θρόνῳ ἐξακολουθοῦμέν τε καὶ πειθόμεθα. Hoc ẽ. Nos
ut ueſtra nouit dilectio, Apoſtolicam ſedem ſequi-
mur, eiq; obedimus. Sed ne tempus in producẽdis
teſtimoniis conteramus, quorum producendorum
nullus eſſet finis, fateri neceſſe eſt, eos qui rem illu-
ſtriſſimam, ac nulli non perſpectam negare conati
ſunt, omnis impietatis ac ſtultitię limites exceſſiſſe.
Nec de Lutero quicquam mouemur, quem do-
cent ſcripta eius fœdiſſima, furorem eſſe uerius ꝗ
hominem, in quo nulla modeſtia, nullum humani
tatis appareat ueſtigium, quem etiam ſi neſciremus

Sed mouent nos illi, qui homines, non bestiæ uolunt uideri, qui se Christianos iactant, qui se ex literarum studiis aliquem fructum cœpisse ostendere curant, qui politiores sunt, qui uocant alios ad pietatem, hos inquam miramur, quod et easdem res ipsi aut inuexerint, aut sustentarint, amplioresque fecerint, et quod uel nescierint se mentiri, uel scire dissimularint. Nec intelligant qua se impietate fœdauerint, quam si patres illi sanctissimi, omnibusque Hæresibus infestissimi, reuiuiscerent, omnes una uoce detestarentur, hoc maxime quod scissuram facit inter Christianos. Melius enim est unum etiam malum esse caput, quam aut nullum, aut plura. Qua enim acerbitate inuehitur in hos, Cyprianus, nam et id temporis hoc Hæreticorum non defuit genus. Sed fallimur, loquimur pertinacissimis hominibus, petras emollire tentamus, qui inclusam in pectore habent feritatem, quæ non sinit eos ueritatem aspicere. irreconciliabiles mentes placare cupimus, quæ etiam si ipse illucesceret Christus non placarentur; propter illarum duritiem. Sed loquemur etiam si pauci audierint, aut etiam nullus. Nam et riui et fontes fluunt, etiam si nemo hauriat. Et loquemur si non infectis hac peste, et qui natura secum gerunt feritatem, saltem reliquis Christianis, aut etiam ipsorum Germanorum his qui sapientiores sunt, magisque ueritatem, quam unius temerarii et impii hominis, quæ

apud uilem plebeculam nata sit, autoritatem am‑plectuntur. Quorum et plures esse scimus. Ne‑que tam desperata illius gentis res est, ut omnes tam uecordes sint, ut hominis blasphemi; tru‑culentissimi, temerarii, iactabundi, minacis inso‑lentiam non cognoscant: in quo omnia sunt, præ‑ter id quod est Christiani, qui Germaniam pes‑simo ingratitudinis scelere delinquere coegit, ut Romanam Ecclesiam execraretur, calumniare‑turque, a qua Christianam religionem suscepis‑set. Vt enim beatus Gregorius Christianos effe‑cit Anglos, sic diuum Petrum et sanctum Cle‑mentem Galliam atque Germaniam missis Dio‑nysio, Rustico, aliisque compluribus, Christia‑nos reddidisse, in antiquis Græcorum monumen‑tis inuenimus. Pro qua gratia nunc non modo repulsa, quod esset tolerabile, sed blasphemias, contemptum, irrisionem, omne contumeliarum genus recepit. Recepit, ut eum non modo uiue‑re permitteret, uerumetiam aleret ac foueret, qui factus est ad uastitatem religionis Christianæ, ad dehonestationem sanctorum, ad defœdandum cœlum maledictis, ac barbarie, ad lacerandos uiros bonos, eorumque labores. Cuius lingua a nullo procacitatis genere abfuit unquam, cuius mens nihil nõ exitiale est in omnes meditata. Hęc ab illis recepit Romana sedes quæ ei non solum

christianam religionem, sed etiam imperium largita fuerat. Quæ litteras, quæ disciplinas, quæ leges, omnia deniq; quæ apud eos laudata habẽtur. Nũc ad reliqua si placet accedamus. Scimus igitur, omnium prope scripturarum testimonio, beatum Petrum non solum Romam uenisse, sed etiam Apostolorum principem fuisse, eamq; autoritatem suis successoribus reliquisse, idq; et sanctas omnes synodos intellexisse, et ob id honorem summum, obedientiamq; Romano Pontifici exhibuisse. Nũc aliquanto ualidioribus rationibus id ipsum comprobemus. Atque is est locus, quo detegitur Luteranorum illorũ malignitas, qui sedi Romanæ suam dignitatem abripere conabantur. Et quam nulla rõe et doctrina docẽte id fecerint, sed prauitate et puersitate. Impellente furore quodam et rabie ac pertinacia quemadmodum in sua duritia Iudæi persistunt, qui ne si Christus etiam coram eis prodigiosa miracula perpetraret, dicunt se credituros unquam. Ita inquam hi si mille sanctorum uoces docerent Petri primatum, aut tegerent, aut penitus negarent. Audite igitur omnes gentes, audite inauditum et inusitatum genus improbitatis. Oecolampadius quidam qui postea aliarum impietatũ fuit assertor, qui Basileæ paucis ante mensibus contra Eucharistiam concionabatur, ut et ipse sibi, quemadmodum et Luterus nominis aliquid utcunque compararet, cum Theophylactũ Ioãnis interpretẽ,

e Græco in latinum transtulisset, uétumq; ad eum locum esset, ubi dicitur, Petre amas me, pasce oues meas, ubi ipse theophylactus, late de autoritate, ac dignitate et principatu Petri disseruit, eius omnem sententiam, Oecolampadius negare quidem erubuit, ut qui eum prius approbasset, latinumq; faceret, sed aliud cōmentus est, et qui scirent idem haberi apud Chrisostomum, Ne enim in lucem tantum testimonium ueniret, ipsis etiam Luteranis approbātibus, affirmauit sibi textū ibi defuisse: quod q̄ falsum sit, et cōmentitium, non est iudicatu difficile, si quibus illorum hominum peruersitas ac rabies qua in reliquis utuntur, sit nota: qua et scripturas deprauant si possunt, si non possunt, uel negāt, uel occultant ubi contra hæreses eorum aliquid disputatur. Deinde non est uerisimile, ibi contextum defuisse, cum et in præcedentibus non sit mutilatus, et postq̄ de Petri dignitate esset disputatū, sub sequatur, etiam in tralatione Oecolampadii. Tum nō deerat is locus in omnibus exemplaribus quæ habentur in Italia, et in Cathena aurea Sancti Thomæ, ubi Theophylactus citatur. Sed pfecto, illud illud fuit, sepultam ueritatem uoluerunt, ne patefacta, eorū hæresi noceret, et prauitati aduersaretur, quod facilius intelligetis, si ipsum Theophylactū loquētem audientis quem mutum esse uoluit ille. Nō citabo totum locum, sed quæ potiora sunt, Petriq; dignitatem magis ostendunt. Ait ergo Theo

phylactus, ubi Oecolampadius dixit contextum sibi defuisse. Verba Euangelii, ὅτε οὖν ἠρίστησαν, λέγει πέτρῳ. Hoc est postq̃ essent epulati dicit Petro Theophylactus. ἐπειδὴ τέλος εἶχεν αὐτοῖς τὰ τοῦ ἀρίστου, τῷ πέτρῳ τὴν προστασίαν τῶν τῆς οἰκουμένης προβάτων ἐγχειρίζει, οὐκ ἄλλῳ δὲ, ἀλλὰ τούτῳ ταύτην δίδωσι, πρῶτον μὲν ὡς πάντων ἔκκριτος, καὶ στόμα τοῦ χοροῦ παντός, ἔπειτα δεικνὺς αὐτῷ ὅτι χρὴ θαῤῥεῖν ὡς τῆς ἀρνήσεως ἐξηλειμμένης, καὶ τὴν μὲν ἄρνησιν οὐ προφέρει, οὐ γὰρ ὀνειδίζει λέγει δὲ ὅτι εἰ φιλεῖς με προΐστασο τοῖς ἀδελφοῖς. Hoc ẽ. Posteaq̃ cenatũ eet præfecit Petrum ouibus totius orbis terrarum, quã dignitatem atq; autoritatem nõ alteri tradidit, sed illi soli, primũ q̧ reliquis omnibus esset maior, per cuius os totus Apostolorũ chorus loquebatur, deinde ostendit ei, ut esset optimæ spei, q̧ negationis crimen esset deletum, atq; ipsam negationem quidem minime hoc loco cõmemorat ne uideatur exprobare, sed ei potius dicit. Iubeo te fratribus præesse, quoniã diligis me. Hæc ille. Vidimus ergo ẽt Theophylacti testimonio, datam esse Petro totius mundi prostasian, quasi dixeris Imperium, administrationem, principatum, summamq; autoritatem. Vocatum etiam cæteris ἔκκριτον, idest præcipuum, selectum, egregium, superiorem, ac maiorem, quæ ambo confidenter negantur a Luteranis. Miror q; cur non uocarint Papistam, etiam Theophylactum, qui tam egregie hoc loco laudarit Petrũ. Sed sine summa ignominia facere id non pote-

rant. potius quod esset accommodatius fecerunt, subtrahentes eius uerba, quod et in reliquis est ab eis factum, quæ Petri aut Romani Pontificis ullam commendationem continerent, ut is qui paucis ante diebus, negauit se cum Strabonis opere, Epistolam simul interpretis Guarini imprimere uoluisse: ꝙ meras tantum summi Pontificis laudes decantaret: quasi Pontifex ille, non esset omni laude dignissimus, cuius auxilio, Græce et Latinæ literæ reuixerunt. Sed illud est profecto, quod omnes eos homines docuit Martinus Pontificem siue bonus sit, siue malus, siue faueat literis, siue non faueat, semper se blasphematurus. Coniuratū est ab omnibus in præceptoris barbaricam pertinaciam, sæuissimamque rabiem. Sequitur Theophylactus. Ἐρωτᾷ δὲ ἐκκρίτον, ἅμα μὲν δεικνύων ὅσην φροντίδα ποιεῖται τῶν πιστευόντων, καὶ ὅτι τοσοῦτον ἀγαπᾷ τὰ πρόβατα, ὡς καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, τοῦτο ποιεῖται τεκμήριον, τὸ τῶνδε προΐστασθαι ἅμα καὶ τῷ τρισσῷ τῆς ἐρωτήσεως καὶ τῆς ὁμολογίας τὸ τρισσὸν τῆς ἀρνήσεως θεραπεύει. Hoc est. Interrogat uero Petrum præcipue, simul quidem ostendens, quantam gerat curam de fidelibus, quantumque suas diligat pecudes, ut etiam hoc uelit esse testimonium, amoris ac dilectionis ipsius Petri erga se, ꝙ eū. s. ouibus præficiat. Triplici quoq; confessione, purgat crimē tripli cis negationis. Huc usq; ipse īterpres, atq; hæc qdē

ſunt eiuſdem prope generis, cuius et ſuperiora. ubique eandem confirmat ſententiam, de Petri principatu, et de traditio eius cuſtodiæ orbe terrarum. ſequitur uero, ubi in Euāgelio dicitur, καὶ τοῦτο εἰπὼν, λέγει αὐτῷ ἀκολούθει μοι, ideſt. Et cum hoc dixiſſet, ait illi, ſequere me. Theophylactus, ἐνεχείρισε μὲν τῷ πέτρῳ τὴν πάντων τῶν πιστευόντων προστασίαν εἰ γὰρ καὶ τὸν [illegible] σολυμων ἰάκωβος τὸν θρόνον ἔλαβεν, ἀλλὰ πέτρος τῆς οἰκουμένης τῆς ἁπάσης, hoc eſt. Tradidit quidem Petro, omnium credentium cuſtodiam. Etenim Iacobus ſedem Hieroſolimitanam accepit, at Petrus ſedem totius orbis terrarum, hæc Theophylactus. Quantum erat hoc teſtimonium, ad profligandam, diſſipandamq; illorum hæreſim, impietatemq; conuincendam, qui Romanum Pontificem tot contumeliis appetiuerūt, in cuius Cathedra beſtiam et abhominationem ſedere dixerunt. Ecce uoce ſanctorū, immo ipſorum hæreticorum uoce, quandoquidē hæc occultare noluerunt, quæ in manifeſtam hæreſeos ſuæ perniciem tenderent, ecce inquam ueritas innotuit, patet ab eorū prauitate eſſe profectum, nō a ratione, ut hoc tempore tantum facinus auderent. Eadem autem hæc habentur pene ad uerbū apud Chryſoſtomum, ſuper Ioannem, cuius quaſi abbreuiator fuit Theophylactus. Addit uero Theophylactus [illegible] φησὶ προΐστασο τῶν προβάτων [illegible] τὴν [illegible] [illegible] κηρυγμα, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐγχειρίζοντι, ideſt. Suſcipe oues, in

orbem terrarum egredere, ſequere me inquit dedu centem te ad predicationem, et tradentē in tuas ma nus orbē uniuerſum. Et alia q̄ apud ipſum ſequun tur. Hæc igitur ſunt, quæ Oecolampadius ex con textu Theophylacti ſubtraxerat. Apparet ex qua cauſa id fecerit. Nihil his teſtimoniis pōt dici, aut efficacius, aut apertius. Reuocabunt forſan ſenten tiam, cum uiderint tot clariſſimos, ac uetuſtiſſimos uiros, eorum hæreſi penitus aduerſari. Plura enim inconſiderate et inſcite, ſuaſq; potius opiniones ſe cuti, q̄ diligenti meditatione adhibita protulerunt, et ſi diſſidium illud, cuius ſupra meminimus quod Germani contra Romanam ſedem contraxerant, aliquando extinctum eſt, ſic puto indies, ꝑpter cre bra et aſſidua litterarū ſtudia tantam opinionum prauitatem eſſe depellendam. Quoniā uero Theo phylactus, ut diximus, Chryſoſtomum præceteris ſecutus eſt, uidenda quoq; illius eſt ſententia, quæ eiſdem prope uerbis de principatu Petri ab ipſo ex plicatur. Prætermiſſis aliis, dominus de hmōi re- bus Petrū alloquitur, eo ꝙ is eſſet eximius apoſto- lorū et os diſcipulorū, et apex totius apoſtolici col legii, ideo negatione deleta tradit ei oīum fratrum ſummam adminiſtrationem, et reliqua. Et paulo- poſt. Si uero dixerit quiſpiam, quo modo Iacobus thronum aſſumpſit Hieroſolymitanum? illud ſa- ne dicā, hunc totius orbis ſedē ab ipſo dn̄o accepiſ ſe. Et paſſim toto eius capite ultimo in Ioannē, eū

inuenies sæpe de hac Petri summa autoritate scri- psisse. Vides etiam quod discrimen uelint eē inter Hierosolymitanum thronū, idest sedem Iacobi, et sedem Petri: ut illa particularis sit, hæc uniuersalis totum orbē amplectens, omnia gubernās. Et thronum quidem Hierosolymitanum scimus, omniū post sedem Romanam primū olim fuisse, cui thronus etiam Alexandrinus erat subiectus, ut declaratur in synodis. Relinquitur igitur ut sedes Petri, sit omnium maxima, quia etiā testimonio sanctorū, illi totius mundi administratio est credita, et maximæ sedes illi sunt subiectæ. Nō sunt ergo Itali Papistæ, sed diuinam sequimur autoritatē, sequimur principes Christianæ religionis. Videant ipsi potius quā impietatem incurrant, q̄ et dei sanctorum consiliis ac sententiis, sua præferre dogmata, suas blasphemias sunt ausi, q̄d si essemus, malumus cū uetustissimis illis et doctissimis ac optimis hoībus male sentire, q̄ bene sentire cum ipsis, qui et recētes sunt, rerumq; nouitate delectantur, et nullam probitatem, nullam modestiam habere noscūtur, et nō priuatas personas, priuatosq; Pōtifices redarguūt: sed sacrosanctam ipsam autoritatem. Sed quoniā de græcis multa citauimus, reliquum est, ut de latinis aliqua proferamus, præsertim uetustioribus. Vnoq; uel duobus locis erimus cōtenti. Ex latinis qui de rebus diuinis scripserunt, uetustissimū habemus Cyprianum. Cuius autoritatem cōmendabi-

lem et oĩ aſſenſu dignã,facit nõ ſolum uetuſtas ue rumetiã ſanctitas ac martyriũ. Animaduertamus igitur Luteranorum improbitatẽ. Hi ut Romanũ Pontificem æqualem cæteris eſſe demonſtrarent, cum aliis rationibus conati ſunt probare, tum etiã ex ſanctiſſimi huius uiri Epiſtolis,ꝙ is cũ ad Cornelium Romanũ Epiſcopũ,ſcriberet, eum ſemper appellarit aut fratrem,aut collegam, non his uſus ſit appellationibus,quæ maiorem aliquam autoritatem ſuper cæteros exprimerent. Hæc eorum fuit ratio,potius de appellatione,q̃ eorum,quæ ſcriberentur in Epiſtolis diligenti conſideratione profecta. Qui fortaſſe etiam non ignorarunt, quæ de principatu Romanæ ſedis diuus ille ſcripſiſſet: ſed quia contra eos tenderet,reticuerunt, ac ſuppreſſerunt. Neq; animaduerterunt,nihil tam eorum prauæ hæreſi aduerſari,q̃ ea quæ eo libro ſcribuntur. Igitur ſępenumero Diuus Cyprianus docet unam omnium fidelium eſſe eccleſiam,unũq; corpus,ſed hanc unitatem,ex uno capite pendere,ſicut natura ſit comparatum. Vnum eius caput,unum fontem, unam originem. Itaque in Epiſtolis de quibuſdã hæreticis, qui Romam ex Aphrica nauigabant, ait. Audent nauigare ad Petri cathedram,et eccleſiam principalẽ,unde totius fidei ordo et unitas pẽdet. Ecce Ro. ſedẽ uocat caput religiõis chriſtianę caput,unde oĩs pendeat religio. Vocat eã eccleſiã principalem et Petri cathedrã. Et is fuit etiã Lactã

tio uetuſtior. Idē contra Nouatianū ſchiſmaticū, Ait eum adulterū et cōtrariū caput feciſſe, ꝙ uiuente Cornelio Pontifice Romano, alterū ipſe Nouatianus inſtituiſſet. Idē de ſimplicitate prælatorum, ideſt, ꝙ hi qui præſunt in eccleſia, nō geminati eē debēt, ſed unus ubiq; diſputat unicū eſſe totius eccleſiæ caput, ꝑducitq; ex euāgelio uerba, Tu es Petrus, et illud, Paſce oues. Euidentius quoq; huius ſummi capitis uim explicat dicens, ꝙ tametſi oēs Apoſtoli parē, poteſtatem, ac autoritatē poſt reſurrectionē accepiſſent a dn̄o dicēte. Sicut miſit me pater, et ego mitto uos, accipite ſpūm ſanctū, Si cui remiſſeritis, et quæ ſequūtur, tn̄ ut unitatem idē dn̄s monſtraret, unitatis eiuſdē originē, ab uno incipiētem, ſua autoritate diſpoſuiſſe, et exordiū ab unitate, ideſt ab uno ꝑficiſci, ut eccleſia una mōſtretur. Quā hæc refellunt igitur illorū pertinaciā, et peſſimas machinationes, fabulāq; ſui erroris impudentiſſimi, quā hoc tempore, per oēm Europā diſſeminarunt deſtruūt? Docet ergo unū totius religionis eſſe caput, Romanum uidelicet Pontificē. Si hæc ſcripſiſſet hoc tempore Cyprianus eū Papiſtā procuIdubio pronunciaſſent Luterani, et crudeli odio perſequerentur, cuius et ipſi repræhenſionem audirent, qui ſua tempeſtate Nouatianum, talia molientē, grauiter obiurgabat. Si fuit igitur eccleſiæ prope naſcentis tempore uiuente: ſcilicet Cypriano, ſi fuit inquam per totam eccleſiam, et apud ſanctiſſi

mos doctiſſimoſq; uiros, ea cognitio, eaq; confeſ-
ſio, in Romano Pontifice eſſe unitatem, eſſe origi-
nem, eſſe exordium unitatis Chriſtianæ religionis
quid induxit iſtos nouos homines, ut aliud pſua-
dere niterentur annon prauitas, annon inauditũ et
inuſitatũ impietatis genus? Sed proferamus ſi pla-
cet aliquid ex Hieronymo, doctiſſimo, ac ſanctiſſi-
mo uiro, atq; etiam peruetuſto. Vnuſq; tantum lo-
cus ſatis erit. Nam cum eſſet in Syria, ſcribit ad Da
maſum Papam, conſulitq; eum, quibus cum eſſet
illi cõmunicandum, cum ibidem omnia, Ariana pe
ſte eſſent infecta. Nihilq; ait eſſe tutum, ſed ad mo-
nachos etiam eam labem uſq; penetraſſe, ſeq; intra
ſolitudines etiam ĩmiſiſſe. in ſe monachos ipſos in-
ſurgere, ſe autem clamitare, ſiquis Cathedræ Petri
iungitur, meus eſt. Orat quoq; ipſum ſummũ Pon
tificem, ut qui Apoſtolos honore ſequatur, ſequa-
tur & merito, Se autem ouiculam domini, & animã
pro qua Chriſtus mortuus ſit, ne contemnat, ſed
doceat cum quo ſit illi cõmunicandum. Ex his er-
go colligimus, Petri Cathedram, principium et ca
put eſſe totius religionis. Quam qui ſequeretur, er
rare haudquaq̃ poſſet, & ad quam in hæreſibus,
& incertis dogmatis, ſit recurrendum. Recurrit ad
eam Hieronymus uir doctiſſimus, neq; ſuæ doctri
næ et ſanctitati adeo fidit, quin ex Romano Pon
tifice uelit fieri certior, quibus cum ſit illi uiuen-
dum. Hodie Luterani, multo ſapientiores, ac do-

ctiores se putãt Romano Põtifice, ac neq; eũ in in certis dogmatis consulerent, sed ex aduerso potius impeterent, eumq; magis esse hæreticum prædica- rent. Ecce doctissimi ac sanctissimi uiri, qua humili tate, qua mansuetudine ad Petri sedem recurrunt, ac quamuis essent omni genere litterarum instru- ctissi, consulebant tamen, ut tuto non se, sed religio nis fontem sequerẽtur, quem sciebant esse in sede & ecclesia Romana. Et tamẽ etiam nunc si is uiueret, taliaq; faceret, non effugeret quin Papista uocare- tur a Luteranis. Quanquam quid hoc illis dedeco- ris afferret, quibus institutum est, sanctissimos quo que, ac uenerabilissimos uiros defędare ridiculosis noĩbus, & maledictis impetere? Nihil illos uel san- ctitas uel doctrina Hieronymi remorarẽt, quin eũ, si ita Romanam sequeretur sedem, e Germania pel lerent, et lapidibus etiam, quod in alios optimos fecerunt, obruerent. Hoc ipsum, recurrendum scili- cet ad Romanam ecclesiam, indicat abunde mul- tis in locis Historia non solum uetustissima, uerum etiam Græca, quam uertit in Latinum Cassiodo- rus senator Romanus, qui postea monachus fa- ctus est. Vbi Autor libro quarto, capite nono, de concilio scribens, quod sub Constante et Constan tio Arriani in Antiochia fuissent, idque propter multas causas improbaretur, maxime q͂ non fuis set, a Romano Pontifice concessum ait. Sed ne- que Iulius interfuit maximæ Romæ præsul,

neq; in locum ſuum, aliquem deſtinauit, cum: uti que regula eccleſiaſtica iubeat, non oportere præ ter intentionē Ro. Pōtificis Concilium celebrari. Hæc quæ hoc loco dicuntur multo etiam ante Hieronymum acciderunt. Cur igitur etiam ex illo uetuſtiſſimo tempore conſtitutum fuerat, ne Romani Pontificis iniuſſu, fieret concilium, niſi ꝙ eā ſedē eſſe religionis fontē intelligebāt? Caput totius religionis Chriſtianæ; Vnde fides, unde omnia dogmata pendere & examinari debeant? Quid ad hanc rem poſt expreſſius atque apertius inueniri? Declarat idem ipſe ſcriptor hoc ipſum euidentius capite quintodecimo, qui de diſcor dia uariorum Epiſcoporum ait. Cognoſcens er go Romanus Pontifex crimina ſingulorum, et omnes Nicæno concilio concordare comperiens, eos in communionem ſuſcepit, omnium curam gerens, propter ſedis propriæ dignitatem, ſingu liſque reddidit ſuas eccleſias, et orientalibus Epi ſcopis ſcripſit, culpans ꝙ non recte uiros incul pabiles &c. Hæc uniuerſa, quem adeo tardum at que hebetem, uel etiam pertinacem ueri non ad monerent, et ad intelligendum nō excitarēt? Quid enim eſt, ꝑp ſedis proprie dignitatem? an non una uoce, de re nulli non confeſſa, omnes conueniunt? Et hæc ut ſępius dixi, ſunt uetuſtiſſima, paulopoſt Conſtantini magni obitum. Sequenti etiam eius li

bri capite, orientales Episcopi Romanam ecclesiã, matrem pietatis antiquitus fuisse dicebant. Non solum scilicet eo tempore, sed etiam multis retro annis, a fidei scilicet exordio, ea sedes, fuerat mater pietatis. Græci hoc fatentur, ipsi attestantur, nihil ipsi cõminiscimur. Non est igitur ut Luterani mẽtiuntur recens usurpata hæc dignitas: sed a Deo cõstituta & ab omnibus Orthodoxis confirmata, omnium sanctorum uirorum consensu approbata. Soli hæretici, & hi qui alia facinora longe etiam maiora perpetrarũt, reprobare conati sunt. Eadẽq; diaboli cohortatio, ad hoc eos impulit, quæ impulisset ad alia, aut erat impulsura: sed fundamentum hoc erat aliarum impietatũ. Quoniam igitur p sanctorum uoces & testimonia, res est abunde cõprobata, restat ut Romanos etiam Imperatores eadem ipsa confirmasse monstremus. Eoq; libẽtius & prõprius hoc facturus sum, quo impiissimorum quorundam et audacissimorum turba, hoc tẽpore, quo philosophari in bonis litteris cœptum est, non minima exorta est, qui putant omnia, quæ oculi eorũ non uiderunt, incredibilia. Præcipites ad negandũ ad reiiciendos omnes scriptores, promptissimi: et quominus habent eruditionis, hoc sunt audaciores. Horum pater et antesignanus fuit Laurentius Valla uir pessime de lingua latina meritus, quippe qui id operam dedisse cognoscitur, ut et Romanæ

linguæ nobilissimorum Græce scriptorum laude deiecta, unum ipsum ueneraretur posteritas. Cuius si paulo altior fuisset eruditio, infinitam uastitatem in tota non modo philosophia, uerũ etiam religione fecisset. Sed facile contemnitur, quia supra crepidam non ascendit. Quem nõ lacerauit barbarum illud, & truculentissimum ingenium? Cui execrabilis & fœdissima lingua pepercit? Quod eo magis indignamur, quo uir simplicissimus grãmaticus, noctes atq; dies in obseruatione uocularum attritus, ueluti Rhadamantus quidam, quasi sedit pro tribunali, taleq; de scriptoribus oĩbus tulit iudicium, quale stultissime menti suæ placuisset: ob quam rẽ, potius mõstrum, q̃ uirum eum fuisse dixerim. Habent hoc proprium omnes gramaticelli, ut quo remotiores ab omni eruditionis laude sint, hoc furiosius eã appetant, gloriosissimũq; putãt, in magnis uiris reperire aliquid, in quo a sese animaduertant, & in eo se mirabiliter ostentant. Hic est ille bonorũ scriptorum maledicentissimus et inuidissimus zoilus, qui alios de tralatione e Græco grauiter carpebat, omniũ imperitissimus in eo inuẽtus est. Quid enim eius Latino in Thucydide fœdius? qđ potuit esse illius imperitiæ & audaciæ locupletius testimonium? Opus esset alteri Laurentio, si dignis contumeliis esset afficiendus. Atq; utinam si erat grãmaticus, sortis suę meminisse uoluisset, & se infra pellẽ suam continuisset. Ad theologandum si diis pla-

cet pessimo illo, & sæuissimo ingenio se cõtulit. Vbi et omnibus sanctis scriptoribus maledicere cœpit, alios deridẽs, alios eos negans, quales fuissent. Eodem & hic usus iudicio, quo et in reliqua sua professione usus fuisset. In hunc igitur sum paulo acerbioribus uerbis inuectus, q cum talis extiterit, eum tamen Luterani in cœlum laudibus tollunt unum hunc admirantur. In quo uix risum continere possum. Video (quod dicitur) in illos eẽ uero uerius, dignum inuentum patella cooperculum. Cunq; sint innumerabiles prope scriptores, omni & eruditione et eloquentia mirabiles, unus in his tantummodo Laurentius placuit Luteranis. Legite ipsum Martinum, quibus laudibus eum attollat. Inuenerunt enim sibi accõmodatissimũ & q̃ simillimum ingenium. Insolentissimum scilicet, et præceps, & tumidum, qualis tota illa factio est. Taleq; uideo illis in suo Laurentio accidisse, quale Lucretio in Epicuro. Quem dicit uelut solẽ æthereum exortum, genus humanum superasse, et stellas omnes restrinxisse, dictisq; ueridicis hominum pectora illuminasse. Quis in utrosq; effuse non riserit? Ita profecto monstrosa ingenia parit sæpe natura, quemadmodum et corpora. Quoniam igitur audacissimus ille, et procacissimus, addam etiã imperitissimus Laurentius, suum fallacissimum et præcipitosum iudicium secutus, pleraque negauit apud Latinos ex quibus, q Dionysius quẽ habe-

mus, nõ sit ille Areopagita Et q̈ Cõstantinus Imperator, nunq̃ ecclesiæ ea sit largitus, quæ in historia de Siluestro Papa referuntur, totam q̈ eã narrationem ueluti cõmenticiã reprobat, atq̈ ita multis est persuasum, nunq̃ uerum fuisse, ut Constantinus Imperator ecclesiæ Romanæ dignitatẽ confirmarit, eiq̈ terrenũ etiam imperium largitus fuerit. Primũ quod attinet ad Dionysiũ, clarissimis rationibus ab aliis refellitur. Refelletur etiam in futurũ, cũ in lucem opera Dionysii, cũ cõmentariis græcis uenerint, ubi qui edebat cõmentariũ, dicit se id ex Imperio Athanasii fecisse, & aliæ occurrẽt rõnes, q̃ stultã refellãt audaciã. Hoc loco oĩa ea uera eẽ mõstrabimus, q̃ de Constantino Imperatore et Syluestro Papa accidisse feruntur. Cõfirmasse ipsum Imperatorẽ ecclesiæ dignitatẽ, oẽmq̈ illi dignitatem qua hoc tẽpore utitur eẽ largitũ. Proferã uero decretũ ipsius Cõstantini, Græce scriptũ, exscriptũ ex libro, qui erat in Bibliotheca palatina, Cõstantinopoli, in quo libro oĩa iura ecclesiastica cõtinebãtur, et ordines ac gradus ecclesiarũ erãt digesti. Descriptũ est ex ipso libro, tpe Innocentii tertii, quo tẽpore, Benedictus Cardinalis missus est ad Imperatorẽ, et Græcos, ut de fide Catholica differeret. Qui cũ eẽt Constantinopoli iussit suo interpræti ex eo libro ipsum exscriberet. Hoc aũt mõ habet.

Ἐκ τοῦ νομοκάνονος τῆς βίβλου, τῆς συνοψισθείσης ἐκ προτροπῆς τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου κωνσταντινουπόλεως κυρίου μιχαὴλ, καὶ τοῦ

θεοσεβοῦς βασιλέως κυρίου μανουὴλ, παρὰ τοῦ θεοδώρου τοῦ βαλσαμῶν τοῦ πρώτου διακόνου τῆς μεγάλης, ἐκκλησίας, καὶ χαρτοφύλακος χρηματίσαντος, ὅτε καὶ τὴν βίβλον ταύτην συνέθετο, ὕστερον δὲ γεγονότος πατριάρχου μεγάλης ἀντιοχείας, ἀποδεικνύοντος ὅτι πᾶσα, ἐκκλησία, ἀπὸ τοῦ πάπα ῥώμης δικαιοῦται, ὡς ἐκ τῆς τοῦ μεγάλου κωνσταντίνου διατάξεως ἰδεῖν ἔστι. τῆσδε βίβλου ἡ ἀρχὴ, πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις, ἐστίν. ἥτις διαιρεῖται εἰς δεκατέσσαρα τίτλους. Hoc eſt. Ex libro iurium eccleſiaſticorum, conflato ex iuſſu beatiſſimi Patriarchæ Conſtantinopolitani domini Michael, & Pii Imperatoris domini Manuelis, a Theodoro Balſamenſi, qui tunc erat primus Diaconus magnæ eccleſiæ, & ſcriniorum cuſtos, cum ſcilicet hunc librũ coaceruauit, poſtea uero fuit Patriarcha magnæ Antiochiæ. Quo libro oſtenditur, ꝙ omnis eccleſia, ex Pontifice Romano pendet, & ab eo rectitudinem accipit, ſicut licet uidere ex edicto magni Cõſtantini, eius autem libri principium eſt. Obtemperate his qui præſunt, qui diuiditur in quatuordecim titulos. Hæc ipſe autor in principio. Quo apertiſſime declaratur, nihil hoc loco eſſe ficticium, ſed et perſonæ citantur, quæ librum in compendium redigi præceperint, & qui id fecerit. Cuius cum plures ſint tituli, qui ad alias eccleſias pertineant: et quid unoquoqne contineatur: ibidem breuiter ſit expoſitum non, putaui alios eſſe proferendos: ſed ultimũ tantũmodo, cuius gratia, de reliquis in ipſo libro habetur mẽtio. Cũ igiť de ſtatutis aliarũ

eccleſiarũ

ecclesiarum differuisset, Antiochena uidelicet, Cōstantinopolitana, atq; aliis, Vigesimo capite regiorum edictorum ait haberi hoc πᾶσα πόλις τὰ συνήθη τῆς παλαιᾶς ῥώμης ἀκολουθεῖν ὀφείλει. Hoc est, ōis urbs cō suetudines ueteris Romæ debet sequi. Deinde addit. Οἷα δέ εἰσὶ τὰ προνόμια τῆς παλαιᾶς ῥώμης ἁγίας ἐκκλησίας, παρίστησιν ἡμῖν τὸ ἰσαποστόλου ἁγίου μεγάλου κωνσταντίνου γεγονὸς ἔγγραφον θέσπισμα πρὸς τὸν ἅγιον σίλβεστρον τὸν τότε πάπα τῆς ῥώμης, ὃ καὶ οὕτως ἔχει. Hoc ē. Quæ sint autem priuilegia ueteris Romæ sanctæ ecclesiæ, docet nos sancti et æqualis Apostolis, magni Constantini decretum, ad Siluestrum tunc Romæ Pontificem, quod in hunc modum habet. Hæc fere anteq̄ ipsum decretum protulisset, præmisit, nūc singula quæq; perspiciamus, ipsumq; Cōstantinū loquentem audiamus. Δέον ἐκρίναμεν μετὰ πάντων τῶν σατραπῶν ἡμῶν, καὶ πάσης συγκλήτου, καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ῥωμαϊκῆς δόξης, ἵνα ὡς ἅγιος, πέτρος ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐστιν εἰς τὴν γῆν, οὕτως οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἔχωσι πλέον, παρ' ὃ ἔχει ἡ βασιλεία τῆς δόξης ἡμῶν, καὶ τὸ παραχωρηθῆναι ὑφ' ἡμῶν καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν. καὶ θέλομεν ἡμεῖς, αὐτὸν τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων, καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἐκ προσώπου αὐτοῦ πρώτους πρὸς τὸν θεὸν πατέρας εἶναι, καὶ ὥσπερ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἡμῶν, εἰς τὴν γῆν σέβεται καὶ τιμᾶται, οὕτω θεσπίζομεν σέβεσθαι καὶ τιμᾶσθαι τὴν ἁγίαν τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίαν καὶ πλέον, παρὰ τὴν βασιλείαν, ἡμῶν καὶ τὸν γηινὸν θρόνον, τὴν ἁγίαν καθέδραν τοῦ ἁγίου πέτρου δο

ξάζεσθαι, καὶ ὑψοῦσθαι, διδόντες αὐτῇ δύναμιν, καὶ δόξαν, καὶ ἀξίωμα, καὶ διακρίνοντες θεσπίζομεν ἵνα ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν ἀρχικὴν, καὶ εἶναι ταύτην τὴν κεφαλὴν τῶν τεσσάρων θρόνων, ἤτοι θρόνου ἀλεξανδρείας, τῆς ἀντιοχείας, τῶν ἱεροσολύμων, καὶ τῆς κωνσταντίνου πόλεως, καὶ ἁπλῶς εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας, ἁπάσης τῆς οἰκουμένης. καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ὁ μέλλων εἶναι, εἰς τὴν ἁγίαν ῥωμαίων ἐκκλησίαν, ὀφείλει εἶναι ἔνδοξος, καὶ ὑψηλότερος παρὰ πάντας τοὺς ἱερεῖς τοῦ κόσμου, καὶ εἴ τι ἐστιν πρὸς θεραπείαν τοῦ θεοῦ, καὶ πρὸς διόρθωσιν, καὶ πρὸς στερέωσιν τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν, ἵνα κρίνηται παρ' αὐτοῦ. δίκαιον γὰρ ἐστὶν, ἵνα ἐκεῖσε ὁ ἅγιος νόμος ἔχῃ τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀρχὴν ὅπου, ὁ ἅγιος νομοθέτης, ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς, τὸν μακάριον πέτρον ἐκέλευσε κρατεῖν τὴν καθέδραν, καὶ ὅπου τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ ἔπαθε, καὶ μακαρίου θανάτου ποτήριον ἔπιε, καὶ ἐγένετο ἀκόλουθος τοῦ μαΐστρου, καὶ κυρίου αὐτοῦ. καὶ ἐκεῖ τὰ ἔθνη, ἵνα κλίνωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, διὰ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ, ὅπου ὁ διδάσκαλος αὐτῶν, ὁ μακάριος ἀπόστολος παῦλος διὰ τὸν χριστὸν ἐκτείνας τὸν τράχηλον, στέφανον τοῦ μαρτυρίου ἐδέξατο. καὶ ἕως τοῦ τέλος τοῦ κόσμου, ἵνα ἀναζήτωσι τὸν διδάσκαλον, ὅπου τὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ λείψανα ἀναπαύονται, καὶ ἐκεῖ ὕπτιοι, καὶ εἰς τὴν γῆν ἡπλωμένοι, τοῦ οὐρανίου, καὶ βασιλέως, καὶ θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ δουλεύομεν ὀφφικίοις ὅπου ἐδουλεύσαμεν τῷ ὑπερηφάνω ἐκείνω βασιλεῖ.

Hucusq; prima decreti pars. Quorum is sensus est. Necessarium duximus una cum principibus nostris, uniuersoq; senatu, atq; magistratibus et om

ni populo, qui Romanæ paret potentiæ, ut queadmodum beatus Petrus ex persona dei, et Domini nostri Iesu Christi, fuit in terris, sic habeāt eius successores in quo longe nostro præstent imperio, & ut nos et Imperium nostrum cedat eis loco. Et uolumus ipsi, ipsum principem Apostolorum, eiusq; successores, ex persona eius, primos esse patres apud Deum, et quemadmodum Imperii nostri potentia honoratur et colitur in terra, sic decernimus honorari et coli sanctam Romanam ecclesiam. Ac multo etiam plus Cathedram sancti Petri glorificatam esse et exaltatam, supra terrenum solium, et Imperium nostrum. Concedētes illi potentiam et gloriam, et autoritatem, et decernentes quoq; sancimus ut habeat summam potentiam, et sit caput quatuor Cathedrarum, uidelicet Alexandrinæ, Antiochenæ, Hierosolymitanæ et Constantinopolitanæ, et in uniuersum, omnium ecclesiarum totius orbis. Et Episcopum, qui Romanam teneat ecclesiam, esse debere gloriosum et excelsum ante omnes sacerdotes orbis terrarum, Ac siquid est ad cultum Dei pertinens, aut ad emendationem, uel confirmationem Christianæ fidei, iudicari uolumus ab ipso. Iustum siquidem est, ut ibi sancta lex habeat caput et originem, ubi sanctus legislator, et Saluator noster Iesus Christus beatum Petrum iussit tenere sedem, et ubi cruciidem Apostolus affixus est, et poculū felicis hausit

mortis,ac fuit cõ sectaneus magistri et domini sui. Ibiq; gẽtes oẽs præcipimus, ut sua flectãt capita in cõfessionem nominis Christi,ubi eorum magister et beatus Apostolus Paulus propter Christũ collũ porrigens,martyrii coronã accepit. Et ad usq; mũ di finẽ,ut requirant præceptorẽ, ubi sanctorũ eius requiescunt reliquiæ, atq; ibi supini, et uenerabũdi regis cœlestis Dei, et Saluatoris nostri Iesu Christi seruiamus officiis, ubi seruiuimus superbo illi regi. Hucusq; ipse imperator. Attẽdistis causas quibus piissimus Imperator,in tantã erga rem diuinã, sanctũq; sacerdotiũ,uenerationẽ prorupit? Quid illi hunc uenerandi dei, eiusq; sacerdotes ardorem iniecit. Intellexit scilicet uir sapiẽtissimus, id prius a deo fuisse constitutum, Ipsum Iesum Christum iussisse,ut Petrus Romæ sedẽ teneret. Videbat huius sedis cœlestem dignitatem, duorum maximorum Apostolorum cõsessu nobilitatã,sanguine cõ sectatam, uoce et prædicatione insignitã. Vidit ipsum Saluatorem, nõ sine causa, principem Apostolorum Romam adire iussisse, Nõ in suo capite,hãc dignitatem,hũc principatum repperit, sed repperit in consiliis et uoluntate diuina. Neq; eam ob causam,Romano Pontifici tribuit primatum, ꝙ Roma cuius eẽt Episcopus, omnes urbes antecederet: nullam eiusmodi protulit ipse causam,sed illud illud dixit, Iustum est, ut ibi sancta lex habeat caput et originem, ubi sanctus legislator et Saluator

Iesus

Iesus Christus beatum Pettum iussit tenere sedē. Hæc fuit causa , quæ hanc peperit factionem; quæ Constantino persuasit,ut edicto confirmaret, quæ iussu Dei , prius sancita uidisset. Quid igitur blaterabat inuidus ille Græculus ? Quid dicent hoc loco Luterani? Ecquid in eos clamat ius , attendunt? Ecquid suam pertinaciam suam improbitatem intelligunt? Non sese qua impietate perstringunt,animaduertunt? Ecce non sunt hæc ficta , ut tumidus ille et temerarius Laurentius Valla putabat,cuius sententiæ , quasi cælesti Oraculo subscripsere concordes Luterani . Tanta enim fuit in illo monstro,uerius q̃ homine audacia,ut quæ non uidisset ipse iudicaret eē fabulosa. Sed prosequor reliquam edicti partem . παραδιδόαμεν οὖν αὐτοῖσ τοῖσ ἁγίοισ ἀποςόλοισ τοῖς μακαρίοις κυρίοις μου τῷ πέτρῳ καὶ παύλῳ, καὶ μετ' αὐτοὺσ τῷ μακαρίῳ σιλβέςρῳ, καὶ πατρὶ ἡμῶν τῷ μεγάλῳ ἐπισκόπῳ καὶ καθολικῷ πάπᾳ τῆσ πόλεωσ ῥώμης. καὶ πᾶσι τοῖσ διαδόχοισ αὐτοῦ, οἵτινεσ ἕωσ τοῦ τέλους τοῦ κόσμου μέλλουσι προκαθῆσθαι εἰς τὸν θρόνον τοῦ μακαρίου πέτρου, ἀπὸ τῆς σήμερον, τὸ ἡμέτερον βασιλικὸν παλάτιον, τὸ λατερανένσιον, τὸ ὑπερβαῖνον, καὶ ὑπερνικῶν τὰ ὅλα τοῦ κόσμου παλάτια. Ἐπέκεινα δέ, καὶ τὸ διάδημα, ἤτοι τὸν ςέφανον τῆσ κεφαλῆσ ἡμῶν , ἅμα καὶ τὸν λορὸν, καὶ τὸ ὠμοφόριον , ὅπερ περικυκλοῖ τὸν βασιλικὸν τραχήλον. ἅμα καὶ τὴν πορφύραν χλαμύδα, καὶ χιτῶνα κόκκινον, καὶ πάντα τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα , καὶ ἀξιώματα τῶν βασιλικῶν ἀλόγων ὁμοίωσ καὶ τὰ βασιλικὰ σκῆπτρα, καὶ πάντα τὰ

σίγνα, καὶ τὰ βάντα. καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήματα τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος, καὶ τὴν δόξαν τῆς ἡμῶν ἐξουσίας ἀνδράσι τε εὐσεβεστάτοις κληρικοῖς, πολλῶν τάξεων τῇ αὐτῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ δουλεύονται θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι, καὶ ἔχειν ἐκείνην τὴν ὑψηλότητα καὶ μεγαλοσύνην, ἣ κεκόσμηται ἡ μεγάλη σύγκλητος ἡμῶν, ἤτοι οἱ πατρίκιοι, καὶ κόνσουλοι, ἤτοι οἱ ὕπατοι καὶ τὰ λοιπὰ ἀξιώματα. καὶ ὡς ἡ βασιλικὴ στρατία κεκόσμηται, οὕτω θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι καὶ τὸν κλῆρον τῆς ἁγίας ῥωμαίων ἐκκλησίας. καὶ οἷον τρόπον, ἡ βασιλικὴ δύναμις διὰ πολλῶν ὀφφικίων κεκόσμηται, ἤτοι, κουβικουλαρίων, προταρίων, ἐξκουβίτων, οὕτω καὶ τὴν ῥωμαίων ἁγίαν ἐκκλησίαν κοσμεῖσθαι θέλομεν, καὶ ἵνα κατὰ πλάτος τὸ ἐπισκόπινον φῶς ὑπερλάμπῃ, θεσπίζομεν καὶ τοῦτο, ἵνα οἱ κληρικοὶ τῆς ἁγίας ῥωμαίων ἐκκλησίας καβαλλικεύωσιν ἄλογα κεκοσμημένα διὰ ὀθονίων λευκῶν. καὶ ὡς ἡ ἡμετέρα σύγκλητος φορεῖ ὑποδήματα ἤτοι σανδάλια λευκὰ διὰ ὀθονίων, οὕτω καὶ τὰ οὐράνια, ὡς καὶ τὰ γήινα, πρὸς αἴνεσιν τοῦ θεοῦ. ἐπέκεινα δὲ, πάντων δεδόαμεν ἄδειαν, καὶ παραχωροῦμεν αὐτῷ τῷ ἁγιωτάτῳ πατρὶ ἡμῶν σιλβέστρῳ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ πάπα τῆς πόλεως ῥώμης, καὶ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ μακαρίοις ἐπισκόποις εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ κυρίου, καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, εἰς τὴν αὐτὴν μεγάλην καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. ἵνα ἐὰν τῆς συγκλήτου, βουληθῇ μετὰ ἰδίου θελήματος καὶ εὐαρέστου γενέσθαι κληρικὸς, καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἁγίων κληρικῶν συναριθμεῖσθαι, μήτις τολμᾷ ἀπὸ πάντων, ἐμποδίζειν. τούτῳ. ἐθεσπίσαμεν δὲ πρὸς τούτοις, ἵνα καὶ αὐτὸς ὁ θεοσεβὴς πατὴρ ἡμῶν σιλβέστρος μέγας ἐπίσκοπος, καὶ πάντες οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, καὶ ἐπισκόποι, ἵνα φορῶσι τὸ διάδημα, ἤτοι τὴν στεφάνην, ἣν παρεδώκαμεν αὐτῷ. ἐκ τῆς κε-

φαλῆς ἡμῶν ἐκ χρυσίου καθαροῦ, καὶ μαργαριταρίων ἀτιμήτων, καὶ ἵνα αὐτὰ χρήσονται εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν εἰς αἴνεσιν τοῦ θεοῦ, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου, καὶ ἀποστόλου. αὐτὸς δὲ ὁ μακάριος σίλβεστρος πάπα ὑπὲρ τὴν στεφάνην, ἤτοι τὴν παπαλύθραν ἣν εἶχε πρὸς δόξαν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πέτρου, οὐκ ἤθελε βαστάζειν στέφανον ἐκ χρυσίου, ἢ μαργαριταρίων. ἡμεῖς δὲ διότι οὐκ ἤθελεν ἐκ χρυσίου στεφάνην ὁ ἅγιος σίλβεστρος τὸν ὑπέρλαμπρον λῶρον σημαίνοντα τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν, τῇ ἁγίᾳ κεφαλῇ αὐτοῦ ἰδίαις χερσὶν ἐπεθείκαμεν, καὶ κρατοῦντες τὸν χάλινον τοῦ ἵππου αὐτοῦ διὰ τὴν προσκύνησιν καὶ τὸν φόβον τοῦ ἁγίου πέτρου, στράτωρος ὀφφίκιον ἐποιήσαμεν, θεσπίζοντες ἵνα πάντες οἱ διάδοχοι αὐτοῦ τῷ λώρῳ χρήσονται εἰς τὰς προελεύσεις πρὸς μίμησιν τῆς βασιλείας. διὰ τοῦτο δὲ ἵνα μὴ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς καταφρονῆται, ἀλλὰ πλέον παρὰ τὴν βασιλείαν ἡμῶν τὴν γηΐνην, καὶ κράτους δόξαν κοσμεῖται, ἰδοὺ τὸ παλάτιον ἡμῶν ὡς προείπομεν. καὶ τῶν ῥωμαίων πόλιν, καὶ πάσης τῆς ἰταλίας, ἢ δυσμῶν χώρων ἐπαρχίας τόπους καὶ κάστρων τῷ προγεγραμμένῳ μακαριωτάτῳ ἐπισκόπῳ, καὶ πατρὶ ἡμῶν σιλβέστρῳ καθολικῷ πάπα παραδίδομεν, καὶ ἀφήκαμεν αὐτῷ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐξουσίαν, καὶ δύναμιν στερεὰν βασιλικὴν προστάγματος, διὰ ταύτην τὴν θείαν κέλευσιν καὶ πραγματικὸν σύστημα ἐθεσπίσαμεν διαμένειν, καὶ τοῖς ἀνδράσι τῆς ἁγίας τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίας, εἰς τὸν αἰῶνα παρεχωρήσαμεν, τὴν βασιλείαν ἡμῶν, καὶ τὸ κράτος τῆς βασιλείας εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας μεταφέρειν, καὶ ἐν τῇ βιζαντίᾳ χώρᾳ τόπῳ χρησίμῳ τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἡμῶν ἱδρυνθῆναι, καὶ τὴν ἡμῶν βασιλείαν ἐκεῖ συστῆναι διότι ὅπου ἐστὶν ἡ ἀρχιιερατεία, καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς

χριστιανικῆς θρησκείας ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν διδομένη, ἄδικον ἐστὶν ἵνα ἐκεῖ ὁ γήινος βασιλεὺς ἔχῃ ἐξουσίαν, τοῦτο δὲ τὸ ὕφος τῆς βασιλείας ἡμῶν ἰδίαις καταστρώσαντες εἰς τὰ τίμια λείψανα τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ κορυφαίου πέτρου ἔθηκαμεν, καὶ ἐκεῖ ὠμώσαμεν ταῦτα πάντα ἀπαράθραυστα διαφυλάττειν. καὶ διὰ τοὺς διαδόχους ἡμῶν βασιλεῖς ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ἡμῶν ταῦτα φυλάττειν παραδεδώκαμεν τῷ πατρὶ ἡμῶν τῷ ἁγίῳ καὶ καθολικῷ ἐπισκόπῳ καὶ πάπᾳ. καὶ δι᾽ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐπισκόποις τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ προσνεύοντες παραδιδόαμεν ὅλα τὰ προγεγραμμένα, καλῶς εἰς τὸν αἰῶνα διαφυλάττεσθαι. Huc usq; edictũ. In cuius fine hæc habebantur. Τέλος τῆς διαθήκης καὶ διατάξεως τοῦ μεγάλου καὶ ἐν ἁγίοις κωνσταντίνου, ἥτις ἐγράφη παρὰ νικολάου τοῦ ὑδρουντίνου, ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ ἐν κωνσταντίνου πόλει ἀπὸ τῆς βίβλου, ὡς προείρηται, τῇ προτροπῇ τοῦ κυρίου Βενεδίκτου τοῦ καρδιναλίου, καὶ τοῦ τοποτηρητοῦ ἰννοκεντίου τοῦ τρίτου πάπα ῥώμης. ἦν δὲ τότε ὁ προρρηθεὶς νικόλαος, ἐξελληνιστὴς καὶ ἑρμηνεὺς αὐτοῦ τοῦ καρδιναλίου, καὶ τῶν γραικῶν ἐν ταῖς τῶν περὶ δογμάτων διαλέξεσι, ἔτει ϛ ψ ιε ἰνδικτιῶνος ι μηνὸς δεκεμβρίου Quorum omniũ latine hæc est sententia. Tradimus igit̃ ipsis sanctis Apostolis, beatis dominis meis Petro & Paulo, et post ipsos beato Siluestro et pr̃i nostro, magno episcopo, et uniuersali Papę urbis Romę, omnibusq; successoribus eius, qui usq; in finem mũdi, sessuri sunt sup throno beati Petri, ab hodierno die, nostrum regale palacium Lateranense, quod superemines, atq; excellit omnibus mundi palatiis. Insuper et diadema

ſeu coronam capitis noſtri, ſimul & lorũ, & hume-
rorum ornamentum, quod circũuenit regium col
lum. Inſuper et purpuream chlamydem, et palliũ
coccineum, et omnia regia indumenta, & inſignia
regiorum equorum. Similiter & regalia ſceptra, et
omnia ſigna et banta et reliqua ornamenta regiæ
magnificentiæ. Gloriam quoq; potẽtiæ noſtræ ho
mineſq; religioſiſſimos, clericos multorum ordinũ
qui Romanæ ſeruiant eccleſię præcipimus ornari,
et habere illam celſitudinẽ & magnificentiam, qua
exornatur maximus ſenatus noſter, uidelicet patri
cii uel conſules, & reliqui magiſtratus. Ac quemad
modũ regius exercitus ornatus eſt, ſic iubemus or
nari et clerum ſanctæ Romanæ eccleſiæ, et ſicut re
gia poteſtas, per multa officia inſignitur, uidelicet
cubicularios, portarios, excubitores, ſic et Roma-
norum ſanctam eccleſiam inſignitam uolumus, et
ut late Epiſcopale lumen effulgeat. Præcipimus et
hoc, ut clerici ſanctæ Romanæ eccleſiæ, equitẽt iu
menta ornata inſignibus albis. Et ſicut noſter ſena
tus fert calceos ſeu ſandalia alba, ſup ipſa ornamen
ta, ſic et iſta quæ cæleſtia ſunt quẽadmodum & ter
rena ad laudem Dei. Inſuper omnium damus im-
munitatẽ, et cedimus ipſi ſanctiſſimo patri noſtro
Silueſtro Epiſcopo et Papæ urbis, Vrbe Roma, et
omnibus ſucceſſoribus beatis Epiſcopis ad hono-
rem & gloriam domini noſtri Ieſu Chriſti, in eadẽ
maxima & apoſtolica eccleſia. Ac ſiquis ex ſenatu

uoluerit propria & procliui uoluntate fieri clericus, et in eorũ sancto ordine adnumerari, ut nemo impedire talem possit. Iubemus ĩsuper ut & ipsæ pius pater noster Siluester magnus Episcopus, & omnes successores eius & Episcopi, ferant diadema seu coronam, quam tradidimus ei, ex capite nostro, ex auro puro, et margaritis preciosissimis, et ut ipsi utantur, in suis capitibus, ad laudem Dei, et honoré sancti & eximii Apostoli. Ipsę uero btũs Siluester Papa, pręter coronã, seu papalé mitrã quã habebat ad gloriã Dei, et beati Petri aureã coronã gestare noluit, et margaritis ornatã. Nos aũt quia noluit, lucidissimum lorũ, quod significat sanctã resurrectionem, sancto eius capiti, propriis manibus imposuimus. Et tenentes frenum equi sui, propter adorationem & uenerationem sancti Petri, stratoris officium adimpleuimus. decernentes ut omnes successores eius, loro utantur cum proficiscuntur, ad imitationem imperii. Ne uero autoritas pontificalis esset contemptui, sed etiam supra nostrum terrenum imperium coleretur, ecce nostrũ palatium, ut pauloante diximus, et urbem Romam, et totius Italię occidentaliumque locorum prouincias, et castrorum tradidimus ipsi beatissimo episcopo, et patri nostro Siluestro, uniuersali Papæ, et concessimus ei, illiusque successoribus, potentiam, ac autoritaté stabilé regiã, perq; hãc diuinã huius præcepti iussionem, et efficacissimum collegium sanxi

mus eá permanere. uirisq; sanctæ Romanę ecclesię in perpetum cessimus, imperium, nostramq; potentiam in orientis regiones transferentes. In regionē Byzantii, locum saluberrimum ac fertilem, ubi nostram regiam constitueremus, urbemq; de nostro nomine conderemus. Quia ubi sit summum sacerdotium, et caput religionis Christianæ a rege cœlorum positum, nephas est, ut rex terrenus habeat potentiam. Nanque imperii nostri sublimitatem propriis manibus spernentes ad preciosas reliquias sancti & principis Apostoli Petri deposuimus, ibique iurauimus, hæc omnia nos inuiolata custodituros, et per successores nostros Imperatores, hæc in commentariis seruāda tradidimus patri nostro sancto et uniuersali Episcopo & Papæ: & per eum, omnibus successoribus eius Episcopis domini nostri Iesu Christi, annuētes tradidimus omnia quę scripta sunt, optime custodienda.

Finis testamenti et edicti magni, ac sancti Constantini, quod exscriptum est a Nicolao Hydruntino in magno Palatio, apud Constantinopolim, ex libro, quem a principio diximus. Iussu domini Bendicti Cardinalis, qui locum tenebat Innocentii tertii Papæ Romæ. Erat enim tunc ipsę Nicolaus interpręs ipsius Cardinalis, et per eum dogmata apud græcos explicabat. Anno a mūdo condito sexies millesimo septingētesimo decimo quinto. Indictione decima, mēse decēbri.

Secundũ uero cõputũ latinorũ ab ĩcarnatione dñi, Anno millesimo, ducentesimo, ac uigesimo plus, minus. Quare ab eo tẽpore, quo decretum exscriptum est, fluxerunt anni treceñ, ac uiginti quatuor ac paulo plures. Agitur enim nunc annus Millesimus, quingentesimus uigesimus octauus cũ hæc scriberẽtur, eius qui scribebat trigesimo primo. Huius Nicolai Hydruntini habetur in bibliotheca. D. Dñici Grimani, quæ in Cœnobio canonicorum regularium Venetiis, apud ædes sancti Antonii erecta ẽ, disputatio de pcessu spũs sancti ex filio, græce et latinæ ab eo descripta, qua græci cum ipso Benedicto disseruerunt, ut ibidem meminit ipse Nicolaus. Habetur autem hoc decretum etiam in præfata bibliotheca, ad nos autem ex Apulia allatũ ẽ, ex libro uetustissimo exscriptum. Pronunciauit ergo piissimus Imperator et cõfessus ẽ, caput religionis Christianæ, per beatos Apostolos Petrũ & Paulũ Romæ a domino fuisse positũ. Ad eorũ reliquias ait se Romanæ potẽtiæ fastigiũ summisisse, quasi eorum manibus imperiũ illud pmitteret. Et in succe ssonbus. s. Petri ait se uenerari ipsum Iesũ Christũ, & sanctos Apostolos Petrũ ac Paulũ. Vidimus eũ sæpe esse cõfessum sacrosanctã sedẽ, multo præstare sedi imperii terreni, et eũ aperte distinxisse, qd inter utrũq; regnũ interesset, quorũ alterũ cæleste, alterũ terrenũ uocauit. Vidimus id officiũ pegisse, quo se subiectũ sacrosanctę religioni demõstraret.

Atq; id adeo uerũ fuit, ut oẽs Cõstantino succedẽtes imperatores, talẽ subiectionem exhibuerint. Siquidem et his diebus, & dum hæc imprimerentur Bononiæ Carolus impator ĩuictissimus, hispaniarum rex, uir optimus, atq; Christianæ concordiæ amantissimus, & quem nemo poterit unq̃ nõ dico cõmendare, sed ne admirari quidẽ, cuius sanctissimus atq; optimus animus neq; a sæuissimis hæreticis, quorũ fuit hoc tẽporc ĩnumerabilis multitudo deprauari, neq; tot uictoriis, quibus potitus est, corrumpi potuit, is inq̃ etiam dum sæuirent hæretici, dum in oẽm religionis gradũ furentes debaccharentur, eã pietatẽ, eã religionẽ atq; reuerentiã exhibuit Romano Pontifici, quã hoc decreto ait se Cõstãtinus beato Siluestro exhibuisse. Nã in præfata Vrbe, oĩ populo ĩspectãte, posteaq̃ a Põtifice Clemẽte Septimo coronã accepisset, illo ascẽdẽte equũ stratoris officiũ exhibuit, pedem sustinuit, frenũ tenuit, equũq; aliquot passus duxit. Quãta igitur ẽ Luteranorũ q̃ inusitata non dico impietas, sed barbaries potius, qui lacerare et defœdare contumeliis semper conati sunt, quod piissimi imperatores tãta pietate uenerati sunt! Vtq; ille Romanũ uenerãdo Pontificẽ, ipsum primo Iesum Christũ, nõ beatos Apostolos et cognoscebat et fatebatur se uenerari, sic istos quia blasphemant, proscindunt, calumniãtur eã sedem, in Deũ et Apostolos grauiter peccare necesse ẽ. Nõ defendo uitã moresq; cuiusq̃, q quai

les sint,uiderit ille,cuius ē hoc et alia iudicař. Nihil ad asseratione cōminiscor,q lugeo,atq; ígemisco, ꝙ hostibus,q semp nr̄is ceruicibus impēdēt,detur mordēdi atq; obloquēdi occasio. Cui displicet ꝙ nō possimus fidēter atq; alacriter eorū rn̄dere maledictis. Verū ut ipse maximo crimīe nō carerē,si crimina cuiusq̄ defenderē,sic eos in cōtrariū maxime peccare necesse ē,q̄ priuatarꝝ ꝑsonarū culpas,ī purā ac cælestē religionē cōferūt. Qui nō ꝑsonas,sed religionē,q̄ nihil tale mereř,infestāt cōtumeliis,inaudito gn̄e calūniarū obruūt,trahūt ī īuidiā totius orbis terrarū. Cōflāt illi odiū irrecōciliabile. Hoc certe inimicos rerū bonarꝝ,nō malorū hoīum eos ostēdit. Appet quoq; q̄d religiōi Christianę ꝓfuerint. Id certe,si nō aliud,docere eos poterat,tales eorꝝ conatus a diabolo fuisse,e qbus sint īfinita mala ꝑfecta,sed ad edictū Cōstantini reuertor. Hoc igit̃ ē testamētū,cuius cōmemoratione gręcorꝝ & latinorū lrę plenæ sūt. Nā et græculus is qu℮ añ citauimus, Cōstātinū ecclesię Ro.principatū dedisse cōfessus est. Huius et ī iure imparorio fit mētio. Cui subscribēs postea Iustinianus,sic ait, θεσπίζομεν κατὰ τοὺς τῶν ἁγίων ὅρους,τὸν ἁγιώτατον τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης ἐπι σκοπον πρῶτον εἶν πάντων τῶν ἱερέων. Hoc ē, præcipimus scđm sanctarū synodorū deffinitiones,Ro. Pōtificē primū esse oīum sacerdotū. Ex quo licet aīaduertere, etiam sanctas synodos hoc sanxisse et cōfirmasse. Q đ quia pr̄iarcha Cōstātinopoli seruare nolebat,

ſed ſe principē oīum aſſerebat, Phocas rogāte. s. Bonifacio, ēt idipſū cōfirmauit, apud Paulū diaconū in Phoca his uerbis. Hic rogāte Bonifacio, ſtatuit ſedē Ro. Eccleſiæ, ut caput eēt oīum eccleſiarū qa eccleſia Cōſtātinopolitana primā ſe oīum eccleſiarū ſcribebat. Hæc ille. Quāta fuit īuidiſſimorꝫ græcorꝫ ſupbia q ne hoc qdē ſolū īuideř latinis, ſed ēt terrenū īperiū qđ peſſimis barbarorꝫ largitā eē fortunā q̄rebāř, latinos, peſſimos barbaros appellātes, ſicut ſcribit Diony. Halicarnaſeus & Polybius Megalopolitanus. Nec tacēda ē eorū īprobitas, q in oībus ꝑpe Strabonis exēplaribus, locū abraſiſſe inueniunř, ubi ille de Italia ſcribēs late Romanorꝫ canit laudes. Quorū nequitiā imitatus Laurētius Valla ut hō erat īuidiſſimus, atqꝫ arrogātiſſimus, negauit Conſtantinū Eccleſiæ, qcq̄ aut honoris, aut dignitatis fuiſſe largitū. Qđ ēt appet ex qua cā feciſſet, qa. ſ. cū Romæ uerſareř, nō potuerit, q̄ peteret aſſequi ſacerdotia. Aufugiēs igiř ad regē Neapolitanū quē hoſtē ſciret pōtificis eē aduerſus eū ibi ſtilum exacuit, deqꝫ falſa donatiōe Cōſtātini ſcripſit. q̄ res multis Italorꝫ ē notiſſima. Atqꝫ hūc, et Grecos illos crediderim imitatos Luteranos, ut nō magis ſācto zelo, q̄ uera īuidia fuerīt īcitati, ut fit multis modis manifeſtum. Non quærā igitur hoc loco, an Conſtātinus a beato Silueſtro ſit baptizatus cū plæriqꝫ Cræcorum refellant eum Nicomediæ, ab Arriano Euſebio fuiſſe baptizatum, quod ſcripſit in Chronicis Hieronymus ſecutus magis quoſdam

Græcos,qui et alia pleraq; aliis scriptoribus cōtraria de Constantino ibidē retulit,præsertim Gregorio Nazanzeno qui pijssime eū cōmendauit eiusq; tempore Romanū imperiū mirabiliter creuisse cōmemorat ob eius pietatē. Et is propior illis tēporibus fuit q̄ Hieronymus. Si aūt uera sunt quæ scripsit Gregorius de eo,nō uidenť uera quę scripserit Hieronymus,ꝙ Crispū filiū crudeliter/ et Liciniū/ interfecerit,et ab Hæretico baptizatus fuerit. Nam Crispū minime intrrfecit/ Liciniū aūt ꝓfligauit ꝙ iā Christianos cępisset ꝑsequi. Testanť Socrates et Sozomenus cōtra Hieronymū, testantur synodus Nicæna in præfatione/ q̄ sanctitatē bonitatēq; Cōstātini lōgissime cōmemorat. Facile igiť potuit latere Hieronymū eū fuisse Romę baptizatū,qn̄ alia notiora eū latuerūt,imo cōtraria scripsit/ Græcos quoq; plerosq;/ sicut Eusebiū/ potuit ille latere baptismus qn̄ ne latinis ēt quibusdā fuit notus. Inuenio ēt in Historia uetustissima/ q̄ ē in bibliotheca a me sæpius cōmemorata/ mētionē de baptismo Cōstantini. Quē postea q̄ Romanos a tyranuide Maxentii liberasse scripsisset/ tandē hęc intulit. καὶ φλάβιος ὢν ὀνομασθῆ. ἐκ κακοχυμίας δέ τινος λελεπρωμένος, καὶ δεινῇ τῇ λώβῃ προσεοικὼς, νεοσφαγῶν νηπίων αἵματι λούσασθαι, τῶν ἐν τῷ καπιτωλίῳ εἰπόντων θεραπείαν, συνέθετο. ἃ καὶ πολλὰ ἀθροισθέντα οἰκτείρας ἀπέλυσεν. πρὸς δέ καὶ χρήματα πολλὰ ταῖς μητράσιν καταθέμενος. πρὸς δὲ τὸν χριστιανῶν ἱερέα σύλβεστρον, ἐξ ἐπιφανείας πέτρου καὶ παύλου τῶν ἀποσ-

στόλων, δραμὼν καὶ βαπτισθεὶς ἄνεισιν ἐκ τῆς κολυμβήθρας ὅλος ὑγιής. Hoc eſt. Ac Flauius cognominatus ē, ſed cum ex mala humorum affectione in lepram inciſ diſſet, dirumq; aſpectū præ ſe ferret conſulentibus ſacerdotibus Capitolii, ſanguine nuper cæſorum infantium, morbo ſtatuit per ablutionem ſuccurre re. Quos iā plurimos collectos, miſeratus dimiſit, inſuper donatis matribus. Poſtea ad Chriſtianum ſacerdotem Syluestrū accurrens, apparentibus illi Apoſtolis Petro et Paulo, ab eoq; baptizatus, inco lumus e lauacro aſcendit. Hæc ille. Idipſum in con feſſione ſua, quæ nuper cum operibus diui Clemē tis in Germania impreſſa eſt, fatetur ipſe Conſtan tinus, ut licet omnibus aperte cognoſcere. Vbi Im perator optimus fatetur ſe lepræ morbo detentum medicos acceſſiſſe, illos infanticidium ſuggeſſiſſe ſe facinus exhorruiſſe. Petrum ac Paulum noctu ſi bi apparuiſſe, et reliqua quæ habentur in hiſtoria ſancti Syluestri. In Germania hoc impreſſum, et to to orbi ad uidēdum expoſitum. Atq; hanc rē quia notiſſimā eruditis arbitror, altius perſcrutandā mi nime cenſeo. Eruditos autē dico, non quales Lute rani, qui cum duas Græcas uoculas tenuerint, Lau rentianum aſſumunt ſupercilium, cum nōdum in archana litterarū penetrarint, et ad ſuum arbitriū de quauis re diiudicāt. Clarū igitur eſt ipſum Cō ſtantinū Romā reliquiſſe, ut eam ſoli Chriſto atq; Apoſtolis traderet. In qua tametſi Imperatores ali

quor,post eius mortē regnarint iō/tñ factū est pp
sūmā necessitatē,cū uidelicet duo eēnt,uel tres Im
peratores/quos eadē regia Cōstātinopoli cape nō
posset. Factū etiā pp occidētaliū rerum periculū.
Orta qppe post Cōstantinū grauissima in occasu
bella,opusq; erat pñtia Impatoris. Sedes tñ præci-
pua fuit Cōstātinopoli,eadē ē cā q Romanus Pō
tifex,tot puincias nō retinuerit, quas Cōstātinus
cōcessisset,q renuerint sancti illi Pōtifices eā admi
nistrationē,et quia nō ita cōcessisset Cōstantinus/
ut ab eis tāq̄ regibus administrarēt,sed ut eēt eorū
in his locis sūma autoritas,ut oēs illis nationes uti
patribus obsequerēt,qđ apparet in his qui post Cō
stātinū fuere,Pōtificibus/quorū multo maior fuit
autoritas ac potestas et ueneratio/q̄ sit hac tēpesta-
te, possemq; ab illo tpe/per oēs ætates descēdere/et
summā atq; excelsam ipsorū Pontificū cum sūma
sanctitate cōiunctā dignitatē ostēdere. Verū sunt
adeo nota,ut neminē esse putē q̄ nesciat. In sanctis
aūt oībus synodis,q̄ post Nicęnā celebratę sunt ap
paruit principatus semp Romanæ sedis/quas cum
describūt Gręci oēs scriptores,imo ipsęmet se syno
di,docēt sub quo Impatore/et quo Pōtifice Ro.fa
ctæ sint. Nam de prima sic scribunt. ἡ πρώτη ἁγία καὶ
οἰκουμενικὴ σύνοδος γέγονεν ἐπὶ τοῦ ἐν ἁγίοις βασιλέως κωνσταν
τίνου τοῦ μεγάλου καὶ σιλβέστρου πάπα ῥώμης. Hoc est prima
sancta & uniuersalis synodus fuit sub sancto Impe
ratore Constantino magno & Syluestro Papa Ro

mæ. Quo loco fallit historia tripartita, q̃ sub Iulio q succesſerit Siluestro, hãc synodũ docet eẽ celebratã. Ex eoq; error ẽ manifestus, q̄ scribat nõ potuisse Ro. Põtificẽ synodo adesse præ senectute, et tñ monstrat eũ, post synodũ, ultra. xv. annos uixisse. Quare & hac rõne & oĩum scriptorũ autoritate dignus ibi scriptor repræhẽsione ẽ. De secũda quoq; synodo ĩ hũc modũ scribitur. ἡ δευτέρα ἁγία, καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος γέγονεν ἐν κωνσταντίνου πόλει ἐπὶ θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ Δαμάσου πάπα ῥώμης. Hoc ẽ, Scd̃a sancta et uniuersalis synodus, celebrata ẽ Cõstãtinopoli, sub Theodosio maiore Imparatore: & Damaso Papa romę. De tertia simili mõ. ἡ τρίτη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος γέγονεν ἐν ἐφέσῳ τὸ πρότερον, ἐπὶ θεοδοσίου τοῦ μικροῦ βασιλέως, καὶ κελεστίνου πάπα ῥώμης. i. Tertia sancta et uniuersalis synodus fuit ephesina prima, sub Theodosio iuniore imparatore & Celestino papa Romæ. Et de q̃rta. ἡ τετάρτη σύνοδος οἰκουμενικὴ γέγονεν ἐν χαλκιδόνι ἐπὶ Μαρκιανοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως, καὶ λέοντος πάπα ῥώμης. Hoc e. q̃rta uniuersalis synodus facta ẽ Chalcidõe, sub Marciano piissimo imparatore, & Leone Papa Romę. Sic de Quĩta ἡ πέμπτη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος γέγονεν ἐν κωνσταντίνου πόλει, ἐπὶ ἰουστινιανοῦ τοῦ πέμπτου βασιλέως καὶ βιγιλίου πάπα ῥώμης. i. Quinta uniuersalis synodus facta ẽ Cõstantinopoli, sub Iustiniano. V. Imparatore, & Vigilio papa Romę. De sexta, eadẽ rõe, ἡ ἕκτη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος γέγονεν ἐν κωνσταντίνου πόλει, ἐπὶ κωνσταντίνου τοῦ πατρὸς μὲν ἰουστινιανοῦ, ἀπογόνου δὲ ἡρακλείου, καὶ ἐπὶ ἀγάθωνος τοῦ πάπα ῥώμης. Hoc ẽ Sexta sãcta et uniuersalis synodus

celebrata est Constantinopoli sub Cõstantino patre Iustiniani, nepote uero Heracli et sub Agathone Papa Romę. Animaduerte uero, ꝙ q̃q̃ hæc præcesserit antecedentẽ, propter summam tamen illius dignitatẽ illa præfertur huic, licet fuerit posterior. Septima quoque scribitur, ἡ ἑβδόμη ἁγία σύνοδος καὶ αὕτη οἰκουμενικὴ γέγονεν ἐν νικαίᾳ τὸ δεύτερον, ἐπὶ κωνσταντίνου βασιλέως, καὶ εἰρήνης τοῦ αὐτοῦ μητρὸς, καὶ ἀδριανοῦ πάπα ῥώμης. Hoc est septima sancta synodus, & ipsa uniuersalis celebrata est Niceæ, secundo sub Constantino Imperatore et Irene matre, et Adriano Papa Romæ. Hæc non tam ut hunc locum adiuuaremus, protulimus, q̃ ut rem gratam studiosis faceremus. Vltimo loco ponam decretum Concilii Florentini, in quo Gręci et Armeni principatum Romanæ sedis clarissime confessi sunt, quod Concilium Arabice Græce et Latinæ scriptum est, ut ipsi exemplaria propris oculis uidimus. Gręci ergo una cum Imperatore et Armeni ueterum sanctorũ dicta, et synodorum atq; Imperatorum edicta sequentes, sic dixerunt. Diffinimus sanctam Apostolicam sedem, et Romanum Põtificem successorem esse beati Petri principis Apostolorum, et uerum uicarium Iesu Christi, totiusq; ecclesiæ caput, et omniũ Christianorum patrem et doctorem existere. Et ipsi in beato Petro, pascendi, regendi, et gubernandi uniuersalẽ ecclesiam a Domino Iesu Christo plenã potestatẽ traditam eẽ, queadmodum et in conciliis uniuer-

salibus

salibus et sacris canonibus cõtinetur. Sic illi. Audistis ergo ut confirmant, hoc ante per concilia, et canones, fuisse decretũ! Atq; hi sunt canones, qui supradicta iura Cõstantini, aliorumq; imperatorum continebant. Vt nihil ibi possit esse suspectum, atq; apocryphum, ut ad sua forte præsidia recurrentes, mentirentur Luterani. Demum traditã esse a domino beato Petro, potestatẽ ut posset ligare & soluere eamq; facultatẽ suis successoribus relinquere, sic ex Clemente cognoscite, qui ad Iacobum frattem Domini, de obitu beati Petri, et de his quæ ante obitũ dixisset, scribẽs, sic prima suarum Epistolarum ait. Clementem hunc Episcopum uobis ordino, ipsiq; trado, a domino mihi datam potestatẽ ligãdi et soluẽdi, ut de oĩbus q̃ decreuerit in terris, hoc decretũ sit et i cęlis, ligabit.n.q̃d oportet ligari, et soluet q̃d expedit solui. Ex quibus apparet, q̃uo illud Euangelii sit intelligendum. Quodcunq; ligaueris &c. q̃d extorquent & peruertũt Luterani, et qui eorum placita sequuntur, ut auferãt oĩo Romano Põtifici ligãdi, ac soluẽdi p̃tãtẽ. Ecce uidimus, ipsi Apostoli, q̃uo eũ locũ intelligerẽt, ut qui prius a Dño edocti atq; instructi fuissent. Veritas igit̃ nemini nisi p̃tinacissimis, obscura est. Erit aũt et his nota, sed illi qui gloriã ac nomen rerũ nup ab se repertarũ se adeptos arbitrãt̃, ñ recãtabũt ĩpietatẽ, ne pristinũ decus amittãt, ut pluris nomẽ, q̃ ueritatẽ fecisse noscãtur.

SECVNDI LIB. FINIS.

LIBER TERTIVS, ADVERSVS LVTERANOS, QVOD CHRISTIANA RELIGIO, NON SIT SVPERSTITIO.

Voniam uero Luterani, et hi quibus eorum placita placuerunt, quorum est ingens numerus, eam in omnium pectore opinionem suscitarunt, pietatē Christianam maximis infectam esse superstitionibus, totoq; tempore in ea confessione persistūt, semper ingerunt auribus omnium mortalium, non religionem nos priuatim ac publicæ, sed superstitionē habere præ manibus, Et quod crudelius est, nō iudæis modo nos æquales sæpenumero faciunt, sed multo etiam miseriores, ac superstitiosiores, dicendum aliquid est contra inauditam hanc crudelitatem, quæ lacerat, ac dedecorat tam fœde populum christianū. Neq; religionē solam infamat ac dehonestat, sed etiam eos qui religionem, qua nihil nobis melius præstare potuissent, condiderūt. Primū ipsum eius parentem Deum, tum reliquos omnes, sanctissimos ac doctissimos uiros, quorum genus e cœlo fuisse dixerim. Atq; hæc quidem sæua proclamatio, barbaricaq; assertio, quantam omnium corruptelarum luem ueluti scelerum rapidissimus torrens secum in hunc mundum attulerit, q̄ mores

totius Christiani populi corruperit; in quam omnium pessimarum opinionum uoraginem totum genus humanum coniecerit, nulla ratione explicari potest. Quem enim utriusq; sexus pessima lues non corripuit? Cui non mentem funditus euertit? Nulla fuit unq̃ diabolo tam opportuna, tam ualida uirtutum oppugnatio. Nec ullam tam diuitem, tam uariam et copiosam e bellis suis reportauit uictoriam, nec beatiorem duxit unq̃ deuicta pietate triumphum. Hæc deniq; hæc fuit digna suis fraudibus molitio, Nunquã se in facinoribus suis gessit præclarius. Nihil elaborauit unq̃ in quo tot p com pita tartarea, deuictaq; gentiũ suspenderit exuuias. Oppressa enim ibi est pietas, ubi contra superstitionem stari uidebatur. Ibi corruit religio, ubi defendi et propugnari credebatur. Victoria penes impietatem restitit, quam Luterani contra superstitionẽ cõgredientes, religioni fuerant polliciti. Atq; id uitione et errore ipsorum acciderit, an cõsulto et præmeditato id et quasi ex coniuratione gesserint, nõ facile est dictu. Etenim tam fœdum ac terrum rerũ exitum eos expetiuisse, non est fere probabile, qui nullam illis utilitatem, sed calamitatem uniuersis attulerit. Rursum cum eos in media strage, in ipso sanguine exultare uideamus, et si quæ restiterunt reliquiæ pietatis, etiamnum eas insequi, uidentur sine dubio, et huius mali prius cupiditate exarsisse, et non alium exitum, a principio sibi animo

præfixiſſe. Quæ ſi uera ſunt, auſim eos cum perditiſſimis eorum tartareis ducibus conferre, cũ furiis, cũ peſſima quaq; generis humani Tiſiphone, quã ad hanc coniurationem inuocaſſe uidentur, et ſanguinem trucidatæ pietatis illi deuouiſſe. Atque hoc inuenti ſunt omnibus hęreticis deteriores, quo induti pietatis habitũ, ſeſe in caſtra religionis intulerunt, et ut erant proditores, ingentem ibi ſtragem ediderunt, dum aliud ſentire uiderentur, q̃ qđ præ ſe ferent. Notumq; eſt, q̃ magis ſint hoſtes occulti, ac manifeſti formidandi, qui ſub amicitiæ prætextu, acerbiſſimas inimicitias exercent. Eos igitur tanto eſt christiana religio peſtilentiores experta, quanto minus illi inſidiari uidebantur. Atq; hoc quidẽ ut dixi potuit fortaſſe eorum errore accidiſſe, ut dũ emendare uellent religionem, impietatem ingeſſerint. Sed ſi ad hoc munus ſuſcipiendum, non a ſeipſis incitati, ſed a ſpiritu ſancto uocati acceſſiſſent, alium profecto exitum eorum conatus habuiſſent, Verum cum gloriæ et famæ ſpe, tũ aliis quibuſdã animi peſſimis motibus, inhumanũ et ut uerius dixerim diabolicum officium ſuſceperunt, ut in ipſo opere appareret, a quo miſſi fuiſſent. Nam et charitatis quæ omnium honeſte ſuſceptarum actionum perpetua eſt comes, nullũ in eorum dictis et factis uiſum eſt ueſtigium, ſed quæ illi cõtraria eſt potius crudelitas et inhumanitas, totius tragœdiæ habenas moderata eſt. Quid enim eſt ab illis dictũ, qđ

non esset tumoris, fastus atque arrogantiæ plenum, quæ nullũ habent cũ charitate cõmerciũ? Quid uero ab his expectare poteras, quos crudelitas atque arrogantia, ueluti transuersos ad scribendũ rapiebat? Nonne ipsa uerba testantur, ipse sonus, ipsa tota loquendi series, quę pectora loquentiũ fuerint? Quis spũs mentẽ impleuerit? Diuinus spũs benignus ẽ, humanus est, non extollitur neque extollit, Nõ inflatur, neque permittit inflari quos cõplexus fuerit. Tollit arrogantiam, tollit superbiam, ostentationem, feritatem, oẽsque id genus sordes extra mentẽ extermi nat, sicut sole tenebræ repente fugantur, sic incontrarium peruersus spũs, primum humanitatẽ atque suauitatem adimit animo, ingerit superbiam, Barbariem inducit, inducit aliorum cõtemptũ. Serit appetitum nocendi, odium et execrationem aliorum. Nulla denique est pestis, quã non breui ad animũ accumulet. Ac sic affectę mẽtes et in agendo et loquẽdo manifestius ostenduntur. Neque uero factum est unquam, ut quæ diuinus spiritus tentasset efficere, non felicem semper euentum sortita fuerint. Quæ autem stragem aliquam animorum siue corporum attulerunt, diabolicam sine dubio fraudem indicarunt. Vtrũque in hoc Luterano conflictu conspectum est. Quære enim quid emolumenti Christianis attulerit hæc hæresis. si corpori, inuenies per eam infinitas esse cædes perpetratas. Si animo, nulla fuit crudelior pestis unquam, quę magis sensum

abefactarit humanũ. Detrimẽtũq; fuit in artificio, quia eiecta et propulsata ẽ pietas, ubi eã purgare superstitionibus promiserant. Imbutiq; sunt oẽs mortales pessimis opinionibus, ut siquid agãt piũ, mox occurrat superstitionis suspitio. Quis igitur dignis ac ueris lachrymis tantã calamitatem deplorauerit, qua oẽ pene christianũ genus ẽ attactũ? Hoc nouũ certe fuit genus hæreseos, quæ nihil cõtra uel diuinitatẽ trium personarũ in uniuersum, uel aliq̃ triũ personarum moliri uisa est, quod aliæ fecerunt hæreses, ideoq; magis manifestæ, et labẽ suã minus cælantes. Hæc aũt tantum abest, ut Deo aduersari uideretur, ut restituere potius eius syncerũ et rectum cultum crederetur. Eoq; habuit multo plures, qui eius fidẽ sequerẽtur. Qui quidem primum, illa probabili specie allecti, totos se illius fidei cõmẽdarũt. Moxq; in fidem recepti et ad imitationem admissi ibi totius impietatis mysterium imbiberunt. Primũ autem ut intelligerent in religione christiana nihil esse non superstitiosum. Inesse aris et focis, inesse tẽplis, ieiuniis, orationibus, castitati, superstitionem, quæ nihil ad uerum Dei cultum attineãt, sed animum potius anxium, ac sollicitũ iugiter teneãt, quale sit superstitionis. Neq; Deos hisce rebus uehementer delectari, neque illum talia genus humanum unq̃ docuisse, uel præcepisse, sed ineptos quosdã, atraq; bile laborantes homines, aut etiam solos Pontifices inuenisse. Hæc cum audirent sapientes,

non sunt repente incitati; sed tempus et inducias consulendi de tota re postulauerunt, considerandumq; sibi diligentius dixerunt. Vulgares autem et quibus graue religionis iugum iamdudum eēt, ingenti plausu, quæ dicerentur, exceperunt, quippe qui se misera quadam seruitute liberandos credebant, et in Christi libertatem esse uindicādos. Christi enim cultum, iam cum suis præceptoribus sentiētes, esse dicebant non carnibus: nō uesci, non quotidie confiteri, non adire templa, non coram imaginibus orationes fundere, sed aliam quandam religionem, quę ab illis suis sacerdotibus, nup esset in hūc modum cœlitus delata, quæ animum cum Deo et proximo coniunctū semp teneret. Hæc quidē erat nouæ illius religionis promissio atq; ostentatio, cū pristinæ illius, et quam oēs populi christiani a Deo et sapientissimis totiusq; orbis præceptoribus traditam haberent, detrimēto atq; ruina. Et rationes quidem uidistis q̄ essent probabiles, q̄ prurientibus auribus accōmodatæ. Dicendum igitur aliquid contra fallacissimam hanc gentem, demonstrandumq; quo pacto, animo dū libertatē a superstitione promiserint, eū in miserā impietatis seruitutē coniecerint. Num hæc quā uniuersæ christianorum genus a principio habuit religio, sit superstitio? Num possit esse alia recta colendi numinis ratio? Num populi potuerint ad cultum Dei, aliis rationibus adduci? Ac de his quidē breuiter differemus. Neq;

enim ex ꝓfesso id agimus hoc loco, hæresis q̄ope quæ tã uasta sit, nõ potest facile, et sine longa dispu tatione refelli, sed eius nos tantũ ĩprobitatẽ detegemus, et fraudes quasdã diabolicas in lucem extra hemus. Primũq; de religione aliq̃d dicẽdũ, ut ostẽ damus hanc, et uetustissimos p̃res nr̃os habuisse, et nos paucissimis exceptis nõ aliud exercere ĩ religione, q̃ quod illi tradidissent. Dico primum in sensu humano positã esse rõnẽ quandã, qua ad cultũ Dei quisq; pro sua sapiẽtia excitetur, Hincq; illam sapientissimorũ uirorũ uocẽ esse ꝓfectã. Nullã esse tam ferã gentẽ, tã cultus humani et rõnis expertẽ, quæ nõ alicuius Dei numẽ uenereẽ, ac suppliciter colat. Est.n. animi et rõnis id propriũ, ut sensus in eo prope nullus futurus sit, in quo nullus sit ad uenerandũ Deũ instinctus. Positũ itaq; sit in hoĩe interiore, quẽ rõnem siue animũ uocamus, ipsam suis artibus fabricasse náturã uim quandam atq; impulsum, ut sponte nr̃a ad amorẽ numinis, quæ ueneratio et cultus dicitur, ĩcitemur. Is impulsus unde nascatur etiã scitu esset dignissimũ, sed q̃a partim nõ est huius loci ea explicatio, partim quia copiose super eo, in libris de pietate disputauimus, mittemus hæc in præsens tempus. Neq; enim magnarũ disputationum fundamenta iacimus, partim q̃ id uberrime tractatur in sanctis litteris, ut nihil aliud prope continere uideantur. Viget igitur ea uis in sensu cogitãt oẽs gentes esse aliquod multo hoĩem præ

cellens, cui parere debeat, ac subiici homo. Hæc ratio latere in animo semper nõ poterat, sed lucem et aspectũ appetebat. Tum et illi qui sibi colendũ esse Deũ sentiebant, putarunt non ea solũ cogitatione et intelligentia, ipsum cultũ contineri, sed alio quodã effectu, qui ab illa cogitatione et intelligẽtia proficisceret. Reperta igitur sunt templa et aræ, Reperta sacrificia, repertæ cerimoniæ, quæ oẽm eũ cultũ complecterentur, qui sensu prius fuisset cõceptus. Vtq; oratio quæ profertur ore, nõ differt ab ea, quę corde cõcipitur, tantũ loco discrepans, sic et is interior cultus et exterior, idẽ necessario sunt. Atq; hic misertime et se et alios, fefellisse Luteranos certissimũ ẽ, qui reiecerunt et dãnarunt exteriorem hunc cultũ, quem qui tollit, interiorẽ quoq; illũ tollat necesse est, si nõ sapientibus, ipsi certe multitudini, q̃ leuem interioris illius tenet rõnẽ. ideo extrinsecus opus est eã excitare ad illã interiorem ĩtelligentiã. Atq; fuit hæc rõ, cur tãtã in religione stragem Luterani fecerint. Nã cũ et uulgares et sapientes in colendo Deo pares esse uoluerint, Sapientes enim animo et sensu tantũ, Deum adorare recte possunt, ad hanc legem etiã imperitos trahentes illi, asseuerantesq; exteriorem hunc esse superstitionem, utranq; pietatem pariter sustulerunt. Exuti igiẽ omni pietate, meræ feræ relicti sunt. Cumq; pietas oẽm ex aĩo propellat ĩmanitatem, omnemq; truculentiã, ac q̃cquid ibi ferinũ inuenerit repente abigat, atq; exteri

minet, hi qui omnem religionem amiſſerũt, nõ mi-rum, ſi nõ homines, ſed furiæ diabolicæ, et ſpiritus e tartaro progreſſi uideantur. Aufer enim homini religionẽ, ſuã etiam illi naturã abſtuliſti, ut cũ feris facile tum poſſit cõparari. Hęc igitur fuit fraus illa Diaboli peſtilentiſſima, quã per Luteranos intulit in mundum. Sublatis enim aris ac templis, ſublatis ſanctis Dei, et ſanctorũ imaginibus, quæ memora-bilia ipſorũ diuorũ quaſi facta narrarent, ſublatis ẽt cerimoniis, quibus Dei exterior ueneratio exprimi tur, etiam ille bonus animi ſenſus eſt extinctus. Nõ, ne uero ſapientes religionẽ exteriorẽ, apud quaſcũ que gentes reperiſſe credimus? Vt enim eloquẽtiæ et ſocietatis humanæ congregandæ autores, ſapiẽ-tes fuiſſe uolunt, ſic religionẽ, ſapiẽtiſſimos quoſq;, quæ præſtat eloquentię rebuſq; oĩbus humanis, ex cogitaſſe neceſſe eſt. ductã tñ ab interiore, quæ illo rum animis cõcepta fuiſſet religio, ut igitur illi pie-tatẽ, quo meliores ac mitiores efficerent hoĩes repe-rerunt, ſic truculentiores effectos eos neceſſe eſt, qui bus Luterani pietatem adimerunt. quod certe etiã apertiſſimũ eſt. Sed ad aras, templa, cerimoniaſq; re uertor. Quis ergo nõ percipit, oẽm exterius apparẽ tem religionẽ, eſſe rem præclariſſimam, atq; huma-no generi utiliſſimam? Tres aũt cauſæ ſunt, quibus ad eã laudandã, approbandãq; moueamur. Primũ ꝙ oĩs exterior religio exprimit, ac repñtat eam, q̃ in aĩo exiſtit pietatẽ, atq; uti eã ſctiſſimã mentẽ prędi-

camus,q̃ notionẽ ac iugem meditationẽ diuinita- tis secũ haber,ut ei quasi semp sacrificet, sic eãdem laudem et cõmendationẽ debet promereri, q Deũ exterius semp uenerat̃. Deinde ꝙ sit a sapientibus repta,ut animi atq; intellectus religionẽ docuerit q dẽ natura et inuexerit,hanc uero q̃ cernit̃, illi in me diũ extulerint,qui capacius q̃ reliqui edocti prius á natura,quiq; cæteris essent sapiẽtiores, populos ad rem æquissimã iducere optauerint. Postremo ꝙ ad utilitatem generis hũani sit cõdita, atq; ita cũ tres honestissimæ causę cõdiderint religionem,q eã tol lunt a tribus in cõtrariũ pessimis causis ĩstigari ne- cesse est. Primo carent ĩteriore pietate:tũ nulla sunt prædiri sapĩa:postremo nõ mõ nõ utiles,sed exitia les potius humano generi eẽ cõcupiscũt. Hic illi oc current fortasse,et se non religionẽ, sed supstitionẽ dãnasse dicent. Veꝝ hic nõ mõ mẽdaces,sed ẽt fal- lacissimi depræhendunt̃. Mendaces qdẽ ꝙ scelera- tissime mentiunt̃,dũ id dicũt esse supstitionem qđ sit religio,ut paulopost ꝓbabimus. Fallaces aũt ꝙ genus hũanũ deprauatis noĩbus fallere studuerũt. Perinde siqs uolẽs alios auertere a capescẽda sapĩa, eã stultitiã eẽ diceret. Sed hęc ut dixi multo clarius paulopost oñdẽt̃. Declaratũ ẽ igit̃ ordinẽ fuisse na turę,ut religio prius aĩo ac ĩõe cõcipet̃,postea sapiẽ tissimi qq; et utilitatis hũanæ studiosissimi,eã foris exprimerent, ut magis ad tã sacrũ rõnalẽq; affectũ oẽs a iarent,ac inter nos et Luteranos de priore illa

religione fortasse nulla est controuersia. Dicēt.n.et ipsi quod et nos ante statuimus,animi religionē eē uenerationē Dei,eē animi motū, sese ad cultū Dei sui excitantis. In secūda uero statuenda, necessario discordia est. Nā illi aut nullū esse uolūt exteriorē, ac secundā religionē:aut aliā,q̄ nunc exercēt populi christiani,Appellāt.n.eā supstitionē. Itaq; utrūq; cōprobemus,necessario.s. quendā esse exteriorem Dei cultū,et hunc aliū esse nō potuisse,q̄ eum, quē nunc tenent christiani,ut si esset alius,eēt potius superstitio. Ac de prima quidē rōe,quoniā satis multa disseruimus,nō multa uerba faciemus. Diximus igit̄ rōnis humanæ atq; naturæ fuisse,ut Deū uenerationē dignū agnoscerēt ét barbaræ et imanes nationes. Hæc agnitio nō æqualis est in oībus, sed lōge ea q̄ in aīs sapientū continetur, præstat ei quā tenent uulgares ea de re. Vt n.iuste recteq; uiuendū, nō æque uidet̄ oībus decorū ac magnificū,et tn̄ ad id et nostræ naturæ principiis et iure societatis humanæ prouocamur,sic numen esse colendum non tam cognoscitur ab oībus. Ipsa quoq; cognitio tametsi cūctis inesset,multo tn̄ diuinior atq; maior ea est,q̄ sapiētis aīo cōtinet̄. Appello sapiētes hic, quales in oī natione reperias,nōnullos.s.qui cum multitudine non sentiant,sed priuatū uitæ genus, priuatas opiniones sequantur. Horum est ante omnes sensus diuina cognitiōe et ueneratiōe plenus. Quoniāq; intelligūt nullā eē in humanis tam iustā rem

tanq̃ hominibus utilem, q̃ ut omnium mẽtes sum-
ma colendi Dei cognitione imbuantur, Hoc enim
esse omnium bonorum principium, fontemq; iusti-
tiæ, concordiæ et societatis humanæ principiũ, eo
inducti sunt, ut quantas possent rationes excogita-
rent, quibus populos ad tantam æquitatẽ allicerẽt.
Consilium igitur Dei, sapientissimorumq; omniũ
fuit, ut magna Dei colendi cupiditate mortales in-
cenderentur propter iustitiam atq; utilitatem. Non
solum uidelicet quia foret id iustissimum, uerũ etiã
utilissimum. Quoniamq; populos, in errores pro-
pensos animaduerterant, et his quæ ad corpus atti-
nerent, maximis et perpetuis curis insistere, & ad id
non tam necessitate, q̃ praua quadam et stolida cu-
piditate compelli, ut nihil in terris aliud prope mo-
lirentur, q̃ uti formicæ, diuitiis et cõmodis huius ui
tæ accumulandis incumberent, et ob id auerti unũ
quẽq; ab optimis rerum maiorum studiis, animad-
uerterent, operam dederunt, ne uulgus dum corpo
ris utilitates quæreret, in naturam beluinam dege-
neraret, et ne ipsa quidem bona corporis inueniret,
quia ubi nõ est Dei ueneratio neq; concordia, neq;
charitas et iustitia esse potest. Fugata uero iustitia,
nulla erit aut solida, aut diuturna inter homines læ
titia: sed luctibus et cædibus perpetuis conficiẽtur.
Viderũt igiẽ sapientissimi illi uiri, imo ipse Deus,
ut nisi populi aliqua numinis uenerandi opinione
imbuerẽtur, fore ut homine nulla belua esset crude

liorer immanior. Ad id uero illos excitare, magna quoque occurrebat difficultas. Quippe qui ut dixi tantũ, ad huius uitæ cõmoda uidentur procliues. Resistendũ tñ huic prauitati pro uiribus, duxerunt. Reptaq; sunt ab illis, ea quæ disceret populus esse grata Deo, et quibus qualiacũq; essent, numini deum eis tentur sacrificia, præcationes, hymni, ritus quidam, adire tẽpla, quæ Dei domus credebantur. Atq; eo sunt pietatis officiũ uulgares exprimebant, qui nihil sciret aliud esse Deo carũ. Dicoq; duplex esse sacrificiũ, duplicẽ pietatem, excellam quãdã, al terã humilẽ. Prioreq; in castissimis de Deo, deq; rebus hũanis opinionibus cõsistere, cogitare de Deo quæ dignissima Deo sint. Et ẽ purissimis animi cogitationibus habere cõceptũ. Nihil indignũ de eo sentire. Suum spũ m illius spũi subdere. Se plẽ eius agnoscere. Atq; hæc est eximia et præstãtissima pietas, quã ppriẽ sapienti tribuemus. Oũdj quẽ dicerẽ eũ sapiẽtẽ, ne nõie decipiamur. Altera pietas humilior est, ac depressior, posita in cerimoniis et ritibus quibusdã, qui tantũ Deo grati sunt, quãta simplicitate et pietate peraguntr. Tãtũq; sufficiet plebeio et uulgari, humilis ista pietas, quantũ sapiẽti excelsa illa ac grauissima ueneratio. Illud quoq; est uero uerius, fieri nõ posse, ut utraq; pietas, utriq; generi cõueniat. Vt.n. nõ oẽs sapientissimi, sic nõ oẽs ad excelsam illã pietatẽ: possunt aspirare attamẽ et humiliores placẽt Deo, capillus capræ, et calix aquæ fri-

gidæ fuit gratus Deo ꝓp offerẽtis charitatẽ ac pie
tatẽ. Qui ergo humilẽ hũc cultũ sustulerit, impru
dentissimus sit necesse ẽ. Qui uocet ẽt ipsum super
stitionẽ. Nã et minima sunt grata Deo, ẽt q̃ morta
les putent abiectissima, ꝓp offerentiũ pietatẽ. Quo
niãq; uulgares ad maiorẽ illã religionem attingere
nõ ꝑnt, exuent oĩ pietate, siq̃s et hãc illis accõmo
datam abstulerit. Quod a Luteranis est euidentissi
me perpetratũ. Quanq̃ illi nõ solũ leuẽ istũ et hu
milem cultũ sustulerunt, sed illũ ẽt diuiniorẽ. Ea si
quidẽ penitus intercipere laborarunt, quæ tum ad
eximiã inducerent pietatẽ, tũ eius quandã spẽm re
præsentarẽt, ut id uiderẽt et amaretur ab oibus, q̃d
paucissimorũ erat ante mente cõpræhẽsum, ibiq; de
litescebar. Quoniãq; de duplici cultu ꝑmiscue hęc
pauca diximus, de secũdo aliquanto plura differa
mus, tunc uidebimus et interiorem et exteriorẽ reli
gionẽ Christianorũ esse sanctissimã ac diuinissimã,
ac maxime cœlestẽ. Vt ille sit ꝑditissimus, q̃ ipsam
appellet superstitionẽ nõ minus, ac si diuos, dæmo
nas diceret, agnoscemusq; tã illis ipsis qui mẽtiunt
exitialẽ calũniã, q̃ his q eos audiunt. Nã cũ plures
fuerint olim religiões, aliæ q̃dẽ despicatissimę atq;
abiectissimę, una uero fuit dignissima religio chri
stiana, q̃ dicta ẽ ab illã ueteri melioreq; oibus q̃ tũc
inueniret religione. Quo aũt præstat hæc reliq9
omnibus illud uidelicet est, q; talem esse exteriorẽ
religionem necesse est, qualis sit concepta de numi

ne opinio. Vt qui propius uel meditãdo uel munere Dei, ad eius cognitionẽ accesserit, is perfectiorẽ, honestioremq; religionem sit conditurus. Atqui gentes nihil de natura diuina habebãt cognitum, præter id quod a natura ipsa didicissent. Eaq; ratio fecit, ut ineptissima eorũ esset religio, ut saltu, et agitatione corporis, ludis, & armis et pompis, ac cædibus interdum, ac uictimis humanis Deum delectari putarent, atq; ex his eorũ constaret religio. Quia igitur error in mente et falsa in animo concepta fuerat religio, errabatur etiam in exteriore cultu. Poterant uero alia de Deo didicisse, sicut et eorũ pleriq; didicerunt: sed neq; naturam secuti, perfecte edocti fuissent. Ratio igitur ꝙ omnium præcipua et præstantissima sit christiana religio, ea est, ꝙ tum a Deo est condita et reperta, tum ab his qui Deum audierunt, & eius uocem ac præcepta coram perceperũt. Ex quibus castissimam, ac sanctissimam religionẽ condiderunt. Quæ non sit aliud, q̃ illius diuinę cognitionis et amicitiæ, quam illi cum Deo habuere, species repræsentata, et ideo necessaria, quæ nos ad eam inducat amicitiam, atq; cõiunctionem felicissimam. Dicamus igitur, religionem scientiam esse colendi Dei. Ius et formam et rationem, qua purissimus, ac perfectissimus Dei cultus continetur, ut in eum locum ac statum adducamur, ubi fuissent illi qui eam repererunt. Huius ergo diuinæ, ac sapientissimæ religionis maiestatem, et incredibilem infi-

nitamq; utilitatem tres potissimum rationes ostendunt, Inuenta est enim a Deo, absoluta ac perfecta a diuinis ac sapiẽtissimis hominibus, grauissimisq; consiliis roborata. Deinde q utilitatem incredibilem afferre cernitur his, qui eam sequuntur. Efficit enim eos iustos, castos, modestos, pios, nullaq; ẽ maior utilitas ea, quæ de uirtutibus nascitur. Atq; hęc quidẽ quę dixi, adeo certa sunt, ut si quis ea neget, impudentissimus omnino sit. atq; hoc est q Luterani, dum tollunt religionem, tollũt omnem uirtutẽ, et in feras, et quidem immanissimas, homines transformant. Dico igitur religionem christianam non tam interiorem illam q̃ exteriorem, et eam quæ ritibus, ac cerimoniis continetur, esse diuinissimã, pulcherrimam, grauitate, honestateq; plenã, quę homines nisi corruptissimi sint, facile molliat, et ad meliora transformet. Nihilq; in ea esse, nullum institutũ, nullam partem, quæ non sit admirabilis, et eorũ sanctissimam, cælestemq; sapientiam attestetur, qui eã repererunt. Dicoq; hanc fuisse causam ut illi tam diuina instituta reperirent, q essent spiritu diuino plęni. Neq; aliud esse hanc religionem, q̃ mentium illarum sapientissimarũ expressionẽ. Dico quoq; nullum esse ex his institutis, quod non possit sua bonitate unũquẽq; allicere ad pietatem, modo aliud in causa non sit. Neq; aliam esse posse rationẽ, qua ducamur ad pietatem. Itaq; quoniã hæc de christiana religione dicimus nõ illa interiore sed exteriore, et

ea quæ ab omnibus *conspicitur*, quæ oculis patet intueutium *populos*, *quæ ritibus et cerimoniis continetur*, *appellandæ sunt* suo nomine singulę illius *partes*, *ut facilius* quod dicimus itelligaẽ. Vbi *igitur religio* Romanorum ludos exercebat, ignẽ in *custodiã* urbis asseruebat, põpas peragebat, sumptuosa *sacrificia* offerebat, saliebat atque alia id genus fieri poscebat, in hac uera generis humani religione, longe alia fiunt. Primoq; eam duobus sanctissimis membris cõstare assero, pietate erga Deũ, charitate siue iustitia erga homines. Cætera quę in ea exerceãtur, horũ ad alterũ semper spectare, Omnemq; eius ritum, omnem cerimoniã, aut Dei uenerationẽ exprimere, aut ad salutẽ et charitatem ergã alios pertinere. Ergo et numerosissima tẽpla, et aræ copiosæ erectæ sunt, quas hõmines adeuntes, Deũ suum uenerarentur. Ibiq; ritus sanctissimos honestissimosq; intuẽtes, intus ad maiorẽ pietatẽ cõmouerentur. Hymni aũt qui Deo canunẽ, partim precationes sunt quædam, partim præcepta, partim totius christianæ religionis cõfessio, quæ Deũ oĩum fuisse rerum repertorẽ prædicat. Eius inauditã maiestatem, infinitã potentiam, misericordiã et clemẽtiam incredibilẽ, bonitatem inextimabilem, charitatem erga genus humanũ manantẽ ex eius bonitate, sine fine prædicat et cõfitetur. Et id quanq̃ a solis sacerdotibus fiat, fit tamen in confessionẽ totius christiani populi, totiusue Ecclesię. Eaq; re nulla iu

ſtior,nullum tam efficax ſacrificium. Habemus.n. gratias de inumerabilibus ab eo acceptis beneficiis, eorumq; nos eſſe memores oſtendimus. Atq; hoc quidē ſanctis hymnis efficit. Quid uero de ſacra miſſa dixerim,cuius tot ſunt ſacramenta,quot uerba,quot ritus?qua tota ſeruatoris noſtri paſſio continetur,ac repræſentatur? Vbi diuinum ſacrificium perficitur,pro ſalute totius chriſtiani populi hoſtia imolatur? De qua re non multa hoc loco uerba facio,q̃ non meū eſt inſtitutū,et a plurimis eſt de eo diſputatū. Imagines aūt per tēpla depinguntur,nō ut errantē uetuſtatē ſequamur, quę portenta et beſtias et turpitudines,fœdiſſimaſq; fabulas, tetraſq; Tragœdias oculis ſpectantiū exhibebat, et q̃ magis erant tenebris ac latebris occultanda, in propatulum extrahebat. Aut certe pingebant eos, qui nunquam fuiſſent. Herculem, Mercurium, Saturnum, quorum aut falſo uita commemoraretur,aut qui homines fuiſſent, eorumq; res geſtæ nihil haberēt memoratu et imitatione dignum, ſed aut furta eſſent aut cædes et inceſtus,et quę his ſimilia ſunt. His non ſunt ſimiles imagines Chriſtianorum, Sed quia Saluatoris noſtri, ſanctiſſimorumque Heroum res geſtæ legi ab omnibus non poterant,inuentum eſt, ut etiam picturis deſcriberentur,quas qui intuerentur, non minus haberent notas, atque hi qui libros adiiſſent. Neque uideo, etiam ueterum teſtimonio, quid inter picturam

distet ac scripturam, q̃ ꝙ altera loquendo, altera tacendo docet. Quid enim intererit, si aut Euãgeliũ legatur, ubi ad crucẽ adductus Iesus Christus describitur, aut si longo ordine totã rem depictã aspicias? Dicerem etiam aliquãto fortius mouere picturam, q̃ scripturam. Neq; ppterea simulacra ipsa adorantur, quæ est Luteranorum iniquissima calũnia, sicut moris eorum est, et christianos calumniari, et ipsam innocentem religionẽ. Atq; his pessimis mẽdaciis nobis extorquere pietatem nituntur. Quis quæso adeo uecors est, ac sensu et rõne tam destitutus, qui ipsas imagines adoret? Ne mulierculis quidem etiam delirãtibus id accidit. Quod si ulla pietas illis exhibetur, in eius fit gratiam, cuius est imago, quem quasi uidere uidentur et alloqui. Atq; id non displicet Deo, cum in suum cultum ac uenerationem totum fiat. Vtcunq; autẽ excitemur ad pietatem et cognitionem Dei, refert minime. Pro uiribus est curãdum, ut quauis rõne ad eius cultũ subleuemur. Sed plura differẽ de hac re supsedeo hoc loco. tum ꝙ in re certissima, nõ multa dicẽda sunt, tum quia in calce aliqua testimonia proferemus, q̃bus magnoꝝ hoc inuẽtum esse uiroꝝ probabitur. Quid igitur horum quæ nominauimus ẽ superstitio? Quis tam impius erit, tam barbaro ac truculento ingenio, tam fœda et spurca lingua, qui audeat tam turpiter mentiri? Quandoquidem et a Deo et maximis uiris, ea sunt excogitata, et ea gratia exco

gitata, ut pietatem nostræ mentes cōciperent, ut patris et conditoris nostri essemus memores, eūq; perpetuo ueneraremur? Inueniant illi si possunt meliorem pietatem, genusq; aliud religionis prestantius, quo maior erga res diuinas affectus acquiratur. Et ignaræ ac terrenæ mentes, habitū animi ad res terrestres ac mortales procliuē magis deponāt. Atq; utinam ad unguem, ueterem illam religionem sequeremur, quæ certe et ipsa est quā nunc habemus, sed multis ademptis, multis appositis, propter sacerdotū rum ignauiā, tum imperitiā. Quas ergo cerimonias, Luterani quasi uituperaturi appellāt, uere quidem cerimoniæ sunt, sed quid aliud quæso sunt in religione cerimoniæ, q̄ pietatis honestissima ac pulcherrima exhibitio? q̄ formala colendi Dei? q̄ diuini mysterii peractio? Atq; omnes quæ in religione sunt cerimoniæ, tum sunt a uiris sanctissimis excogitatæ, tum ea gratia excogitatæ, ut uel sacramētū natiuitatis, uel passionis dominicæ repræsentarent, Sic et uestes, et uarius habitus, uariusq; situs ac motus, et is qui in missis, et q in omni celebratione fit, eum habet finem certum, ut diuinum aliquid repræsentet. Hæc ergo qui tollunt, exteriorē religionem tollūt. tollunt ea, quibus Dei cultus exprimitr̄. Itaq; in eo ipso duplex est error, alter Luteranorū, alter eorum, qui cerimonias quidē approbant, sed his solis esse cōtenti uidentur. Vt. n. errant illi, ritus religionis auferētes, quia et ipsam auferunt, sic hi qui per

cerimonias ad ea non aīaduertunt, quæ per eas de- scribuntur, neq; excitant mentē oblatis rerū sanctarum quasi signis, sed quasi non aliā ob causam sint repertæ, q̄ ut sic exhiberētur, ita ritus illos celebrāt, ut nullā ex his assequantur utilitatē, nullūq; faciāt ad res diuinas progressum. Atq; hoc etiam ansam maledicendi ac religionis euertendæ dedit Luteranis. Eadē uero in cæteris fuit eorū improbitas, relīgionē tollētiū, q̄ male a sacerdotibus administrarentur. Sic illā prius laborantē atq; ægram, altero malorū cumulo crudeliter oppresserunt. Aut opprimere sunt conati. Ritus ergo ac cerimoniæ, cum signa rerum diuinarū, ac quasi significationes sint, neq; tolli debent tanq̄ non necessariæ et utiles, neq; solis illis est animus applicandus. In his ergo ut ad proposita reuertar, quid quæso īuenias nō diuinū? nō sacerrimū? nō summa ueneratione dignissimū? non summo cōsilio, summaq; prudētia, summa ēt pietate excogitatū? Euolue totam religionē, modo candido iudicio facias, ipsos autores inuenies, non sine grauisimo cōsilio, acerrimoq; sensu, et qđ ē diuinius, infinita erga nos posteros charitate, sanctos exterioris huius pietatis ritus instituisse. Illud qdē hoc loco dixerim, nō infinitas, aut imodicas eē debere has cerimonias, sed adeo certas ac tēperatas, ut tum ad cōmemorationē rerū diuinarū per eas excitemur, tum nullā afferant, propter prolixitatē, molestiā. Ne spiritus qui fuerit cōceptus, extinguat̄, ut

alia quoq; munera religionis queamus pagere, Do ctrinæ ac sapiẽtiæ ĩcũbere, sacras litteras nocturna diurnaq; manu uersare. Ex qua re incredibilis fru- ctus peruenit ad religionẽ. per eruditionẽ certe, hæ reses quæ fere ab inscitia ꝓueniũt, extirpantur, aut exoriri non permittunť. per eandẽ aĩus mirabiliter expiatur. Rerũ humanarũ appetentia exuiť. Hone stioraq; cupit et meliora. Atq; hæc nõ de oĩbus prędico, sed his modo, qui nulla affectione praua ex- trinsecus excitanť. Alioqui si aut gloriæ cupidus, aut iactabũdus, aut ingenio turbulẽto et maleuolo quis ad hæc studia se cõtulerit, nõ modo nullũ fa- ciet ad pietatẽ ꝓgressum, sed inde potius ĩferet sibi cæterisq; iacturã, unde alii profuissent. Licuit id in hæreticis oĩbus olim, licet nũc in Luteranis cogno scere, quibus pp eoꝝ improbitatẽ, litteræ fuere im pietatis suæ fomentũ, atq; inde iactantiã et barbaꝝ auxerunt spũm, ꝙ se eo iudicii ac sapientiæ perue- nisse opinarentur, ut pro suo arbitratu, iudicare de unaquaq; re, facile et expedite possent, usq; adeo de se tumida opinione concepta, ut suam censurã, non modo terram, sed etiam cœlum attingere posse pu- tarẽt. Hũc sensum, ex lr̃is quales quales forent con ceperunt. Sed hæc obiter. Moderatam igitur ac so- briam cerimoniarum copiã approbo, immoderatã reiicio. Vitupero Luteranos, qui eas uti superstitio- nem damnant, ob eamq; causam, neque missas au- diuut, neq; templa ullatenus adire noscunť. omnia

superstitiones ac cerimonias esse prædicant. Nõ ieiunant, non cõfitentur. Sunt.n. hæc illis superstitiones. Sacerdotes tanq̃ laruas ac lemures deuitãt. Nihil uidere se putãt detestabilius. Hos ergo detestor. Qui aũt sunt solis cerimoniis contẽti, nec aĩum ad ipsas res applicant, hos etiã graui censura dignos puto. Qui opinãtur his solis se posse placare Deũ. Eũq; spiritũ nõ cõcipiũt, quem cerimoniæ et ritus desyderant, et quærunt. Qui exteriore tantũ cultu Deũ uenerantur. Neq; intelligũt hunc nihil ꝓdesse nisi mens et pietas interior adsit. Nisi enim fuerit in præcordiis Deus, quid proderit eũ exterius uenerari? Atq; hæc quidẽ de his maxime dicuntur, quorũ paulo maior ẽ, q̃ mere uulgariũ captus. Neq; enim plebs usq; adeo potest, ad altiorẽ cultũ, mentẽ erigere. Sed tantũ inest hisce pietatis, quantũ ad colẽdũ Deũ sit illis satis. Proximũ nunc est, ut aliã religionis partẽ explicẽ, quam uelut superstitiosam uexare solent Luterani, qua mẽtis humanæ expiatio cõtinetur. oẽm enim religionẽ sic diuidimus, ut eius quædã pars ritibus ac cerimoniis constet, idq; ꝑ eã quæratur, ut omnis uita et res gestæ Saluatoris nostri, quasi repræsentẽtur, ne unq̃ e nostro pectore recedãt. Secũdo loco ponitur, quod ad oẽs animi expiationes pertinet, quibus et quidã Dei cultus exprimitur. Hæ uariç sunt, ut uariis modis, a rebus diuinis disiũgitur homo. Tres sunt in uniuersum cupiditates, quæ per humanas mẽtes eũagantur. Vo-

luptatis,honoris q̃ est ambitio,reg҄,q̃ ẽ auaritia. Sed ualidius appetimus uoluptates / q̃ nisi simus cauti/ oẽm ad sese animi affectũ attrahant/et adeo deuin/ ctum teneant/ut ad alia aspirare nõ possit. Ex quo efficietur/ut Dei cõditoris nostri obliuiscamur: aut leuius amemus/q̃ par sit. Distractæ enim sunt alio uires animi/eo ꝙ illuc sumus intenti/quod uehemẽ tius amamus. Vna igitur est præcipua animi expia tio/abstinere a uoluptate,quam necessario excogi- tauit natura,ut ad ea/quæ destinarat/aĩantes addu ceret. Sed cauendum est/id quod et ipsa respuit na tura/ne dũ minoribus et corporis bonis decipimur/ ab his quæ multo maiora sunt auocemur / quæ in amicitia et cõmercio Dei sunt posita. Quorum tan to est perfectior acquisitio/ quãto nostra erga Deũ charitas,propius nos ad illum admouerit. In omni igitur uita/illud præcipue et tota contentione/ om/ niq; studio et opera conandum/ut Dei amicitiã/no bis concilieműs/qua continentur omnia maxima/ ac sempiterna bona. Vna itaq;/iterum affirmo / præ cipua est animi expiatio/a uoluptatibus temperare, aut earum esse penitus expertem. Harum enim di- siunctione/magis coniungimur cum Deo. Quis igitur non ut diuinos ac cælestes uiros admiretur/ qui hoc expiationum genus repererunt / cuius fuit prius inuẽtor Deus? Aut quis ausit uituperare / nisi perditissimus? quale est omne genus hæreticorum/ qui contra uerum perpetuas exercent purgans?

contra lucem prœliantur? Quibus euersio pietatis est tropheũ? Hi uni hanc religionis partẽ incessent, qui priorẽ quoq; oppugnarunt. Est aũt ea in ieiuniis et castitate sita, in abdicatione et contẽptu rerũ quæ mortalibus solent uideri iucundissimæ. Ex quo efficitur ut et tantopere mortalia diligant, quã topere promereantur, tum cum Deo arctior consequatur amicitia. Neque uero uocibus illis blasphemis, quarum tumultu totus orbis resonauit, appetenda fuerant tam sancta instituta, sed ad uitia tota erat culpa transferenda. Quid enim demeruit religio, si non seruatur, si mali homines sunt? Quid in quam demeruit religio, quæ nobis est certa uia salutis? quæ quos complexa fuerit, extollit ad ĩmortalitatem, subleuat ad superos? Hac igitur religionis parte, quam expiationem appellauimus nõ modo a rebus caducis et fragilibus auellimur, sed ea etiam quæ sunt nobis gratissima, quasi Deo consecramus. Sicut Dauid/qui aquam/quã summis uotis experiuerat/noluit gustare, sed obtulit Deo. Vt enim acceptum Deo putamus, siquid ad eius altare offerimus/et si ob minima quidam non modo non contempti sunt, sed etiam approbari et accepti Deo fuisse feruntur, quanto est acceptabilius sacrificiũ, suas illi offerre uoluptates/quæ longæ sunt mortalibus cariores, q̃ omnes diuitiæ? q̃ppe q diuitias ꝓpter uoluptates, non uoluptates propter diuitias concupiscunt, Maius igitur offerunt, qui detra-

ctas sibi uoluptates offerunt, q̃ qui diuitias, quo-
niam non multum iacturæ se facere opinantur, si-
quid ex immenso aceruo detraxerint. At siquis uo
luptates, præsertim opulentioribus qui se propter
eas natos putant, detraxerit, uitam ipsam detra-
xerit. Atque hoc in uniuersum de omnibus uolu
ptatibus est dicendum. Neque porro dubium est,
quin inter eas primum locum habeat Venus, se-
cundnm autem, quæ ad gulam spectant, ac reli-
quę deinceps. Maximam ergo Deo hostiam ob-
tulit, qui se ab his pp ipsum abdicauit, easque illi
quasi consecrauit. Ille uero amatur magis a Deo, in
altioreque diuinitatis gradu collocatur, a quo no-
uit se Deus uehementius amari. Amat autem ue-
hementius qui facit quæ solent ardentissimi amato
res, qui se suaq; omnia dedicant rei amatæ. Atque
hæc est ratio, q̄ is ē ad omnes uirtutes aditus. Hinc
omne genus pullulat cælestis pulchritudinis. Nam
cum sapientissimus quis, Deo uoluptates consecrã
das ītellexit, ut amor ille, qui erat distractus ad uo
luptates, conferatur ad Deum, excellentissimũ bre-
ui, ad diuinum faciet progressum. Cognouit ergo
sapientissima religio, tametsi et ueteres illi umbram
quandam lucis huius uiderunt, nam et illi Deo ac-
ceptam castitatem putabant, hunc esse ad altissimã
proximamq; Angelis pietatem accessum, si minus
q̃ fieri posset, animus esset illecebris uoluptatum
infectus. Eratq; id tota religione compræhensum,

si uel Dei, uel Deo q̃ proximorũ uirorũ diuina prę cepta percurras. Quod intelligẽtes prudentes, atq; utilitatis humanæ, quæ de religione ꝓficiscitur stu diosi, ea uiuẽdi genera cõstituerũt, quæ cernuntur hodie ꝑ totũ orbẽ Christianũ. Quæ similia istitu- ta, cũ apud nõnullas exteras nationes olĩ uiguerint fuerũt multis admiratiõi, eaq; inter mira et pulcher rima retulerunt. Tribus aũt potissimũ institutis cõ stat christiana resp. diuitiarũ et ambitionis contem ptu. amat enim Deus, quã dedit oĩbus æqualitatẽ, tũm animi lenitate ac mãsuetudine, qua Deo et his qui ab eo cõstituti sunt, nõ repugnamus, postremo puritate ac castitate. Eaq; cũ essent ꝓpria oĩum chri stianoꝝ, ut nõ censeretur christianus, qui hæc non profiteretur, in his solũ religionibus atq; institutis remãserunt. Eãq; Iesum Christũ instituere rẽp. uo- luisse cernimus, quã post ascensum in cœlũ, mox se cuti sunt et ostẽderunt mũdo Apostoli. Quã nisi errores nostri cõtra tulissẽt, per omne tempus era mus retenturi. Sed ut dixi solum in his cœtibus et quas religiones appellant, remansit eius quædam forma. Nam propria spernere, eaq; in commune conferre, uitam innocentem, nullique noxiam de- gere, crebris orationibus Deũ precari, abesse ab ini- quissimis bellis, hoc fuit priscorum Christianorũ. Atq; id uolebat Iesus Christus huius reip. princeps et autor fieri, ut qui sui esse cuperent, generis humani corruptelas relinquerent, illamque uitæ

puritatem sequerentur, qua factus a Deo homo ē. Sed neq; sum nescius, etiā hæc ipsa instituta q̃ multum, et a Christiana rep. et a suis principiis recedāt, q̃ sancti mores, et tria q̃ dixi instituta collapsa fuerint, q̃ minime uigeat ille rerum contemptus, illa uitæ puritas, atq; innocentia. Sed hæc temporum culpa est, quæ ut uenustissimam quāq; rem reddūt deformissimam, sic euertūt etiam pulcherrimas resp. et alio deformant habitu, q̃ in ipsa inuentione eēnt admirabiles. Hæc a me dicuntur, ut ostendam ieiunia et castitatem, rerumq; suarū cōtemptū, quibus stat tanq̃ altero præsidio nostra religio, non modo non esse tanq̃ superstitiones reiiciendas, qđ faciunt Luterani, sed deplorandum potius, q̧ sanctū ac cæleste uitæ genus fuerit collapsum, pristinūq; decus amiserit. Ostendi quoq; hanc esse ueram reip. Christianæ formam, quam et Apostoli suo tēpore instituerunt, atq; ita utrāq; religionis partem sumus amplexi. primā quæ ritibus ac cerimoniis continetur, quibus altissima salutis humanæ mysteria, ac maiestas singularis Dei, honor ac ueneratio explicatur. Quibus eius nomen iugiter laudatur. Altera continet aliam colendi Dei rationē, quę omniū est Christianorum, tum maxime sacerdotum, quorum propria est sapientia atq; religio. Quod tametsi speciosius q̃ uerius a me dicitur, dico tñ idem oībus pulcherrimis institutis euenisse, ut conciderēt tandem, quia non semper bonis res gubernanda tradit̄. Fa-

teorq; pessimas in ipsam religionem consuetudines irrepsisse, inscitia et iniquitate sacerdotũ. Sed hoc inter nos et Luteranos discrimen est, ꝙ malas consuetudines, quæ religionis uenustatẽ deformãt ipsi execramur, et tollimus, illi eodem gladio linguæ feriunt ac trucidant utrãq; et per prauos mores, tanq̃ proditores ad Ecclesiæ ruinas perferuntur. Tãtoq; magis sunt pestilentes, quanto minus id esse uidentur, quod sunt. purgetur ergo religio, maneant sancta ueterum institua, indicatur bellũ moribus sceleratis, defendat̃ sapientissima et admirabilis religio. Maneat id quod diuinum decus affert populo christiano, qui eo maxime insigni secernitur ab aliis, ꝙ sapientissime et uera rõne colit Deũ, si suæ religionis præcepta sequatur. Diximus igitur de cultu exteriore, ut eramus ante polliciti, uidimus utrãq;, interiorẽ et exteriorẽ eẽ in hac religione admirabilẽ, uitæ cęlestis imaginẽ, sacrã ac purissimã sanctitatẽ. Quoniam aũt tria præcipue grauissima instituta, et qbus sine dubio, præsertim duobus, stat nostra religio, tollũt Luterani, Monachatũ, cõfessionẽ, et imagines, ea maxime rõne, ꝙ ab imperitis et recentioribus quibusdã įuecta querũtur, nũc aliquot exẽpla esse tũ uetera, tũ a sapiẽtissimis discussa et approbata ꝓferamus, atq; ita finẽ uerbis faciemus. Agã aũt breuibus, ꝙ res nõ sit huius loci, eroq; duobus aut tribus testimoniis in unoquoq; cõtentus. Primoq; de monachatu testimoniũ proferã, tum de cõfessio

ne, postremo de imaginibus. Admirati sunt ut diximus, plerique gentiliũ philosophorum, hoc apud Christianos uiuẽdi genus, maxime uero Porphyrius, et Philon apud Iudæos, et inter admirãda referre nõ dubitarunt. Quorum prior scribit de sacerdotibus Aegyptiorum, quos falso ita nũcupauit, eo noie significãs sacerdotes suorũ Deorum, sed erãt monachi Christianorum, ut aperte oẽs intelligunt. Eos ergo laudans et admirans, ait. τὰ γοῦν κατὰ τοὺς αἰγυπτίους ἱερέας χαιρήμων ὁ στωικὸς ἀφηγούμενος, οὓς καὶ φιλοσόφους ὑπειλῆφθαι φησὶ παρὰ αἰγυπτίοις, ἐξηγεῖται ὡς τόπον μὲν ἐξελέξαντο ἐμφιλοσοφῆσαι τὰ ἱερά. πρὸς τε γὰρ τὴν ὅλην ὄρεξιν τῆς θεωρίας συγγενὲς ἦν παρὰ τοῖς ἐκείνων ἀφιδρύμασι διατρίβειν, παρεῖχέ τε αὐτοῖς ἀσφάλειαν μὲν ἐκ τοῦ θείου σεβασμοῦ, καίτοι περὶ τινὰ ἱερὰ ζῶα, πάντων τιμώντων τοὺς φιλοσόφους, ἠρεμίαν δὲ εἶναι, ἅτε τῆς ἐπιμιξίας κατὰ τὰς πανηγύρεις καὶ τὰς ἑορτὰς συντελουμένης μόνον, τὸ δὲ λοιπὸν, σχεδὸν ἀβάτων ὄντων τοῖς ἄλλοις τῶν ἱερῶν. ἁγνοὺς σαυτοὺς γὰρ, ἔδει προσιέναι καὶ πολλῶν ἀπεσχομένους. καὶ τοῦτο ὥσπερ κοινὸς τῶν κατ᾽ αἴγυπτον ἱερῶν θεσμός ἐστιν. ἀπειπάμενοι δὲ πᾶσαν τὴν ἄλλην ἐργασίαν, καὶ πόρους ἀνθρωπίνους, ἀπέδοσαν ἅπαντα τὸν βίον τῇ τῶν θείων θεωρίᾳ, καὶ θεάσει διὰ μὲν ταύτης, τό τε τίμιον, καὶ ἀσφαλὲς καὶ εὐσεβὲς πορίζόμενοι, διὰ δὲ τῆς θεωρίας τὴν ἐπιστήμην, δι᾽ ἀμφοῖν δὲ ἄσκησιν ἠθῶν κεκρυμμένην τινὰ, καὶ ἀρχαιοπρεπῆ. τὸ γὰρ ἀεὶ συνεῖναι τῇ θείᾳ γνώσει καὶ ἐπιπνοίᾳ, πάσης μὲν ἔξω τι θήσιν πλεονεξίας, κατασέλλει δὲ τὰ πάθη, διεγείρει δὲ πρὸς σύνεσιν τὸν βίον, λιτότητα δὲ ἐπετήδευσαν, καὶ κατὰ στολὴν ἐγκράτειάν τε, καὶ καρτερίαν. τό, τε ἐν πᾶσι δίκαιον καὶ ἀπλεονέκτητον, σεμνοῦ δὲ αὐτοὺς παρεῖχεν, καὶ τὸ δυσεπίμικτον, οἱ γε παρὰ μὲν αὐτὸν τὸν

λεγομένων ἁγνειῶν τὸν καιρὸν, οὐδὲ τοῖς συγγενέσιν αὐτοῖς, καὶ ὁμοφύλοις ἐπεμίγνυντο σχεδὸν. οὐδὲν ἄλλο θεωρούμενοι, ὅτι μὴ πρὸς τὰς ἀναγκαίας συναγωγὰς χρείας, ἢ ἁγιστήρια, τοῖς μὴ καθαρεύουσι ἄδυτα, καὶ πρὸς ἱερουργίας ἅγια καταμεμόμενοι. τὸν δὲ ἄλλον χρόνον ἁπλούστερον μὲν τοῖς ὁμοίοις ἐπεμίγνυντο, τῶν δὲ ἐξωτικῶν τῆς θρησκείας οὐδενὶ συνεβίουν. ἐφαίνοντο δὲ, ἀεὶ θεῶν, ἢ ἀγαλμάτων ἐγγὺς, ἤτοι φέροντες ἢ προηγούμενοι, καὶ τάσσοντες μετὰ κόσμου τε, καὶ σεμνότητος, ὧν ἕκαστον οὐ τῦφος ἦν, ἀλλὰ τινὸς ἐνδείξεις φυσικοῦ λόγου. τὸ δὲ σέμνον κἀκ τοῦ καταστήματος ἑωρᾶτο. πορεία τε γὰρ ἦν εὔτακτος. καὶ βλέμμα καθεστηκὸς ἐπετηδεύετο, ὥστε ὅτε βούλοιντο μὴ σκαρδαμύττειν. γέλως δὲ σπάνιος, εἰ δέ που γένοιτο, μέχρι μειδιάσεως. ἀεὶ δὲ ἐντὸς τοῦ σχήματος χεῖρες. καὶ σύμβολον γε ἦν ἑκάστῳ τῆς τάξεως ἐμφαντικὸν, ἣν ἔλαχεν ἐν τοῖς ἱεροῖς, πλείους γὰρ ἦσαν αἱ τάξεις. δίαιτα δὲ λιτὴ καὶ ἀφελής. οἴνου γὰρ, οἱ μὲν οὐδ' ὅλως, οἱ δὲ ὀλίγιστα ἐγεύοντο. νεύρων αἰτιώμενοι βλάβας, καὶ πλήρωσιν κεφαλῆς, ἐμπόδιον εἰς εὕρεσιν. ἀφροδισίων τε ἔφασαν αὐτὸν ὀρέξεις ἐπιφέρειν. ταύτῃ δὲ, καὶ τῶν ἄλλων διελαβῶς ἔχον. ἄρτῳ μὲν οὐδὲ ὅλως ἐν ταῖς ἁγνείαις χρώμενοι. εἰ δέ ποτε μὴ ἁγνεύοιεν, σὺν ὑσσώπῳ κόπτοντες ἤσθιον. τὸ πολὺ γὰρ αὐτοῦ τῆς δυνάμεως καθαίρειν ἔφασαν ὕσσωπον. ἐλαίου δὲ ἀπείχοντο μὲν ὡς τὸ πολὺ οἱ πλεῖστοι δὲ καὶ παντελῶς. εἰ δέ που μετὰ λαχάνων χρήσαιντο παντελῶς ὀλίγῳ, καὶ ὅσον παραμυθήσασθαι τὴν αἴσθησιν. ἰχθύων δὲ ἀπείχοντο πάντων. Et alia quę persequitur ille, falsa multa admiscens aut quę magis pristinæ illi ecclesiæ conuenirent, Cum lex Mosaica ab euangelica ritibus non esset distincta, sed iidem mores essent utriusq;. Horum autem quæ citauimus is ē sensus. Narrat inquit Chæremon stoicus, ea quæ de sacerdotibus Aegyptiorum ferūtur,

quos

quos apud Aegyptios in philosophorum loco ait haberi. Primum eos locum ad rem sacram idoneũ, in quo cõmode philosopharetur, elegisse. Vt enim quietius speculentur, ad templa et imagines diuoꝶ eos considere, inde duplicem illis cõmoditatẽ proficisci. Vt tum summæ uenerationi habeantur, omnibus eos tanq̃ sacrum genus uenerantibus, tum in profunda pace tranquilloq; otio conquiescant, cũ denegatus sit eis et mutuus accessus et colloquiũ, diebus festis exceptis. Reliquo autem tempore, nõ solum aliorum, sed ne mutuo quidẽ cõmercio perfruuntur. Puros enim eos adire templa necesse erat ac factis prius multis expiationibus, multarumq; rerum abstinentia suscepta. Eaq; cõmunis fere lex est omnium Aegyptiorum sacerdotum. Abhorrentes autem ab omni actione, et labore humano, totã uitam speculationi dedicant rerũ diuinaꝶ. Quibus rebus pietatẽ et honestatẽ adipisci nituntur, rerũq; omnium peritiã. Ex quibus studiis efficiunt motũ exercitationẽ quandã archanã, et uetustate diguissimam. Nã perpetuũ in speculatione diuinarũ rerũ studiũ, perficit ut res plures nõ appetamus. Tollit quoq; affectiones, et unũquẽq; ad solertiã excitat. Frugalitatẽ quoq; et oẽm abstinentiã exercebãt, iustitiã multarũ reꝶ possessione neglecta, multi faciebant. Reddebat aũt eos uenerabiles rarus illealioꝶ ad eos accessus. Siquidẽ ipso expiationũ tẽpore, ne cũ maxime quidẽ propinquis, nedũ aliis colloque

bantur, nisi iis quos ad expiationes necessarias ad-
mittere oporteret. ipsaq; tẽpla ad rẽ sacrã eẽnt ape-
rienda. Alias raro quidem inter se, cũ externis uero
nunq̃ uersabant̃. In tẽplis aũt et ad diuorũ imagi-
nes semp assistebãt, aliqd diuini opis ibi moliẽtes,
idq; oĩ cũ modestia et honestate. Quod nõ erat in-
diciũ arrogantiæ, sed naturalis prudentiæ ac rõnis
exẽplũ. Ipsaq; grauitas etiã ex toto habitu erat ma
nifesta, Nã et incessus erat cõpositus, et oculi ĩ terrã
defixi, uel modeste cõpositi, ut cũ uellent, nõ côni-
uerẽt. Rarus risus, sim uero ullus, nõusq; ad cachin
nũ. Manus indecoro semp. Erat aũt in unoquoq;
signũ ordinis, quẽ in sacris esset sortitus. Plures. n.
erant ordines. Victus frugalis ac simplex. Vinum
alii quidẽ nullatenus, alii exiguũ degustabãt, q; tũ
neruos lædere, caputq; replere, tum speculationem
ĩpedire putarent, et Veneris appetitũ excitare. Hac
de causa et aliis multis abstinebant. pane tpe expia
tionũ oĩo non uescebantur. Alio tpe cũ Hyssopo
macerato tantũ, q; Hyssopũ oẽm illi uim detrahere
crederẽt. Oleo in totũ fere abstinebãt. Alii præterq̃
in oleribus nunq̃ eo utebantur, eoq; adeo exiguo,
ut ne perciperetur quidẽ. A piscibus in uniuersum
abstinebãt. Huc usq; porphyrius. Videtis in his ui-
tam monachorũ quã is Porphyrius etiã Christia-
norũ hostis admiratur, et Chæremon ille Stoicus.
Admirantur prophani, et inimici Christiani nomi-
nis, execrãtur et maledicunt Luterani, et qui Lute-

ranis fauent. Nā uita quæ hodie dicitur Monachorum et religiosorū non est alia q̄ ea quæ hoc loco describitur. Eo excepto, ꝙ hęc omnia remissiora ac laxiora inueniuntur nunc propter instituti uetustatē. Qua re nulla fuisset unq̄ apud Christianos utilior, si pristinū decus semp retinuisset. Hoc etiā uiuēdi genus admiratus est Philon Iudæus, qui quoniam Christiani sub prima Ecclesia, ritibus Mosaicis utebantur, eos qui essent Alexandriæ et in Palestina, perq; totam Aegyptū in solitudinibus cōmorarentur, tanq̄ gentē suā laudans et admirans, hæc in eo libro, quē inscripsit, de uita cōtemplatiua, de illis scripsit. Πολλαχοῦ μὲν οὖν ἐστι τῆς οἰκουμένης τὸ γένος, ἔδει γὰρ ἀγαθοῦ τελείου μετασχεῖν καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν βάρβαρον· πλεονάζει δὲ ἐν Αἰγύπτῳ, καθ' ἕκαστον τῶν ἐπικαλουμένων νομῶν, καὶ μάλιστα περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. οἱ δὲ πανταχόθεν ὡσ ἄριστοι, καθάπερ εἰς πατρίδα, θεραπευτῶν ἀποικίαν στέλλονται πρός τι χωρίον, ἐπιτηδειότατον, ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ λίμνης Μαρίας κείμενον ἐπὶ γεωλόφου χθαμαλωτέρου, σφόδρα εὐκαίρως, ἀσφαλείας γε ἕνεκα καὶ ἀέρος εὐκρασίας. ἐν ἑκάστῃ δὲ οἰκίᾳ ἐστὶν οἴκημα ἱερόν, ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦνται, μηδὲν εἰσκομίζοντες μηδὲ ποτόν, μηδὲ σιτίον, μηδέ τι τῶν ἄλλων, ὅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρείας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους, καὶ λόγια θεσπισθέντα διὰ τῶν προφητῶν, καὶ ὕμνους καὶ τὰ ἄλλα, οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια συναύξεται, καὶ τελειοῦται. τὸ δ' ἐξ ἑωθινοῦ μέχρις ἑσπέρας διάστημα σύμπαν αὐτοῖς ἐστιν ἄσκησις, ἐντυγχάνοντες γὰρ τοῖς ἱεροῖς γράμμασι, φιλοσοφοῦσιν τὴν πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγοροῦντες, ἐπειδὴ σύμβολα τὰ τῆς ῥητῆς ἑρμηνείας νομίζουσιν ἀποκεκρυμμένης φύσεως ἐν ὑπονοίαις

δηλουμένοις. ἐστὶ δὲ αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἳ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀρχιγέται γενόμενοι, πολλὰ μνημεῖα τῆς ἐν τοῖς ἀλληγορουμένοις ἰδέας ἀπολειπόμενοι καθάπερ τισὶν ἀρχετύποις χρώμενοι μιμοῦνται τῆς αἱρέσεως τὸν τρόπον. ὥστε οὐ θεωροῦσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιοῦσιν ᾄσματα καὶ ὕμνους εἰς τὸν θεὸν διὰ παντοίων μέτρων καὶ μελῶν, ἀριθμοῖς σεμνοτέροις ἀναγκαίως χαράσσοντες. ἐγκράτειαν τε ὥσπερ τινὰ θεμέλιον προκαταβαλλόμενοι τῇ ψυχῇ, τὰς ἄλλας ἐποικοδομοῦσιν ἀρετάς. σιτίον ἢ ποτὸν οὐδεὶς ἂν αὐτῶν προσενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δύσεως

Hæc Philon, et alia his similia. Quorum is sensus est. Multis orbis terrarum locis inuenitur hoc hominum genus. Tanti nāq; tanq̃ perfecti boni oportebat et Grecos et barbaros esse participes. Verum in Aegypto copiosius abundat, his scilicet locis, quas præfecturas appellant, uel maxime aūt circa Alexādriam. Optimi igitur quiq; ex omni loco tāquā in unam patriam mittuntur coloni in locum opportunissimum, qui stagno Mariam supereminet, isq; collis est, non multum editus, ubi tum secure et quiete uiuunt, tum cœli illius summa temperie perfruunt̃. In omni aūt habitaculo, domus est sacra, quam uenerarorium seu monasterium siue initiatorium uocēt, in quo soli cōmorantes sacratæ uitæ mysteriis initiantur. Eo nihil aut esculentū aut porulentum, aut aliud id genus infertur, quod corporeas necessitates spectet, sed habentur leges tantū atq; oracula a ꝓpheris fusa, hymni quoq;, et alia quibus scientia et pietas continetur et docetur. Totum autem ab

aurora ad uesperã diei spaciũ exercitationi datur, diuinisq; litteris et patriæ philosophiæ incumbũt. Easq; allegorice interpretatur, q latere sub eis aliũ quendam sensum arbitrẽtur, cuius quasi signa sint ipsa uerba. Habent et suorũ ueterũ monumẽta, qui uitæ illius inuentores fuerunt, quorum mysticis interpretationibus tanq̃ exemplis utentes, et ipsi eadem rõne mystice interpretantur. Itaq; non modo speculantur, sed et ipsi cantus et hymnos diuinos edunt, omni metrorũ genere cõpositos, numerisq; et modulatu concinnos. Abstinentiã sic exercẽt, ut eã cæteras uirtutes superædificaturi, ueluti fundamentũ iaciant. Cibum ac potum nemo ante solis occasum degustare solitus est, Huc usq; Philon. Intelligimus ergo monachatum tum ueterrimũ esse institutũ, tum admirationi omnibus sapiẽtibus habitũ. Quis ergo ferat Luteranorũ barbarã et inauditam audaciã, qui ea quæ oẽ hoĩum genus est admiratum, soli ipsi reprobare et contẽnere ausi sunt? Quibus displicuerunt quæ tum christianis, tũ gentilibus philosophis admiranda uisa sunt? Templa scilicet, ieiunia, castitas, omnis abstinẽtia, orones, secessus, O nouũ igitur et prodigiosum hominũ genus, sed ad reliqua procedamus. Oñdendum mihi nunc est aliquot exemplis, secretũ hunc modũ confitendi, quo nunc passim utitur Ecclesia, in quem tanq̃ recentem, et a sacerdotibus quæstus gratia repertum tam barbarice ac petulanter Luterani inue

tur, ueterrimum Ecclesiæ fuisse institutum, et a diuinis sanctissimisque hominibus approbatũ. Omnes autem ueteres patres confirmarunt, et scribendo prodiderunt, quod et ratione ipsa fit manifestum, necessariam esse suorum apud sacerdotes confessionem delictorum. In qua re bifariam dissentiunt ab inuicem Luterani, alii negant penitus sacerdotibus esse confitendum, idque autoritate scripturarum confirmare nituntur, alii hoc ipsum asserunt quidem, sed clanculariam, aut auriculariam quam uocant, ueterem esse non putant. Quoniam autem secundum confirmat primum, ut si sit clancularia, sit etiã apud sacerdotes, quoniãq; prior illa confessio, qua confitendum Deo tantũ asserũt, a nemine negatur, non est cur de eis quicq̃ dicendum sit. Triplex igitur, ut facilius omnia intelligamus, esse confessionis genus dicendũ est. Omniaq; hæc genera a catholicis confirmantur. Primũ quo confitemur Deo, quo plenæ et noui et ueteris testamenti litteræ sunt. Quo usi sunt non tam Hebræi, q̃ omnes prope gentes. Alterum quo sacerdotibus Dei publice non in aurem et priuatim confitemur, quo ritu usam esse ueterem Ecclesiam docẽt historiæ. Eũq; solũ apud antiquos illos fuisse uolũt Luterani. Tertium, quod necessario est in Ecclesia repertum, ut quia confiteri publice perã oĩa hoĩes minime poterant, et rõ id fieri uetabat, priuatim apud sacerdotẽ, quisq; uenena suorum uomeret pecca

torum. Prior igitur manifestissima est, nullamque patitur controuersiam, Secunda tertia quidem manifestior, sed non tam clara q̃ prior, et ab omnibus cõfessa. Tertia tollitur in totum a Luteranis. Est ergo prior notissima, secũda necessario statuitur, si statuatur tertia. Quam ob rem de tertia solum relinquitũ differendum. Ac secunda quidẽ, q̃q̃ in nõnullis facinoribus usi ueteres sunt, credendũ est tñ nõ fuisse tantam illorum temporũ aut cęcitatem aut crudelitatẽ, ut adulteria, fornicationes, et quæ his turpiora sunt, cogerent quenq̃ in ꝑpatulo confiteri. Hoc enim et scandalum cæteris peperisset, et dedecus ac sempiternam infamiam confitenti dedisset. Quam ob rem ubicunque cõfessio apud sacerdotes apud ueteres fuisse memoratur, de secreta est omnino intelligendũ, ꝑp has rõnabiles et iustissimas causas. Ex quibus necessario consequi docemus, omnes, quotquot inueniuntur, inueniũtur aũt q̃plurimi, in scripturis Græcis et Latinis loci de confessione, secretã illam, qua et nunc utimur innuere. Primum igitur legimus in Epistola prima Clementis cuius opera nuper etiam in Germania sunt impressa, Petrum cum præcepta daret Clementi, hæc uerba dixisse. Q̃d si forte alicuius cor, uel liuor, uel infidelitas uel aliquod ullum, ex his quæ superius memoraui mus, latenter irrepserit, non erubescat qui animæ suæ curam gerit cõfiteri hæc, huic qui præest, ut ab ipso per uerbum Dei et consilium salubre curetur.

Vides ergo in his confessionē secretam, et a principe Apostolorum institutā? Vides eū præcipere, ut ei confiteamur qui præest, nempe sacerdoti, ut ab ipso per admonitionē et optimū consilium ad sanitatem reuocet peccator. Legimus quoq; in Euāgelio uenire solitos ad Ioannē Baptistā Iudæos, ut baptizarentur cōfitētes peccata sua. Id quod annotauit Basilius de institutione monachorū dicēs, pctōres olim sua peccata apud sanctos solitos confiteri. Si ergo confitebantur Iudæi Ioāni, aut palam, aut occulte. Si palam oībus audientibus, num fornicationes, num furta, num sacrilegia, num cædes occultas fatebantur? Si aūt hæc non fatebantur quidem, sed peccatores et præuaricatores promiscue se esse dicebant, nulla facta speciali pctōrū mentione, quæ cōfessio ea fuisset? Et tñ dicit eos sua peccata solitos confiteri. Hoc ergo constituto, intelligimus et euidenti coniectura percipimus, non primū tunc cœpisse ritum confitendi apud Iudæos, sed fuisse etiā ante illud tempus. Nō enim est uerisimile, uoluisse tunc, hunc ritum inchoare iudæos, sed sicut moris olim esset sacerdotibus sua peccata cōfiteri, sic Ioāni quem sacerdotem et uirum sanctissimū eē putarent, crimina et errata sua fatebantur. Colligo igitur multo etiam ante Christi aduentum confessionem apud sacerdotem fuisse. et Apostolos eā fuisse secutos, et populos docuisse. Hinc est q̄ Dionysius Areopagites et ipse Apostolorū discipulus, clarissi

me meminit huius confessionis, quod testimoniũ omnem imperitorũ audaciá deberet retundere, nisi præcipites in asserendo, pertinaces in defendendo essent, ea quæ præcipitanter statuissent. Demophilum igitur repræhendit Dionysius in Epistola ad eundem, q cum esset Monachus non sacerdos, nõ recte procidenti coram se peccatori, quasi sacerdos esset, astitisset, et ueluti impiũ reiecisset. Tum sacerdotem miserabilem appellasset, qui postea eundem peccatorem confitentem audiuisset, eumq; a peccatis absoluisset. His uerbis. Tu uero ut tuæ litteræ indicant, procidentem sacerdoti impium (ut ais) atq; peccatorem, nescio quo pacto, contra disciplinæ ordinem astans, calce abiecisti, cum ille quidem uerecunde quod oporteret, fateretur se ad peccatorum remedia quærenda uenisse. Neq; exhorruisti insup et sacerdotem optimum lacerare conuitis, miserabilem eũ dicens, qui pœnitentem et impium iustificasset. Hæc ille. Ex quibus intelligimus, peccatorẽ se eo tempore sacerdoti obtulisse, ut facta confessione delictorum, ab eo iustificaretur idest absolueretur, et ex iniusto iustus per remissionẽ fieret. Intelligimus peccatorem a sacerdote, remedia delictorũ quęsisse. Quæ omnia destruunt multa dogmata Luteranorum. Qui neq; sacerdotibus confitendi morẽ uolunt uetustum esse. Neque a solis sacerdotibus peccatorum esse absolutionem quærendam. Vnũquenq; peccata audire et remittere posse. Ecce Dio-

nysius ait Demophilum, cum non esset sacerdos, contra ordinem, contra institutionem, peccatori astitisse, eumque reiecisse. Intelligimus tunc ordinem et institutum fuisse, ut soli sacerdotes facerent remissionem peccatorum, et delinquentes ad eos tanquam ad medicos recurrerent. Et is ordo, hæc institutio erat tempore Apostolorum, ut eos id instituisse aut institutum in ueteri lege retinuisse consentaneum sit. Venio nunc ad ea commemoranda quæ habentur in historia, quæ dicitur tripartita, quam conscripsere tres uiri Græci tempore Theodosii iunioris, qui regnauit anno Domini quadringentesimo quinquagesimo, quo in loco primum dicitur hunc confitendi ritum esse peruetustum. Vt inde facillime intelligamus, ut si eo tempore eẽt hæc institutio uetusta, cõsequi ut multis retro temporibus fuerit reperta. Dicentur aũt esse uetusta hoc tempore, quæ iam quadringentis aut quingentis uel etiam pluribus annis effluxerint. Sic et quæ tempore eorum scriptorum idest Theodosii tẽpore, erant uetusta, necessario quadringentis aut quingentis retro annis fuerant inuenta. Ergo a tempore Apostolorum usq;, fuerat ritus cõfitendi clam ipsi sacerdoti institutus, Sed iam ipsum scriptorem audiamus, Ex libro nono, capite trigesimo nono. Quoniam autem omnino non peccare, diuinum, et ultra humanam naturam esse cognoscitur, peccantibus autem et pœni-

téntiam agentibus, ueniam Deus præcepit, qui uero confiteri refugiunt, maius onus acquirunt. propterea uisum est antiquis Pontificibus, ut uelut in Theatro sub testimonio Ecclesiastici populi, delicta pandantur. Et ob hanc causam, presbyterũ bone conuersationis, seruantemq; secreta, ac sapiẽtem uirum statuerunt, ad quem accedentes hi qui delinquebant, delicta propria fatebantur. At ille secundum uniuscuiusq; culpam, indicebat et multam. Quod etiam hactenus diligenter in occidẽtalibus seruatur Ecclesiis, maxime Romæ, ubi est certus loces pœnitentium. Hæc ille, ut alia complura eodem capite. Docet primum antiquos Pontifices, presbyteros optimos ac sapientes, & qui peccata non effunderent, constituisse, qui aliorum crimina audirent, et sapienter cuiq; delictorum pœnam imponerent. Nec moueamur ꝙ dicat, Vt in Theatro totius populi delicta pandantur, Non enim ad confessionem sed pœnitentiam hoc spectat, quam publice faciebant delinquentes. Sed confessio fiebat occulte cum sacerdote. Atque ideo dicit eligi solitos presbyteros, qui secreta seruarent. Quorsum enim hoc spectaret, si confessio publica fuisset? Erat ergo secreta confessio: sed manifesta pœnitentia. Aut spectantibus omnibus, ad sacerdotem accedebant, ubiq; secreto confitebantur, sicut fit hodie. Omnibus ergo spectantibus confitebantur, ut omnibus surripiẽdi sese a tã salubri instituto, auferrẽ

occasio. Confitebantur ergo ut pœna delictorum a sacerdote imponeretur. Atq; id abunde declarat necessariam esse apud sacerdotes confessionem, ut ab eodē possit peccātibus pœnitentia præscribi. Quis aūt potest multam statuere, nisi norit peccata? Delicta igitur cognoscat necesse est, si pœnitentia ab eo imponenda est. Quis aūt hoc debeat facere, nisi sacerdos? Quis enim uere potest hanc sibi pœnam indicere, nisi delicta cognoscat? Fortasse sapientes, At uulgares et mulierculæ? Quid ꝙ perpauci admodum sua delicta cognoscunt? Et in statuenda pœna, quisq; in se foret clementior? Atq; hoc est quod ait Cyprianus necesse esse ut sacerdoti cōfiteamur, ut satisfiat et remittatur scelus per ipsum, his uerbis. Confiteantur singuli quæso uos fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in sæculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio et remissio facta per sacerdotes apud dominū grata est. Ecce satisfactio et remissio per sacerdotes; quam solam docet esse Deo gratam. Hortaturque ad hanc, tanquam nostrę saluti necessariam, et si ne qua, decedere ex hac uita non debeamus. Pœnitentia uero, quę solebat reis imponi, ut ipse scriptor declarat, erat. Dum enim sacra celebratio fuerit ad implera, illi communionem non ꝑcipientes, cū gemitu et lamētatione seipsos in terra prosternūt. Et paulopost. At illi afflictionibus sponte uacātes, aut ieiuniis aut abstinētia lauacri, aut suspēsione ciboꝝ

aut rebus aliis, quæ iubentur, expectant commune tempus, quod decreuit Episcopus. Hæc ille. Atq; ita ad cōmunionem postea admittebãtur. Vt ergo delicta cognosceret sacerdos, et secũdum eorũ qualitatem imponeret pœnam, institutum fuerat, ut illi, omnes sua peccata confiterentur. Quod etiam in ueteri lege fiebat, in delictis grauioribus. Cunq; is autor de confessione et pęnitẽtia multa dixisset, postea subdit. Hæc ergo antiquitus Romani Pontifices usq; ad nostrum conseruauere tempus. Docemur ergo antiquissimam esse hanc legem, quæ erat uetus anno Domini quadringentesimo, paulo plus, quando scribebat historiã is autor. Atq; ideo grauissime, et in ruinam populi Christiani peccauit Erasmus et alii quidam, qui et nouum dixere hoc institutum, et in contumeliam, rete pecuniarum ipsum uocarunt, auerteruntq; multos et a cōfessione suorum delictorũ, et pęnitentia. Qui tametsi alias fortasse nō mali sunt, hic tamen, eos non possumus non execrari ac detestari, non tam ꝙ contra dignitatem Christianæ religionis peccauerunt, q̃ ꝙ contra ueritatem, ea prædicantes, quæ omnino essent falsa. Et ex qua prædicatione nullum emolumẽtũ sibi, cæteris autem exitiale detrimentum compararent. Detestantur hi fraterculos, ꝙ de lana caprina toties disputent, at ipsi de eo toties disputarunt, toties auribus mortalium id ingesserunt, quod nō solum nullam haberet dignitatem, sed qđ esset etiam

pestilentissimũ. Quod per totũ orbẽ Christianum facile cognitũ est. Detestantur presbyteros, q; pessimis exemplis populum perturbent Christianũ, at ipsi id doctrina fecerunt, quod illi facerent exẽplis. Desyderant alios mores, modestiã et bonitatẽ christianã toties absentẽ deplorãt, at nõ autores ipsi fuerunt, ut si quæ superessent reliquiæ pietatis, aut penitus apud eos conciderint, aut remanserint quidẽ, sed adeo deturpatæ et conuulsæ, ut nihil prope interfit, si uel penitus corruissent? Hæc illi utinam uidissent, ne tam suo ingenio et laudi cũ malo populi Christiani, fauerent. Sed reuertor unde digressus sum. Docet aũt idem scriptor, quo modo apud græcos sublatum sit hoc institutũ, quod non est hoc loco necessariũ meminisse. Addit demũ. Et ex illo tẽpore antiquitatis consuetudo sublata ẽ, dum ut arbitror minora peccata præ pudore confessionis et subtilitate examinantiũ patrarentur. Audis quid pronunciet, illorum damnans furorẽ, qui sanctum antiquitatis institutũ abstulissent? Minora inquit, prius peccata patrabantur, propter cõfessionẽ. Græcum aũt nomen ὀλιγώτερα, uel ἧττονα significat etiam pauciora. Minus ergo prius peccabatur. Q đ et hoc tempore est facillime cognitum, cum sublata apud nõnullas gentes confessione, omnibus scelenbus aditus patefactus est. Hoc eorum beneficium, qui mores populi Christiani corrigebãt. Quis uero nõ intelligit, ita sublatum hoc antiquissimum christia

norum tunc institutum apud græcos, quemadmo dum et processum spiritus sancti ex filio negabãt, et suum patriarcham Romano Pontifici præferebant, et eorum sacerdotes, more iudæorum ducũt uxorẽ! Nõ ergo defendit istos huius instituti euersores, q̃ apud græcos ipsum non reperiát. Fuit sed sublatum est. Quãq̃ ipsum repetierint, ut hodie Venetiis sacerdoti uidemus eos sua crimina confiteri. Age uero ex Origene ostẽdamus, eius etiã tempore fuisse hanc confessionem, ac tunc nihil mouebit nos dictũ Chrysostomi, qui multo Origene posterior floruit. Is ergo super Leuiticũ, cap. secũdo docet Christiano minime esse desperandũ, q̃ cum tot haberent Iudæi sacrificia, q̃bus se a pctis expiarẽt, nullũ hmõi habeat populus Christianus. Esse.n. in Euangelio et remissiones peccatoꝝ. Vnãq; earũ eẽ confessionem apud sacerdotẽ. Eius uerba hæc sũt. Non tñ desperes, audito quanta in lege sint sacrificia pro peccatis. Audi quantæ sunt remissiones in Euangelio. prima est in baptismo. Secunda in martyrio. Tertia per Eleemosynã. Quarta, cum fratribus remittimus. Quinta cum cõuertimus peccatorem ab errore uiæ suæ. Sexta per abundantiã charitatis. Septima per pœnitentiam duram et laboriosam cum peccator lauat lachrymis lectum suum, et fiunt ei panes die ac nocte. Nec erubescit sacerdoti domini peccatum suum confiteri, et medicinam quærere. Hæc Origenes. Citatque testem huius

extremæ remiſſionis, pſalten. Dixi confitebor ad-
uerſum me &c. Et ſancti Iacobi. Siquis infirmatur
uocet presbyteros Eccleſiæ. Colligit ergo cõfeſſio-
nem ex dictis Apoſtolorum, et ex ueteri lege. Col
ligit uero Origenes. Vides ergo confeſſionẽ tẽpore
origenis fuiſſe? Audis illud? Non erubeſcit ſacerdo-
ti Domini, peccatum ſuũ confiteri. Nõ dicit Deo,
ſed eius ſacerdoti. Neq; coram multitudine, Quid
enim ſtultius et periculoſius? Hanc remiſſionem uo
cat duram atque aſperam, Fiebat enim quemad-
modum docuit hiſtoria tripartita, atq; hanc innuit
Origenes. Quam uult etiã Apoſtolos præcepiſſe,
dum citat teſtimonium Iacobi. Quanta igitur fuit
quorundam Germanorum fallacia, qui perſuadere
Chriſtianis conati ſunt, hoc eſſe nouum inſtitutũ,
et a ſacerdotibus lucri cauſa repertum? O barbaricã
inauditamq; crudelitatem. His mendaciis deſtrue-
re religionem conati ſunt? Poteſt igitur dici quicq̃
expreſſius et euidentius? Atq; hoc loco nõ cõfeſſio
publica ut clarum eſt, intelligitur, ſed ea quæ fit in
aurẽ. de qua hiſtoria loquitur tripartita. Quoniãq;
id a ueteribus fuerat inſtitutum, confirmatũ et ap-
probatum inde eſt ab Apoſtolis, ut Origeni placet.
Ideo Cyprianus et ipſe Latinorum ſcriptorum ue-
tuſtiſſimus, innuit clariſſime multis in locis eam cõ
fitendi conſuetudinem. Sed pręcipue lib. iii. Epiſto
la decimaſeptima. Vbi monet ut ſiqui lapſi eẽnt, et
idolatræ effecti, ſed poſtea delicti eos pœniteret, et
ob id

ob id rursum urgerentur ad martyrium, aut alio genere infirmitatis detinerentur, non expectádum esse ipsum Episcopum, sed quilibet presbyter; uel etiam diaconus audiret confessionem. Eius uerba hæc sunt. Occurrendum puto fratribus nostris, ut qui libellos a martyribus acceperunt, si incommodo aliquo, et infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectent præsentiam nostram, quin apud presbyterum quenq; præsentem, uel si præsbyter repertus non fuerit, et urgere exitus cœperit apud diaconum quoq; exomologesin facere delicti sui possit. ut manu eis in pœnitentiam imposita, ueniát ad dominum cum pace, quã dari martyres, litteris ad nos factis desyderauerũt. Sic Cyprianus. Audistis exomologesin, quæ confessio latine dicitur. Eãq; apud sacerdotẽ, et adeo necessariam, ut si nõ adsit maior sacerdos, cuius intererat audire, propter necessitatẽ audiatur a minoribus, ut nulla rõne sine ea, ex hac uita recedatur, queãdmodum fit hodie apud optimos Christianos? Idem sermone de lapsis ait. Quãuis nullo sacrificii aut libelli facinore cõstricti sunt, tamen, quoniã uel cogitauerunt, hoc ipsum dolenter et simpliciter apud sacerdotes Dei cõfiteantur. Exomologesin conscientiæ suæ faciant, animi sui pondus exponant: salutarem medelam paruis licet uulneribus exquirant. Et alia his similia scribit de hac re. Ecce non nouum ẽ institutum, ut pleriq; calumniantur, neq; ad questum excogitatum. Neq;

enim siqui improbi sacerdotes, aliquas corruptelas ad sanctissimas leges adiūxerunt, ipsarum ea culpa dicenda est, sed improborū illorum, ut lex syncera remaneat, corruptelæ āmoueantur ac uituperētur. Et magis quid innumerabilius prope mortalibus utilitatis attulerit confessio considerandum, q̄ quo modo eam pauci aliquot scelerati sacerdotes deprauarunt. Nam et alia sanctiora instituta sunt ab improbis aliquo modo dehonestata. An non hostia ueneno infecta, quidam necati sunt? Ergo et sacra communio propter hanc improbitatem tollenda est? Dico igitur confessionem apud sacerdotem, diuinam esse et uetustissimam institutionem, et quam Origenes putet Apostolos præcepisse, quæ fuerit etiam in ueteri lege. Quam diuus Petrus præceperit Dionysius Areopagites demonstrarit. Quā sancti patres necessariam in hac uita et crediderint et prædicarint. Vt esset per eam remissio cunctorum delictorum, Vt misericordiam promereremur, et indicta a sacerdote pœnitentia peccata lueremus. Neq; enim fieri potest, ut si secreto apud Deum confiteamur, uel nostra peccata penitus cognoscamus, uel meritas pœnas nobis imponamus, Raroq; hac ratione conuerteremur ad dominum, nisi miraculose ut aiunt ab eo prouocaremur, et aliquis Angelorum astaret, qui et confiteri nos iuberet, et qua utendum pœna commostraret. Intelligimus ergo omnem hanc Luteranam pestem

ex duabus causis esse natam, arrogantia et imperitia. Quæ duæ pestes simul coniunctæ eos ad ad omne facinus, omnem stultam assertionem, adegerunt. Nunc ad tertiũ, quod instituimus accedamus, contenti hæc pauca de confessione attulisse.

Damnant isti grauissimi homines religionisq; christianæ uindices, qui tanquam e cœlo lapsi ad eam liberandam uideri uolunt, uti rem impiam ꝙ in tẽplis, habeantur imagines, eoq; omnes Christianos, idolatros fieri contendunt. Plurimosque esse dicũt qui non Deum, sed ipsa mera ac nuda simulacra uenerentur et colant. Tollendas igitur ut ab imperitis inuectas, et Christianis idolatriæ et superstitionis causas. Idque iam multis etiam persuaserunt. Quis enim non adducatur ut credat, si uera essent, quæ prædicant illi? Sed falsa sunt, et a malis et arrogantibus, imperitisque hominibus dicuntur. Dicũtur ab his, qui hæc et alia maiora in religione christiana damnauerunt. Qui nihil se peccare existimant, in quancunque partem, linguam conuertãt. Primum igitur est falsum, quenquam imagines ipsas adorare. Nemoque tam rudis tã uecors est, qui in eo peccet. Luteranorum est hæc calumnia, qui falsis accusationibus et Christianam pietatem, et ipsos Christianos non cessant incessere. Dico etiam non fuisse ab imperitis inuentum, ut Christi et diuorum uultus, ac res gestæ pictura de

ſcriberentur. Sed inuentum a ueteribus, uiris ſan-
ctiſſimis pariterq; doctiſſimis, examinatumque bo-
num an malum eſſet, et comprobatum potius eſſe
bonum q̃ malum. Diuinoſque patres illos, omnes
haſce calumnias, et uidiſſe et confutaſſe, demon-
ſtraſſeque non eſſe imagines Chriſtianorum, ſicut
idola gentium, aperteq; inter utrunque diſtinxiſſe.
Age ipſa teſtimonia proponamus. Primumq; oſten-
damus, non Luteranorum primam fuiſſe hanc au-
daciam, ut auferrent imagines, ſed pleroſq; alios, ta-
le facinus auſos fuiſſe, et ut temerarios et errantes a
ſcriptoribus fuiſſe damnatos. Paulus ergo diaco-
nus, hiſtoriæ Chriſtianæ conſcriptor, hæc de Leo-
ne imperatore ſcribit. Per idem tempus, Leo Augu
ſtus, ad peiora progreſſus eſt, ita ut compelleret om
nes Conſtantinopolim habitantes, tam ui q̃ blan-
dimentis, ut deponerent imagines ubique, tam Sal
uatoris, q̃ eius genitricis et omnium ſanctorum,
eaſq; in medio ciuitatis incendio concremari fecit,
Et quia plerique e populo, tale ſcelus fieri præpedie
bant, aliquanti ex eis capite truncati, alii parte cor-
poris multati ſunt. Huius errori Germanus patriar
cha non conſentiens, a propria ſede depulſus eſt, et
eius loco Anaſtaſius preſbyter ordinatus eſt. Hæc
Paulus Diaconus. Paulo uero ſuperius ſcripſe-
rat. Hac tempeſtate, Leo imperator apud Con-
ſtantinopolin, ſanctorum imagines depoſitas in-
cendit, Romanoque pontifici ſimilia facere, ſi im

perialem gratiam habere uellet, mandauit. Sed pontifex hoc facere contempsit. Omnes quoque Rauennæ exercitus uel Venetiarum, talibus iussis uno animo restiterunt. Et nisi eos pontifex prohibuisset, imperatorem super se constituere aggressi fuissent. Hæc ille. Ex quibus clarum est, Luteranos, ueteres errores qui sopiti ab optimis uiris fuissent, suscitasse. Agnoscimus quoque, q̃ pessimus is error iudicaretur, cui fere totus orbis resistebat. Quem pontifices, quem exercitus, quem plebeii execrabantur. Ob quem prius trucidari, in exilium deportari pleriq; maluerunt, q̃ eũ suscipere. Is ipse scriptor quibus uerbis ipsum detestet̃, uidimus Eã igit̃ Luterani, et suis inuẽtis glorient̃, q; oĩum hæreseon colluuiẽ non inuenerint ipsi, sed sub inferorum tenebris sepultam, in lucem extraxerint. Si ergo ea tempestate, Imperator, impius ob eam rem ab omnibus Christianus iudicatus ẽ, ut in eius locum, alium sufficere conarentur, quid de his dicemus, quorum est aperta impietas, qui religioni bellum indixisse noscuntur? Quos euertere mundum desyderasse palam est? Nunc ex ipsis sanctis synodis testimonia petamus, quæ et eos qui tollerent sacras imagines, uelut errantes damnauerunt, et huius religionis ritum rationibus confirmarũt. Docueruntque cur imagines esse permitterent̃, Primum Ichmarus Remensis differẽs de imaginibus cap. xx. ait tempore Caroli, in Galliis concilium

fuisse celebratam solum de ueneratione imaginum, ibique fuisse diffinitum, ut haberi imagines in templis permittentur. Neque enim eo tempore hoc genus hæreticorum, ac furor beluarum ex ultima barbarie profectatum defuit, Ex quorum lutulentis fontibus, suas hæreses hausisse Luterum, est clarissimum. Lege uero Petrum cognomento uenerabilem, Abbatem Cluniacensem, cui cum sæuissimis, brutissimisque hæreticis fuit bellum. Qui crucem non modo non adorandam censebant, sed conspuendam etiam et comburendam, quippe quę Redemptorem nostrum suspensum tenuerit. Hi et inanes esse preces pro defunctis asserebant. Ieiunia et castitatem penitus tollebāt. Eucharistiam reiciebant, Aliisq; pessimis opinionibus, hæresis eorum constabat. Fuerūt autem iā prope quadringētis annis elapsis. Quorum errores refellit acutissime Abbas ille Cluniacensis. Progressa uero ea pestis fuerat ex interiore Germania. Vnde et Luterus: et Ioānes Vns: et Vuiclef, atq; alia prodigia. Hæc autem ex Latinis, Græcos nunc uideamus. Est liber qui inscribitur dogmatica panoplia, in quo omnes hæreses confutantur, ibi præter alia est titulus κατὰ τῶν εἰκονομάχων. Hoc est contra oppugnantes imagines De qua re hæc adhibentur ex autoribus, ad cōprobationem. προσκυνουμένης τῆς εἰκόνος, ὁ χριστὸς προσκυνεῖται, οὗ ἐστὶν ὁμοίωσις. καὶ οὐχ ἡ ὑποδεξαμένη τῆς ὁμοίωσιν, ὕλην. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κατόπτρου διαγράφεται τρόπον τινα, τὸ πρόσωπον τοῦ

βλέποντος αὐτὸ, καὶ μένει τῆς ὕλης κεχωρισμένης, κἂν θελήσει τις ἀποσπάσασθαι τὴν ἐμφαινομένην ἰδίαν εἰκόνα, τῇ μὲν ὕλῃ προσέφυ, τὴν εἰκόνα περιεπτύξατο, καὶ μεταστάντος αὐτοῦ συναπέπτη καὶ τὸ ἴνδαλμα, διὰ τὸ κεχωρίσθαι τῆς ὅλης τοῦ κατόπτρου, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ σωτῆρος ἢ τῆς θεομήτορος, ἢ τινὸς τῶν ἁγίων ἀσπασάμενος, εἰ καὶ προσφύεται τῇ ὅλῃ, τὴν εἰκόνα, καὶ οὐ τὴν ὕλην ἀσπάζεται. καὶ ἀφανισθέντος τοῦ ἐκτυπώματος, ἐφ' ᾧ ἡ προσκύνησις, ἔμενα ἀπροσκύνητος ἡ ὕλη, μηδὲν τι κοινωνοῦσα τῷ ὁμοιώματι. Hoc eſt. Chriſtus adoratur, cum eius adoratur imago, cuius ipſa ē ſimilitudo, non adoratur materia quę recipit imaginē. Ac quē admodum ſolet in ſpeculis fieri, ut intuentis repræſentetur imago, maneatq; a ſpeculi materia ſeparata, ac ſi uellet quis imaginē amplecti, materiæ adhęreret, imaginem cōpręhenderet, ac recedente ipſo, auolaret imago, eo q̄ a materia ſpeculi ē ſeparata, eodem modo, qui Saluatoris, aut genetricis Dei, aut alicuius ſanctorum amplectitur imaginem, hæret quidem materiæ, uerum imaginē, nō materiā ueneratur. Nam ſublata ex ligno imagine, ipſum lignū non adoramus, cui cum imagine nulla eſt communicatio. Hæc ibi. Nonne igitur aperte refellitur Luteranorum calumnia? Nonne reſponſum eſt eorum falſis accuſationibus? Docuit euidentiſſimo exemplo, nos non ipſam materiam adorare, ſed imaginem, ut Dei imago eſt. Nam ſublata imagine, caret lignum omni ueneratione. Rurſum ibidem dicitur. Τὰς ἱερὰς εἰκόνας ἀναστηλοῦμεν, ἵνα ταύτας

ὁρῶντες, δι' αὐτῶν δοκοῦμεν ὁρᾶν τὰ τούτων ἀρχέτυπα. καὶ γίνονται ἡμῖν ὑπομνήματα καὶ παρηγορία τοῦ πόθου τοῦ πρὸς τὰ τούτων πρωτότυπα. Hoc eſt. Sacras imagines erigimus ut eas uidentes, eos uidere uideamur, qui per eas re præſententur. Suntq; monimenta quædam, et con ſolationes eius deſiderii quo deſideramus uidere Deum, et ſanctos. Et paulo poſt. ὅσον συνεχῶς αἱ εἰκόνες ὁρῶνται, τοσοῦτον οἱ ταύτας ὁρῶντες διανίστανται πρὸς τὴν τῶν ἀρχετύπων μνήμην, καὶ ἐπιπόθησιν. Hoc eſt. Quanto crebrius imagines uidentur, tanto magis, qui eas in tuentur, ad recordationem et deſiderium excitātur eorum, qui per eas repręſentantur. Rurſum ibidem docemur quomodo imagines adorandæ ſint. ἡ μὲν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεία, τῇ μακαρίᾳ τριάδι παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀπονέμεται, ταῖς δὲ ἁγίαις εἰκόσιν, οὐ λατρεία πάντως, ἀλλὰ προσκύνησις καὶ ἀσπασμὸς, καὶ τιμή. Hoc eſt. Ea qui dem adoratio, quæ fit in ſpiritu et ueritate, ſoli ſan ctæ trinitati a fidelibus exhibetur. Sanctis aũt ima ginibus, non cultum, ſed uenerationem et honorē exhibemus. Et paulo poſt. οὐχ ὡς θεοὺς, τὰς εἰκόνας προσκυνοῦμεν, οὐδὲ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἐν αὐταῖς ἔχομεν, οὐδὲ τὸ θεῖον σέβας ἀπονέμομεν, ταῦτα γὰρ οἱ ἕλληνες, ἀλλὰ μόνον τὴν σχέσιν, καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἡμῶν ψυχῆς, ἣν ἔχομεν πρὸς τὰ πρωτότυπα διὰ τῆς τοιαύτης προσκυνήσεως ἐμφανίζομεν. ὅθεν τοῦ χαρακτῆρος λειανθέντος, ὡς ξύλον, τὴν ποτὲ εἰκόνα κατακαίομεν. Hoc eſt. Non tanquam Deos, ima gines adoramus, neque in ipſis ſperamus, neque diuinam uenerationem eis exhibemus, Hoc enim

gentiles faciebant, sed solum animi nostri affectum ac dispositionem, quam erga res repræsentatas habemus, exprimimus. Quapropter ipsa figura deleta, lignum in quo prius erat imago, combussimus. Hæc ibi. Ex quibus facile omnis Luteranorum calumnia diluitur. Nullus est fraudibus eorum, locus. Occurritur eorum maledictis. Falsæ accusationes deteguntur. Sed audiamus etiã Ioannẽ Damascenum, quid his maledicis respondeat. ἐπεὶ δὲ ἤτινες ἡμῖν καταμέμφονται προσκυνοῦσι τε καὶ τιμῶσι τὴν τε τοῦ σωτῆρος, καὶ τῆς δεσποίνης ἡμῶν εἰκόνα, ἔτι δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων, καὶ θεραπόντων αὐτοῦ, ἀκουέτωσαν ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατὰ οἰκεῖαν εἰκόνα ἐποίησε, τινὸς γὰρ ἕνεκεν, ἀλλήλους προσκυνοῦμεν, εἰ μὴ ὡς κατὰ εἰκόνα θεοῦ πεποιημένους, ὡς φησὶν ὁ θεοφόρος καὶ πολὺς τὰ θεῖα βασίλειος, ἡ τῆς εἰκόνος εἰς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, καὶ ὁ μωσαικὸς δὲ λαὸς, τῇ σκηνῇ κύκλωθεν προσεκύνει, εἰκόνα καὶ τύπον φεροῦσῃ τῶν ἐπουρανίων, μᾶλλον δὲ τῆς ὅλης κτίσεως. id est. Quoniam nonnulli nos accusant, ꝙ Saluatoris nostri ac reginæ, et reliquorum sanctorum, ac seruorum eius imaginem adoremus audiant a principio Deũ ad imaginem propriam, hominẽ fecisse. Nã quam ob rem nos inuicem adoramus, nisi quia ad imaginem Dei facti sumus? sicut ait diuinus, rerumꝗ diuinarũ plenus Basilius. Honor qui exhibetur imagini ad ipsum exemplar recurrit. Et populus Mosaicus tabernaculum per circuitum adorabat, quod typum et imaginẽ ferebat rerum cœlestium, immo

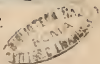
uero totius creaturæ. Et paulo infra. ἐπειδὴ δὲ οὐ πάντες ἴσασι γράμματα, οὐδὲ τῇ ἀναγνώσει σχολάζουσιν, οἱ πατέρες συνεῖδον ὥσπερ τινὰς ἀριστείας, ἀν εἰκόσι ταῦτα γράφεσθαι πρὸς ὑπόμνησιν σύντομον. ἀμέλει πολλὰ τὴς μὴ κατὰ νοῦν ἔχοντες, τὸ τοῦ κυρίου πάθος, τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐσταυρωμένην ὁρῶντες, καὶ τοῦ σωτῆρος πάθους εἰς ὑπόμνησιν ἐλθόντες πεσόντες προσκυνοῦμεν, οὐ τῇ ὕλῃ, ἀλλὰ τῷ εἰκονιζομένῳ, ὥσπερ οὐ τῇ ὕλῃ τοῦ εὐαγγελίου, οὐδὲ τῇ τοῦ σταυροῦ ὕλῃ προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τῷ ἐκτυπώματι. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῆς θεομήτορος. ἡ γὰρ εἰς αὐτὴν τιμὴ εἰς τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα ἀνάγεται. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἁγίων ἀνδραγαθήματα εἰκονίζομεν, ἐπαλείφοντα ἡμῆς πρὸς ἀνδρείαν καὶ ζῆλον, καὶ μίμησιν τῆς αὐτῶν ἀρετῆς καὶ δόξαν θεοῦ. ἔστι δὲ ἄγραφος παράδοσις. Hoc est. Quoniam non oēs sciūt litteras, nec lectionibus incumbunt, decreuerunt patres, ut egregia sanctorum facta ad memoriam sub compendio depicta redigerētur. Itaq; persæpe fit, ut non cogitantes Saluatoris passionem, eam reuocemus ad memoriam, imagine crucifixi conspecta. Genuque flexo adoramus, non ipsam materiam, sed eum qui depictus est. Vt enim non materiam Euangelii, ita neque materiam crucis adoramus, sed ipsam effigiem. Quemadmodum et Dei matrem, non enim in eam, sed in eius filium refertur ueneratio. Eadem ratione præclaras res gestas sanctorum depingimus, quia nos incendunt ad uirtutem, inflammantque zelo, ut eorum uirtutes uelimus imitari, Ex quo et Deum

glorificamus. Est autem traditio non scripta. Sic Damascenus, Obseruare igitur hoc loco operæpretium est, quod ait traditionem esse ut imagines Dei et sanctorum depingantur, ut ab Apostolis sit traditum, et per succedentia sæcula fuerit obseruatum. Ex quo et tempore Lactantii, Tertulliani, Cypriani, Augustini, et Ambrosii imagines Diuorum in templis pingebantur. Nam præter illud quod legimus in uita beati Syluestri Papæ de imaginibus Apostolorum: quod fortasse deriderent more suo Luterani, est consimile exemplum, in uita beatorum Geruasii, uel ut aiunt quidam Oribasii et Prothasii, quam fidelissime conscripsit beatus Ambrosius, Quo loco scribens diuinus ille uir, de ratione, qua reuelata fuissent ei beatorum Martyrum corpora, docet sibi noctu quendam astitisse in hunc modum. Tertia uero nocte defecto ieiuniis corpore, non dormienti, sed stupenti, cum quadam mihi tertia persona apparuerunt; quæ similis esse beato Paulo Apostolo uidebatur, cuius me multum pictura docuerat. et quæ sequuntur. Ecce pingebantur tempore Diui Ambrosii imagines, et idolatriæ loco res non habebatur. Et beatus Apostolus ea specie uoluit apparere, qua esset in templis depictus, ut intelligas non repudiatam ab illo tanquã flagitiosam, corporis ac uultus

ſui picturam. Euſebius quoque refert ſtatuam ad ſimilitudinem uultus Ieſu olim formatam, uſque ad ſua tempora perduraſſe. Et ſua tempeſtate Saluatoris et Apoſtolorum Petri et Pauli imagines ſolitas effingi, et tabulas depingi, hoc de Hiſtoria eccleſiaſtica lib. vii. cap. xiiii. Sed et antiquas eorũ imagines a quibuſdam cõſeruatas ſe uidiſſe perhibet. Nimirum ergo ſtulti ſunt tum Luterani, tum alii quidam, qui nolunt imagines haberi, ne ſimus idolatre. Quid enim hoc ineptius? Quid falſius? Sed audite quomodo idola gentium, et ſanctas imagines ipſi iidem patres ab inuicem diſtinxerint, τῶν μὲν βδελυκτῶν εἰδώλων τὰ πρωτότυπα ψευδῆ. θεοὶ μὲν ὀνομαζόμενα, δαίμονες δὲ ὄντες. τῶν δὲ σεπτῶν εἰκόνων ἀληθῆ τὰ ἀρχέτυπα. τῆς μὲν γὰρ ὁ χριστὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τῆς δὲ ἡ θεοτόκος. καὶ τῶν ἄλλων εἰκόνων, οἱ ταύταις ἐπιφημιζόμενοι ἅγιοι διὸ καὶ εἰκόνες, ὡς ὁμοιώματα, ἐκεῖνα δὲ παντάπασιν ἀνοίκεια, ὧν εἶναι λέγονται, καὶ ἀμέθεκτα. ποῖον γὰρ τὸ μὴ ὄντος εἴδωλον. εἴδωλα οὖν ὡς εἰδότα ὄλλειν, καὶ διαφθείρειν τοὺς τιμῶντες αὐτά. καὶ τὰ μὲν εἴδωλα, ὗλαι μόνον, αἱ δὲ εἰκόνες, ὗλαι μὲν καὶ αὗται. ἡγιασμέναι δὲ τοῖς ἐντετυπωμένας ὁμοιώμασι τῶν ἁγίων Hoc eſt. Execranda idola nihil habent quod repræſentent, et quod repræſentant, falſum eſt. Appellantur enim Dii, cum Dæmones ſint. Sacrarum autem imaginum uera ſunt archetypa. Alia enim Chriſtum ſecundum humanitatem, Alia Dei genitricem refert. Sic et cæteræ diuorum imagines, Ideo imagines, ſunt quaſi quædam

similitudines. Idola uero omnino eorũ propria nõ sunt, quorum esse dicuntur. Quę igitur similitudo eius rei esse potest, quę nõ sit? Idola igitur ut nomẽ interpretemur, dicuntur quasi εἰδότα ὀλλεῖν. i. ad perdendos alios exposita, qui ea uenerentur. Atq; idola quidem, solũ materia sunt, imagines autẽ, materia quidẽ et ipsæ, sed sanctificata diuorum effigie, quæ impressa est. Hucusq; ille. Nouimus ergo nõ easdẽ esse sanctorum imagines, et idola gentium, ut Luterani calumniantur. Ecce diuini patres docuere nos, quid impiis istis hæreticis respondere debeamus. Sic tandem intelligimus, omnes Luteranorum hæreses, esse ueteres aliorum hæreses. Hisque semper aliquos optimos uiros aut synodos respondisse. Imperitis autem, et qui eorum tantum scripta perlegunt, oracula fundere uidentur. eosque rerum nouarum putant repertores. Ob id eorum ingenium admirantur, sed tantum displicent bonis et eruditis ingeniis, quãtum placuere plebeiis et uulgaribus.

IOANNES BAPTISTA PHAEL
LVS BONONIENSIS BONONIAE
IMPRESSIT. ANNO
DOMINI. M. D.
XXX. MENSE
MAIO.

ERRATA SIC CORRIGITO.

digniſſimis	car. 13	uer. 11	feciſſent	36	52
deeſt debet	14	5	& græcæ	37	1
permittentes	17	1	incolumis	47	11
principes	18	49	toti	47	19
audiebant	18	50	id pro ideo	47	29
imprudentem	22	6	propriis	48	18
deeſt ꝙ	31	37	labefactarit	51	29
aperire	31	54	Deum	51	52
deeſt audire	31	56	uniuerſum	52	23
πέτρω	32	10	naturam	52	46
oporteat ꝑ debeat	33	33	nullam	54	33
repulſam	34	17	ducta	56	24
eis	34	27	conuitiis	69	17
blaſphematuros	32	13	locus	70	12

